

NYKŠČIAI

*krašto
kultūros
istorijos
puslapiai
2003*

20

TURINYS

Antanas Tyla TELIUDIJA ATVIRĄ IR RAMIĄ ATMINTI	1
<u>Gyvoji klasika</u>	
Jonas Boruta VYSKUPO ANTANO BARANAUSKO IDĖJOS SULAUKĖ SAVO „IŠAUŠTANČIŲ METŲ“	2
Paulius Subačius APIE PRIEKAIŠTUS ANTANUI BARANAUSKUI	5
<u>Vardai ir datos</u>	
Mikalojus Ivanauskas TAPYTOJAS JONAS RIMŠA	7
Halina Didžiulytė-Mošinskienė JIS GYVENO DIEVO ĮKVĖPIME	9
Rimantas Vanagas AMŽIAMS ŠALIA LAISVĖS KELIO	10
<u>Atmintis</u>	
Anicetas Mažvyła BUNKERIŲ BROLIAI	13
Vytautas Jonas Strazdas UŽ LAISVĘ	15
<u>Atodangos</u>	
Ona Sedelskytė IŠTIKIMIAUSIAS DRAUGAS – GAMTA	18
<u>Tėviškėnai</u>	
Antanas Mieželis ANYKŠČIŲ KRAŠTO SŪNŪS	22
<u>Iš praeities</u>	
Raimondas Guobis ŠV. KRYŽIAUS SESERŲ VIENUOLYNAS ANYKŠČIUOSE	23
<u>Versmės</u>	
NIJOLĖS ZAUKEVIČIENĖS EILĖRAŠČIAI	26
<u>Rašytojų pėdomis</u>	
Alma Ambraškaitė Į AŽUOŽERIUS A.VIENUOLIO TAKAIS	29
<u>Mano kaimas</u>	
Indrė Eimanavičiūtė LATAVIEČIAI	32
<u>Iš albumo</u>	46
<u>Iš moksleivių kūrybos</u>	50
<u>Sukaktys</u>	52
<u>Kultūros kronika</u>	58
Pirmajame viršelio puslapyje: prie pernai Anykščiuose iškilusio paminklo Laisvei (skulptorius Vladas Vildžiūnas). Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka	
Ketvirtajame viršelio puslapyje: dailininkės Domicelės Tarabildienės raižinys	

Teliudija atvirą ir ramią atmintį

(Iš profesoriaus
Antano TYLOS kalbos,
pasakytos 2002 m. rugsėjo 22 d.
Laisvės paminklo Anykščiuose
atidengimo proga)

Paminklai statomi tik labai brangiems žmonėms ir iš atminčių neišdylantiems reikšmingiems įvykiams, amžinoms vertybėms. Anykštėnai atidengia ir šventina Laisvės paminklą.

Šiai šventei buvo ilgai rengiamasi. Ilgai ne todėl, kad anykštėnai nesuprastų Laisvės vertės ir nelaisvės skausmo bei gėlos. Priešingai, Anykščių kraštas turi sukaupęs didžiulį Laisvės siekio paveldą, jaučia jam pagarbą ir saugo atmintį. Jeigu ir buvo diskusijų dėl paminklo, tai jos klimpo ties laisvės bei nelaisvės suvokimu bei vertinimu.

Buvo norima tokio Laisvės paminklo, iš kurio kiekvienam pažvelgtų į akis visi, kurie kovojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gretose Saulės, Strėvos, Žalgirio, Oršos mūšiuose, 1863 m. sukilėlių kovose, 1918 m. atsikūrusios Lietuvos Nepriklausomybės kare, 1941 m. sukilime, Lietuvos vietinėje rinktinėje, legendiniame Lietuvos partizanų 1944–1953 m. kare, intelektualinėje beginklėje anti-sovietinėje rezistencijoje. Buvo norima, kad iš paminklo pažvelgtų tremtiniai ir politiniai kaliniai, sugrįžę ir amžiams palikę toli nuo Lietuvos, taip pat 1944 m. netekę savo Tėvynės išeiviai Vakarų pasaulyje ir tokie mums artimi Nepriklausomos Lietuvos atkūrėjai, ir 1991 m. sausio 13-ąją bei liepos mėnesį kritę gynėjai, ir šių dienų jaunimas – Lietuvos ateitis. (...)

Laisvės paminklas kaip idėjos brolius jungia ir prieš 750 metų Lietuvos karaliaus karūna vainikuotą kunigaikštį Mindaugą, ir 1919 m. pavasarį prie Rubikių ežero Šiaulių kaimo laukuose žuvusius Lie-

Mokytojo Vaclovo BRAŽĖNO karpinys

tuvos karius, ir 1944–1953 m. karius Lietuvos partizanus, ir kiekvieną anykštėną, kuriantį Lietuvos ateitį.

Visus juos jungia amžinas siekis būti laisviems, saugoti ir ginti Lietuvos valstybę. Šį siekį skulptorius pavaizdavo ir kaip Laisvės Varpą, ir kaip iš pelenų atgimstantį Feniksą, ir kaip niekad sparnų nesuglaudžiantį stilizuotą Laisvės ir Didybės angelą.

Paminklas pastatytas greta tos vietos, kur sovietų okupacijos metais buvo išniekinami nukauti Lietuvos partizanai. Jiems Laisvė bu-

vo ne paminklas, o kasdienis pavojingas gyvenimas, gyvenimas tarp laisvės ir žūties. Mums daug lengviau – tereikia įvertinti Laisvę ir, ją pagerbiant, savo darbais ir siekais susitapatinti su ja.

Šia išskilminga proga kviečiu gerbiamus anykštėnus ateiti prie šio paminklo kaip prie atviros ir ramios atminties Šventovės, mūsų Protėvių, Tėvų, Brolių, Artimųjų, kurie dėl Lietuvos valstybės ir savo Laisvės aukojo gyvybę bei sveikatą, atminties vietas. Pasiaukojimas kitam ir visų gerovei visada buvo taurumo ženklas.

Vyskupo Antano Baranausko idėjos sulaukė savo „išauštančių metų“

Vyskupas dr. Jonas BORUTA SJ

Vyskupas Antanas Baranauskas kaip dvasininkas, poetas, visuomenės veikėjas per tą 100 metų, kurie prabėgo nuo jo mirties, o ir dar gyvas būdamas, susilaukė labai skirtingų interpretacijų: ne tik kontraversiškai buvo vertinamas, bet ir įnirtingai arba aukštinaamas, arba kritikuojamas, net niekinamas, ypač paskutiniaisiais savo gyvenimo metais. Ir ne tik jo veikla ar lietuvių tautinio atgimimo atžvilgiu užimta pozicija, bet ir jo lietuvių kalba rašytos poezijos, neišskiriant nė garsiojo ir visuotinai pozityviai priimamo „Anykščių šilelio“, idėjinis turinys labai skirtingai buvo interpretuojamas bei suvokiamas.

Sunkoko ir aštraus ne tik kitiems, bet ir sau charakterio dvasininkas, gerokai pakritikavęs „Aušros“ idėjinę programą, susilaukė aršios aušrininkų reakcijos (ypač iš J.Šliūpo pusės¹), kurie įtvirtino tolesnėje lietuvių literatūros istorijos tėkmėje A.Baranausko kaip daug žadėjusio, meteoru švystelėjusio, tačiau greit užgesusio, net palūžusio talento įvaizdį. Įsigalėjo A.Baranausko kaip jaunystėje įnešusio svarų indėlį į lietuvių kalbos ir kultūros atgimimą, tačiau vėliau nuo šių „gražių“ idealų nusigrėžusio, o paskui net „lietuvių tautos renegatu“ tapusio paveikslas. Tai geraširdžio Juozo Tumo-Vaižganto rašinyje² suskam-bėję žodžiai, skaudūs, net žiaurūs ir, deja, neteisingi. Tik mūsų dienomis, švelnėjant emociniam lietuvių ir lenkų patriotų susipriešinimui, pradėta blaiviau vertinti ir vėlyvojo A.Baranausko asmenybę.

Ypač daug šioje srityje padarė literatūros tyrinėtoja R.Mikšytė. Priminsiu vieno iš jos paskutiniųjų straipsnių eilutes, liudijančias vos ne desperatiškas pastangas reabilituoti A.Baranauską jau 1992–1994 metais: „Maironis, pažinęs arčiau A.Baranauską, apibūdinęs jo aukštą stotą, gilų mokslą, tvirtą būdą ir geležinę valią, „Šilėlį“ kaip naują lietuvių poezijos erą, didžiadvasiškai patvirtino: „Be jo gal ir mūsų nebūtų buvę“. Tačiau tais pat metais kone bendraamžis šviesusis Vaižgantas, pirmosios monografijos apie Baranauską autorius, deja, ilgam įtvirtino iškreiptą vyskupo portretą. A.Miškinis vienintelis išdrįso pasakyti, kad negalima sutikti su tokia neteisinga Vaižganto nuomone. Kadaisė pats Vaižgantas, gindamas A.Baranauską nuo J.Šliūpo priekaištų, pasirėmė svariu argumentu: „Jis dokumentais nepamatavo!“. Deja, dokumentais nepamatavo ir pats Vaižgantas, apkaltingas A.Baranauską nepagrįsta anoniminės knygelės „Paskutinis pamokslas vieno žemaičių kunigo prieš smertį“ autoryste ir apšaukęs jį lietuvių tautos

renegatu. Vaižgantas plačiai citavo puslapius, kur buvo smerkiamas 1863 m. sukilimas, aukštinama baudžiava, net priekaištus kunigams, atsidėjusiems „gramatikai ir filologijai“ – iš tikrųjų adresuotus pačiam A.Baranauskui. Tie Vaižganto priekaištai tarsi nubraukė visa, ką A.Baranauskas davė lietuvių kultūros istorijai³.

Prieš pat A.Baranausko gimimo 150 metinių minėjimą pavyko surasti A.Jakšto rašytą 100 metų jubiliejui atsiminimų apie A.Baranauską rankraštį. Tie atsiminimai buvo skelbti „Naujojoje Romuvoje“ 1935 m., bet be pabaigos, kurioje A.Jakštas paliudijo, kad „Paskutinis pamokslas“ – ne Baranausko rašinys, kad paties A.Jakšto tą rankraštį prašęs išspausdinti ir spausdinimą finansavęs vyskupas M.Paliulionis. Deja, „Naujojoje Romuvoje“ ta prisiminimų pabaigos pastaipa buvo nubraukta. Toks pat likimas ištiko ir mano straipsnio „Seinų katedros šešėly“ (*Lietuvos aidas*, 1992) pabaigos išvadą, kad A.Baranauskas Seinuose kūrė vien lietuviams ir dėjo pamatus tautinei bažnyčiai. Ta išvada aš norėjau pasipriešinti mūsų filosofo B.Genzelio teiginiui, iš esmės absurdiškam teiginiui, kad „Seinuose Baranauskas sulenkėjo“.

Grėsmingas polomano šešėlis, su vaižgantišku temperamentu užklotas tada, kai toks šviežias buvo okupuoto Vilniaus randas, tebelydi A.Baranauską ir šiandien, ir šiandien dar taip sunku nutrinti⁴.

Ypač įsidėmėtina jau prieš dešimtmetį padaryta R.Mikšytės ilgų tyrinėjimų išvada apie vėlyvąjį A.Baranauską kaip apie Seinų vyskupą: „A.Baranauskas atvirai lietuvių neprotegavo, vengė ir taip sukiršintų žmonių kiršinimo, saugojosi riaušių ir kraujo praliejimo. Tautinių problemų neabsoliutizavo, suprasdamas jų antagonizmo pražūtingumą ir vengdamas konfliktą su universaline krikščionybės religija“⁵.

R.Mikšytė, aptardama vyskupo A.Baranausko kaip mišrios tautiniu atžvilgiu Seinų vyskupijos ganytojo asmenybę, nepasiekė to šiandieninio objektyvaus nacionalinių santykių aptarimo lygio, kaip tai pasisekė V.Merkiui jo monografijoje apie vysk. M.Valančių⁶. Ji primygtinai piršo A.Baranausko kaip tautinei lietuviškai Bažnyčiai dėjusio pamatus įvaizdį, nors, kaip matėme, ir ji pripažino, kad A.Baranauskas „tautinių problemų neabsoliutizavo“. O 1970 m. A.Baranausko „Raštų“ įvade netgi kėlė sąmoningam krikščioniui absurdišką klausimą: kas aukščiau – Dievas ar lietuviybė, tauta? R.Mikšytė rašė: „... lenkų pravardžiuojamas litvomanu ir būdamas lietuviškesnis už kitus sa-

¹ J.Šliūpas. *Lietuviški raštai ir raštininkai // Rinktiniai raštai*. – V., 1977. T.20. P.88–92.

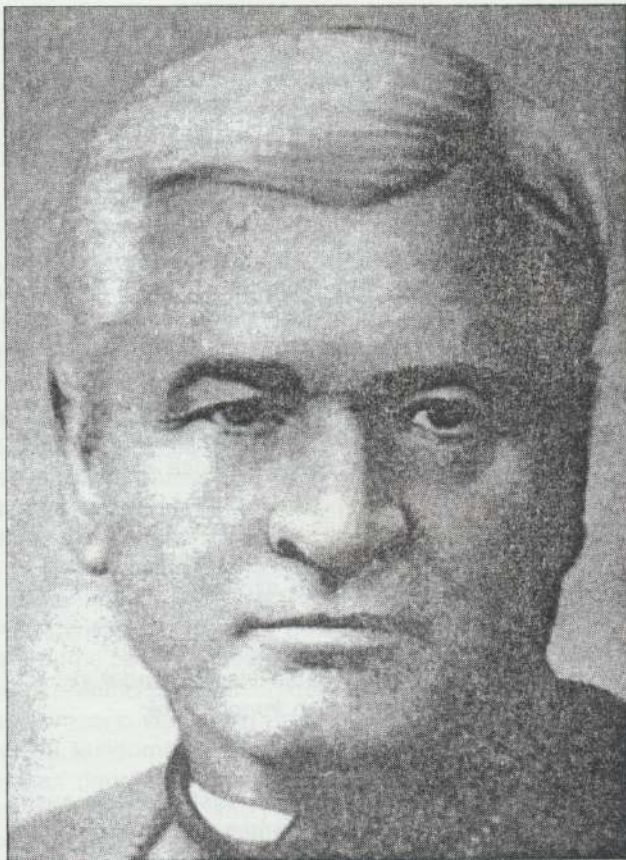
² J.Tumas. *Antanas Baranauskas*. – K., 1924.

³ R.Mikšytė. *Antanas Baranauskas lietuvių bažnytinės kultūros istorijoje // LKMA metraštis*. – V., 1994. T.8. P.324.

⁴ Ten pat. – P.324–325.

⁵ Ten pat. – P.328.

⁶ V.Merkys. *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*. – V., 1999.

vo kartos dvasininkus, jis su fanatišku užsispyrimu gynė visų pirma Bažnyčios interesus, antron vieton statydamas tautos reikalus⁷. Tuo pat metu mūsų išeivijoje J.Girnius jau dėstė blaivų šiuolaikišką nacionalizmo pagundos problemos sprendimą: „Ne tauta suteikia žmogui vertę, o žmogus tautai. Atmesti nacionalizmą nieku būdu nereikia mažiau įsipareigoti savąją tautą mažiau mylėti. Priešingai, tik tuo apeliuotina į tikrąją savo tautos meilę. Mylėti kas savo, tai nereikia lygiai visus vertinti. Tik akla meilė neskiria to, ką verta mylėti, nuo to, kas nėra tos meilės vertas. Bet dėl to akla meilė ir lieka bergždžia. Priešingai, tikra meilė neužsimerkia prieš tai, ko neverta mylėti net savuose. Ji viską kritiškai vertina, ryždamasi nugalėti visa, ko neverta mylėti. Čia išsiskiria nacionalizmas ir patriotizmas, konservatyvumas ir pažangumas. Patriotas rūpinasi, kad savo būtų ir žmogiškai vertinga, atseit, ne tik tautiškai, bet ir visuotinai vertinga. Todėl pagal Šalkauskį patriotizmas tiek tautai, tiek atskiram asmeniui yra „tobulėjimo ir kultūrinės pažangos veiksnys (...) Yra nesusipratimas krikščionybę vertinti tik kaip priemonę kovai dėl tautos gyvybės. Bet lygiai kosmopolitiškas nesusipratimas krikščionybę versti argumentu pateisinti tautiškam abejingumui. Abu šie nesusipratimai remiasi tuo pačiu absurdišku klausimu: kas pirma – Dievas ar tauta? Toks klausimas yra absurdiškas nesusipratimas dėl to, kad yra absurdiška Dievą su bet kuo lyginti. Dievas yra aukščiau už viską. Bet tai joks pagrindas ką nors nuvertinti Dievo vardu. Tai, kas aukščiau, nevertina to, kas žemiau, priešingai, – tai, kas aukščiau, teikia savo vertę ir tam, kas žemiau“⁸.

Šios J.Girniaus mintys mus atveda prie vis labiau nūdieniško ir taip pat labiau krikščioniško tarpnacionalinių problemų, tarp jų ir nuo XIX amžiaus antrosios pusės paastrėjusių lietuvių ir lenkų tautų santykių sprendimo, taip pat prie teisingesnio, objektyvesnio ir autentiškesnio vyskupo Antano Baranausko įvaizdžio, kokį randame 1998 m. Lenkijos Respublikos Seimo išleistame leidinyje⁹, ir ypač tuometinio Elko vyskupo W.Ziembos įžangos žodyje¹⁰. Matyt, šios problemos sprendimu su savo idėjomis vysk. A.Baranauskas sulaukė savo „išauštančių metų“.

Bet tai ne vienintelė sritis, kur po įnirtingų kaltinimų ir priekaištų A.Baranauskui ateina jo priėmimo, supratimo metas.

Nuo „Aušros“ laikų A.Baranauskui buvo priekaištaujama ne tik dėl „netinkamo lietuviybės klausimo sprendimo; jis Dievą pirmą vietą keldamas, net tik savajai tautai nusikalstas yra, bet ir mokslo pažangai. A.Baranausko ideologija į pirmą vietą iškelia tikėjimą, dorą, moralę, o ne mokslą“.

Nuo „Aušros“ laikų A.Baranauskui buvo priekaištaujama ne tik dėl „netinkamo lietuviybės klausimo sprendimo; jis Dievą pirmą vietą keldamas, net tik savajai tautai nusikalstas yra, bet ir mokslo pažangai. A.Baranausko ideologija į pirmą vietą iškelia tikėjimą, dorą, moralę, o ne mokslą“.

Net V.Mykolaičiui-Putinui 1936 m. buvo nepriimtina dar ką tik „Anykščių šilelė“ sukūrusio jauno A.Baranausko „Pasikalbėjime giesminyko su Lietuva“ 1859 metais išsakytą pozityvistinės ekonominės krašto gerovės, mokslo ir civilizacijos kūrimo programos kritika: „užguitą tautą nevalia dar labiau migdyti vien pomirtinės laimės ir dieviškos meilės pažadais. Lietuvis visa siela turi trokšti ir mokslų, ir turtų, ir laisvės, ir visko, ko tik žmogus žemėje gali pasiekti. Ne tik trokšti, bet ir dėl visa to grumtis ir kovoti. Kitaip jis bus parbloktas ir pavergtas su visais savo kilniais pa dangiškais idealais“¹¹.

Nors, kaip pastebėjo R.Mikšytė 1970 m., A.Baranauskas pozityvistinės programos kritiką rėmė to meto istoriografijoje naujais teiginiais apie (kaip sovietinėje istoriografijoje išsireiškia) klasinį antagonizmą senovės Lietuvoje, nuvainikuojant tariamą ikiunijinės Lietuvos demokratiją, legendas apie didvyrius, nevaisingiems idealizacijos metodams blaiviai priešpastatydamas nuosaikų ir išmintingą senovės vertinimą¹².

⁷ R.Mikšytė. Antanas Baranauskas. Įvadinis straipsnis // A.Baranauskas. Raštai. – V., 1970, T.I. P.25.

⁸ J.Girnius. Idealas ir laikas. – Čikaga, 1966.

⁹ Biskup Antoni Baranowski (Antanas Baranauskas (1835–1902) orędownik pojednania litewsko-polskiego. – Warszawa, 1998.

¹⁰ Bp. W.Ziemia. Słowo od biskupa elchiego // Ten pat. – P.7–10.

¹¹ V.Mykolaitis-Putinas. Naujoji lietuvių literatūra. – K., 1936. T.I. P.16.

¹² R.Mikšytė. Antanas Baranauskas. Įvadinis straipsnis // A.Baranauskas. Raštai. – V., 1970, T.I. P.18.

Reikėtų suabejoti, ar 1936 m., ar tokie, kokie buvo išspausdinti tie V. Mykoliaičio-Putino aštrūs žodžiai A. Baranausko antipozityvistinių nuostatų adresu, būtų bent tada atitikę to meto žymiųjų moderinių mąstytojų ir mokslo pasaulio autoritetų požiūrį, beje, nepasikeitusį ir šiandien. Galima pririnkti daugybę citatų iš mokslo žmonių pasakymų, kuriuose kalbama apie šitą mokslo pažangos kultą. Štai fizikas Nobelio premijos laureatas Maksas Bornas rašė: „Mes tikėjome, kad tarnavimas mokslui niekados neatneš žmonijai blogio, kadangi tiesos ieškojimas yra gėris pats savaime; tai buvo gražus sapnas, iš kurio mus pažadino pasaulio įvykiai, Nagasakio ir Hirosimos tragedija. Pagrindinė žmonijai gresiančio pavojaus priežastis – tai amžiais kurtų ir gerbtų etinių ir religinių principų sugriovimas“.

Vienas tarybinis termobranduolinės fizikos problemų tyrinėtojas Velikovas laikraštyje „Literaturnaja gazeta“ (1971 09 03) rašė: „Nors ir skaudu, bet man žinomi faktai neleidžia tvirtinti, kad mokslo darbas – ugdyti puikias dorines savybes. Tai mane stebina, bet, matyt, kiti faktoriai daug labiau veikia asmenybės tobulėjimą“.

Dar būtų galima prisiminti L. Wittengensteino žodžius: „Mes jaučiame, kad tada, kai visi galimi mokslieški klausimai yra atsakyti, mūsų gyvenimo problema yra nepaliekama“.

Kad ir kaip būtų paveikti vartotojiškos kultūros praktinio materializmo stereotipų bei „mąstymo“ klišių, jaučiame, kad panašiuose mokslo pasaulio žmonių pasisakymuose yra gilesni tiesos, t.y., realybės pažinimo klodai, nei populistinėse mass media platinamose nuomonėse.

Turbūt rimtą šių dienų žmogaus patirtį daug labiau atitinka Antano Baranausko 1889 m. laiške dr. Hugo Weberiui to meto lietuvių kalba išsakyti pastebėjimai apie XIX amžiuje socializmo ir komunizmo šalininkų propaguotą materializmą: „Materializmas padarė, kad žmogus, būdamas šlovėje, nesupranta ir prilygsta proto neturintiems galvijams. Materializmas suniekino visus žmogaus gimtuosius ir įsitaisytuosius estetiškus ir moralinius idealus. Dievo spindulius nuo žmogaus dvasios nutraukė, bjaurybės su grožybe, nedorybės su dora sulygino, dangaus tėvynainį į mašiną prisegė ir jos vergu padarė. Išrovė iš jo širdies gerąsias viltis, įsodino sėklą vargo, skausmo, troškimo nirvanos, mokslo prigimimo, nepaliko vietos Dievo apreiškimui, metafiziką išniekino, psichologiją biologijos niekingais spėjimais, hipotezėmis apdrabstė. Jo tat darbas, kad tapo „homo homini lupus“. Visi tikrieji mokslai, kurie žmogaus dvasią aukština, tikrojon laimėn veda, – vieni išniekinti, kiti skepticizmo pagauti. Dievo malonė, per kurią žmogus tampa dalininku gyvasties

Dievo, tarp sapnų paskaityta. Meilė Dievo ir artimo ant išjuokos apversta. Materializmo artimo meilė mokina: mylėk pats save už visa ką labiau, visus gi kitus ir visa ką mylėk dėl savęs paties¹³.

Šias taiklias vyskupo poeto įžvalgas patvirtino vėlesnė istorinių įvykių raida. Minėtasias nuostatas sovietinis komunizmas ir Hitlerio nacionalizmas stengėsi įtvirtinti žmonių sielose bei protuose ne tik savo galingu propagandos mechanizmu, bet ir fizinės prievartos priemonėmis. Skaudžius padarinius jaučiame ir šiandien, net praėjus dvylikai metų po komunistinės sistemos griūtis. Gal todėl ankstesnės propagandos paveikti laisvėjantys šių dienų mūsų visuomenės žmonės pasižymi „laukinio kapitalizmo mąstymu“¹⁴. Beje, ankstyvos to laukinio kapitalizmo apraiškos aprašomos ir A. Baranausko „Anykščių šilelio“ baigiamosiose eilutėse:

*Atvažiavo kučmeistras, šilą apžiūrėjo,
Ravus ant kelių kasė, liesvinčius padėjo,
Ir paganią ašgynė, ir grybaut ašgynė;
Slapta pardavinėjo ir par naktis skynė;
Vyresnybei melavo; ė žmonėms, kai verkė,
Nasrus kamšė kulokais, kraujo klanan merkė,
Ir kas metai Anykščius miško kuoptų varė;
Išpūstėjęs iščinto, zasiekus padarė.*

Naivu būtų šių eilučių autorių vysk. A. Baranauską laikyti romantizmo epochos sentimentalio verkšlentoju dėl sunaikinto gamtos grožio. Anksčiau cituotame laiške Hugo Weberiui išdėstytas jo požiūris į praktinį materializmą yra raktas geresniam, t.y., autentiškesniam „Anykščių šilelio“ supratimui. A. Baranauskas ne tik vėlesnėje savo poetinėje kūryboje, bet jau ir „Anykščių šilelyje“ sielojosi dėl tos žaizdos, kurią žmonių širdims ir sąžinėms daro praktinio materializmo dirvoje suformuotos ir suvešėjusios idėjos. Materialistinis, vartotojiškas požiūris į mus supantį pasaulį – toji galybė, kuri tiek A. Baranausko epochoje, tiek mūsų laikais „miškus sugraužia, širdį, dūšią apgriūva ir giesmę sulaužia“... Taip mes prisiliečiame – jautriai ir taktiškai – prie didžiųjų šių dienų problemų – ne tik aplinkos, bet ir dvasios ekologijos problemų.

*Ir liko šitie kalnai pliki ir kelmuoti
Aplaistyti ašarom, giesmė apdainuoti.
Ir giesmė nepabaigta: kai širdis susopo,
Ant dūšios labai sunku ir neramu tapo.
Mat toj pati galybė, ką miškus sugraužė,
Širdį, dūšią apgriuvo ir giesmę nulaužė.*

Tai žodžiai ne tik apie praeitį, tai žodžiai apie dabartį... Jie liudija, kad A. Baranauskas sulaukė, arba, tiksliau kalbant, vis iš naujo sulaukia „savo išauštančių metų“.

¹³ A. Baranauskas. Raštai. – V., 1970. T.2. P.275.

¹⁴ J. Boruta. Katalikiškojo dvasingumo naikinimas sovietinės okupacijos metais // Antikomunistinis kongresas ir tarptautinio Vilniaus visuomeninio tribunolo procesas „Komunizmo nusikaltimų įvertinimas“. – V., 2002. P.397–401.

Apie priekaištus Antanui Baranauskui

Doc. dr. Paulius SUBAČIUS, Vilniaus universitetas

Du paskutinius Antano Baranausko gyvenimo dešimtmečius apkartino jo buvusių mokinių, kartais – bičiulių, o bendriau sakant – jaunosios tautiškai angažuotos lietuvių veikėjų kartos priekaištai. Dauguma tų priekaištų buvo kartojami ir po vyskupo, poeto mirties. Išpūsti bei sutirštinti sovietmečiu, jie kaip šleifas tęsiasi šiuolaikiniuose literatūros istorijos komentaruose, net tokiuose, kurie Baranauskui visokeriopai palankūs. Atskleidę kelių tokių priekaištų nepagrįstumą, tikimės atkreipti dėmesį į visų panašių jo biografijos bei kūrybos aiškinimų anachroniškumą ir nekompetentingumą. Drauge siekiame aktualizuoti Baranausko kaip europietiškos kultūros skleidėjo suvokimą.

Savo akimis pamatyti Europą Baranauskui atsirado proga išsyk po Katalikų Dvasinės akademijos Sankt Peterburge baigimo. Dvasinė vyresnybė jį pasiuntė studijuoti į Miuncheno universitetą. Kaip komentavo Juozas Tumas, o vėliau visi Baranausko biografai, jis esą menkai tesidomėjęs teologijos kursais universitete ir kur kas daugiau dėmesio skyręs muziejų, bibliotekų lankymui bei kelionėms į Insbruką, Liuvoną ir Romą. Toks teiginys, viena vertus, skamba kaip priekaištas, kita vertus, kaip argumentas, jog Baranauskas tais metais dar buvęs labiau menininkas, poetas, kultūros žmogus, nei dvasininkas – gerai žinoma, „Altorių šešėly“ recepcijos sustiprinta, nors menkai pagrįsta perskyra. Pamėginkime ją „dekonstruoti“.

Pirma, Dvasinė akademija, siųsdama Baranauską į Miuncheną, nurodė „laisvu nuo užsiėmimų laiku aplankyti Europos garsiuosius miestus ir įžymybes“, antra, jis pats pranešdamas Motiejui Valančiui apie būsimą kelionę pabrėžė: „Svarbus ir džiugus dalykas būtų susisiekti su katalikiškaisiais Vakariais, kad iš Europos lobių kelias saujas pasisėmus ir mūsų bažnytinę provinciją“. Citatos liudija tiek bažnytinės vyresnybės skatinimą visapusiškai pasižmonėti Europoje, tiek paties Baranausko išankstinį nusiteikimą aprėpti kiek galint daugiau. Tris semestrus Miuncheno universitete jo lankytų Dogmatikos ir Bažnyčios istorijos bei du semestrus – Moralinės teologijos kursų rezultatai byloja, kad vienais atvejais jis nepraleido paskaitų, o kitais net pelnė įrašus „uoliai“ bei „labai gerai“. Ar tai įrodymas, kad Baranauskas nesidomėjo akademine veikla?

Norime atkreipti dėmesį, kur, pasak jo bendramokslio kun. Symono liudijimo, Baranauskas jautėsi gerai, kur važiavo su džiaugsmu – tai tėvų jėzuitų namai Insbruke. Ką galėjo teikti vienas stipriausių to metų jėzuitų centrų? Įspūdingą dvasinį vadovavimą, galbūt meditacinių praktikų patirtį. Apie šiuos Baranausko biografijos ir asmenybės aspektus dar menkai galvota, dar mažiau rašyta, nors akivaizdu, kad tik labai intensyvi ir brandi dvasinė, maldos gyvenimą puoselėjantis žmogus galėjo parašyti pirmąsias autentiškas lietuviškos

poezijos eilutes apie Dievo artumą (*Kelionė Petaburkan*, 11 giesmė), po keliolika valandų klūpodamas versti Bibliją. Žinoma, lietuvių tautininkų ir to paties Tumo vertinimu, didžiai apmaudu, kad Insbruko jėzuitai persergėjo Baranauską neskelbti atsišaukimo sukilimo reikalu. Jei būtų paskelbęs, lietuvių kultūros istorijoje būtų turėję dar vieną, tikriausiai talentingą bei aistringą lietuvišką politinę deklaraciją ir, matyt, dar vieną politinį emigrantą arba Sibiro kankinį. Tačiau neturėtume *Linksma diena mums nušvito* ir Šventojo Rašto vertimo. Toliau – kaip tik apie jį.

Norime paaiškinti, kodėl daugelį sykių cituoti, nuomonę apie Baranausko biblistinę kompetenciją formavę Aleksandro Dambrausko ir Pranciškaus Petro Būčio negatyvūs vertinimai yra nekorektiški ir šališki. Pirmasis tvirtino, kad Baranauskas „buvo atsilikęs nuo teologijos, nesekė teologinės spaudos, kurioje tuo metu stipriai reiškėsi modernizmas, sukėlęs plačią polemiką“. Antrasis pokalbį su Baranausku komentavo: „aiškiai pamačiau, kad garbingasis „Anykščių šilelio“ autorius yra keliasdešimt metų atsilikęs nuo skriptūristinio mokslo (t. y. biblistikos) pažangos“. Su tokiais vertinimais aštriai kertasi 1893 m. gruodžio 24 d. Baranausko laiško tam pačiam Dambrauskui frazė: „Dabar baigiu skaityti K. Viguru (Vigouroux) veikalą apie Bibliją, prieš racionalistus egiptologijos ir asiologijos pagrindu“. Ką gi skaitė Baranauskas? Prancūzų katalikų biblisto Fulcrano Grégoire Vigouroux (1837–1915) veikalą, tikriausiai 1877 m. išėjusią jo dviejų tomų studiją „Bibliją ir šiuolaikiniai archeologiniai kasinėjimai Egipte ir Asirijoje“ („La Bible et les Découvertes modernes en Égypte et en Assyrie“). Du paskutinius XIX a. dešimtmečius Vigouroux buvo vienas produktyviausių katalikų biblistų, klasikinio biblistikos žodyno redaktorius, o 1902-aisiais jis tapo pirmuoju tais metais sudarytos Popiežiškosios Šv. Rašto komisijos sekretoriumi, dalyvavo rengiant svarbiausius jos dokumentus. Tad turime patikimą liudijimą, kad Baranauskas buvo susipažinęs su vienu įtakingiausių savo meto autorių.

Dar didesnis nesusipratimas yra teiginiai, kad „Baranauskas vertė Bibliją ne iš originalo, nes nemokėjo nei hebrajų, nei graikų kalbų, o iš (...) J. Vujeko lenkiško vertimo (kuris) buvo beviltiškai pasenęs“, „kartu laikdamasis ir lotyniškojo Biblijos vertimo, vadinamosios Vulgatos“. Viena, renesansinis Vujeko vertimas XIX a. jokių būdu nelaikytas pasenusiu, dargi tokiu nepasenusiu, kad naujas Naujojo Testamento vertimas lenkiškai pasirodė tik 1946-aisiais, o Senojo Testamento – tik 1965-aisiais. Vujeko vertimo poetiškumą aukštinę Mickiewiczius ir Sienkiewiczius, matyt, būtų žado netekę išgirdę, kad lietuvių filologų požiūriu Vujekas, cituoju, „iš tiesų vergiškai perkėlė lotyniškąjį Vul-

gatos tekstą". Antra, katalikiškas vertimas ne iš Vulgatos, kitaip, nei protestantiškas, tuo metu buvo neįsivaizduojamas, todėl Baranausko kalbų mokėjimas čia tikrai niekuo dėtas. Ir, pagaliau, tvirtinimas, kad jis nemokėjo hebrajų nei graikų kalbų akivaizdžiai per griežtas. Jos buvo dėstomos Akademijoje, o ir į Miuncheną Baranauskas siųstas teologijos bei senųjų kalbų studijų. Pagaliau lingvistiniai jo darbai byloja bent apie senąją graikų kalbą tikrai šiek tiek nusimančius. Visa tai liudija, kad šiuo požiūriu Baranausko žvilgsnis buvo kur kas atidesnis ir skvarbesnis, nei beveik šimtų metų vėliau gyvenusių jo tyrinėtojų.

Kaip tik Biblija, jos vertimas buvo pamatiškai europeizuojantis Lietuvą veiksmas. Taigi – modernizuojantis ir kultūrinantis, o ne konservuojantis ir ribojantis, kaip Baranauskui priekaištavo jaunieji tautininkai bei jų sekėjai iki pat šių dienų. Taigi turime gerą progą paklausti, kokia buvo Baranauskui būdinga, jo skleista Europos ir Lietuvos Europoje samprata. Vienas kitas jos štrichas pasirodo labai įvairiose Baranausko pastabose, pavyzdžiui, apie esperanto kalbą. Laiške esperanto entuziastui Dambrauskui jis nepaprastai blaiviai aptaria kalbų situaciją Europoje, kuri susiklostė maždaug XIX a. viduryje ir šiandien tebėra tokia pati: „Tautiškumo ir gentinio separatizmo dvasia stengiasi tarptautines kalbas iš visur guiti ir pakeisti savąja. Kiekviena giminė norėtų savo kalbą primesti visoms kitoms giminėms. Kaskart vis labiau besiplečiantys visuomeniniai ryšiai sukuria kokio nors lengvo susižinojimo su kitos kalbos žmonėmis poreikį. Separatizmas ir interesų solidarumas – dvi galybės, tarp savęs nepaliaujamai kovojančios“. Šis pastebėjimas kur kas universalesnis, nei vien kalbų santykiai. Matydamas Europą kaip tautinių individualybių ir interesų bendrumo derinį, Baranauskas be abejonės šešėlio nurodo siejančius pamatus – Antikos paveldą ir krikščionybę.

Lietuvą Europoje Baranauskas vaizduoja „Dievo rykštėje ir malonėje“, paralelios Europos istorijai yra Lietuvos nuopuolio ir prisikėlimo bangos. Kad ir koks būtų savitas šio krašto likimas komplikuotoje istorinėje Baranausko vizijoje, siekiančioje aprėpti tiek Vokiečių ordino vaidmenį, tiek vėlyvą Krikštą, tiek Abiejų Tautų Respublikos sėkmes bei nesėkmes, poetas ir mitinė, ir realiąją Lietuvos istoriją regi toje pačioje Dievo plano ir veikimo perspektyvoje, kurioje išklostoma Europos istorija.

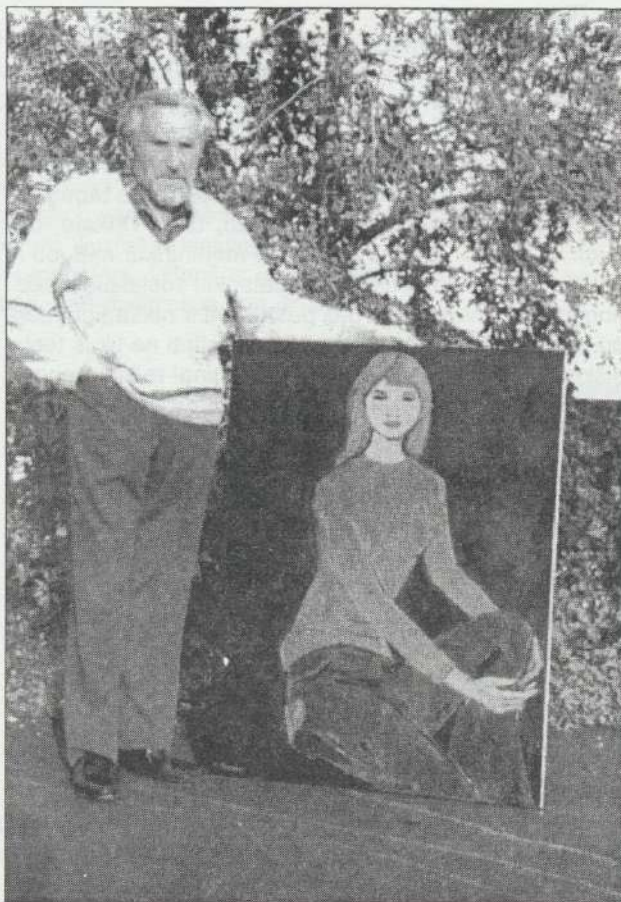
Tos istorijos pradžia – „aukso amžiuje“. Tai dar vienas labai svarbus archetipas, pamatinė galvojimo formulė. Pagal krikščionišką baranauskišką versiją, „aukso amžius“ vėl lauktinas ateityje, bet ne kaip grįžimas į protėvių kunigaikščių istorijos tarpsnį, o kaip tikinčiųjų laukiamas dėl pirmųjų žmonių nuodėmės prarasto Rojaus saviškas pakartojimas Amžinybės Dangaus pavidalu. Kaip sako Eliade, „pagal abi – begalinio ciklinio laiko ir riboto ciklinio laiko (t. y. Dievo tvarkomo vieno ciklo nuo Amžinybės iki Amžinybės) – doktrinas (...) aukso amžių įmanoma susigrąžinti, kitais žodžiais tariant, jį galima *pakartoti*, begalę kartų pagal pirmąją teoriją, ir tikrai vieną kartą – pagal antrąją“. Istoriософи-

nėje „Pasikalbėjimo Giesminyko su Lietuva“ vizijoje persergima, kad „aukso amžiaus“ neįmanu sugrąžinti ar sutverti vien žmogiškomis pastangomis, tačiau pasitikėjimas Dievo planu, jo paskelbtu meilės įstatymu leidžia priartėti prie amžinųjų žmogaus troškimų išsipildymo.

„Šilelio žmogaus“, valstietiškos kultūros augtinio Baranausko pastanga sąmoningai perimti krikščioniškąjį laiko bei istorijos išgyvenimą ir jo prisodrinti savo kūrinius yra įspūdinga „gamtinio“, t. y. ciklinio atgimimo metaforą varijuojančio, tautinio sąmonėjimo kontekste. Apšvietos ir romantizmo derinys pasirodė esąs trapus, kaip trapi pati poezija, tačiau įsismelkiantis ir pamažu krikščioninantis lietuvių, besizavinčius atotupsčiais į mitinį „girių“ galvojimą. Su „aukso amžiaus“ archetipu tipologiškai susiję pastoraliniai vaizdiniai – ypač patvari Europos simbolika. Baranausko kūryboje jie netikėtai įgyja savitų lietuviškų raiškos elementų. Nejučia nusišypsai pirmojoje „Kelionės Petaburkan“ giesmėje atpažinęs pastoralinės literatūros konstrukciją, pasitelktą pavaizduoti katalikiškai salai grėsmingoje schizmatikų apsupty, o ypač atkreipęs dėmesį į tautosakinį baltų dobių motyvą, kuris organiškai įpinamas į tūkstantmečius austą šilkinį želmenų, romių avelių, krištolinių upelių pastoralinį gobeleną.

Kaip ir pastoralėse vaizduojamos palaimingos ga-nyklos, Europa yra kur kas labiau dvasinė ir kultūrinė, o ne geografinė kategorija. Tačiau vargu, ar kurio kito XIX a. lietuvių kultūros veikėjo tekstuose rastume tokių aiškių nuorodų, kur Europa pasibaigia Rytuose, t. y. ten, kur jos riba neaiški ir aktuali mūsų civilizacijai tapatybei. Esmingos tos Baranausko perskyros, kurios šiandieniais žodžiais tariant, priklauso geopolitikos sričiai. Į Baranausko kūrinius autentiškai įsilieja tos lietuvių ir aplinkinių tautų santykį bei padėtį apibūdinančios kategorijos, kurios buvo svarbios Lietuvos civilizacijai erdvei nusakyti nuo pat valstybės formimosi pradžios.

Poetas nė akimirkai nesuabejojo, kad konfrontacijos, atsidalijimo kryptis yra Maskolijos, t. y. Maskvos valstybės kryptis. Dėl tautinės ideologijos šimtui metų išskydus pagrįstai konfrontacinės ašies sampratai, ėmus ieškoti priešų visomis kryptimis, *de facto* tik pastarąjį dešimtmetį vėl grįžtame prie baranauskiškos civilizacinės perspektyvos. Dėl cenzūros „Dievo rykštėje ir malonėje“ gerokai suplaktos Baranausko labai aiškiai skirtos gudų, rusų, maskolų ir Maskolijos sąvokos. Tačiau principas lieka akivaizdus: gudai ir rusai, kitaip nei maskoliai, – tai Lietuvos globoje esančios slavų gentys, o Maskolijos su(sitapatinimas su Rusija – didžiausia istorinė, geopolitinė Lietuvos ir Lenkijos nesėkmė, bene svarbiausia XX a. kataklizmų priežastis. Užuoat stebėjusis, reikia vėl pratintis prie vartosenos, būdingos Baranauskui – „Kelionėje Petaburkan“ jis sako, jog Maskolijoje „nebesmato rusų“, o tik burloakai. Jam Europa rytuose tęsiasi tiek, kiek siekia Lietuvos ir Lenkijos civilizacinę įtaką. Tai ir būtų neprarandanti aktualumo Baranausko akimis regimos Lietuvos istorijos, jos buvimo Europos forpostu vizija.

Tapytojas Jonas Rimša

Mikalojus IVANAUSKAS

Jonas Rimša gimė 1903 m. rugpjūčio 20 d. Svėdausoje, augo Rusijoje, o meno kūrybos viršūnių pasiekė emigracijos sąlygomis Pietų Amerikoje – Argentinoje ir Bolivijoje. Lietuvą paliko 1925 m., būdamas 22 metų jaunuolis, nesutikęs verstis savo tėvo Antano jam parinktu siuvėjo amatu, nes jautė esąs gimęs būti dailininku. Šį palinkimą į meną jis paveldėjo iš motinos levos Jomantaitės. Lietuvišku užsispyrimu, kietu darbu ir nepalaužiamą valia Jonas Rima pasiekė savo tikslą – įprasmino savo gyvenimą meno pasaulyje.

Jono Rimšos gyvenimo kelias, kaip sako lietuvių liaudis, ne rožėmis klotas. Kas pažįsta Pietų Amerikos juodadarbio būvį, tai ir be aiškinimų suprantama. Čia tik prabėgomis pažvelkime į Jono Rimos kai kuriuos emigracinio gyvenimo epizodus ir datas.

1914-aisiais – Pirmojo pasaulinio karo metais Rimšai pasitraukė iš Lietuvos į Ukrainą ir apsistojo Charkove. Ten Jonas lankė rusų gimnaziją ir lygiagrečiai meno mokyklą. 1920 m. su tėvais grįžo į Kauną, kur netrukus mirė jo motina ir atsirado pamotė. Tėvas savo sūnų Joną, užuot leidęs į Kauno meno mokyklą, išsiuntė į Vilnių

mokyti siuvėjo-sukirpėjo amato. Laisvalaikiu ten Jonas studijavo meną ir sukūrė pirmuosius paveikslus.

1925 m. Jonas Rimša grįžo į Kauną su siuvėjo diplomu ir netrukus emigravo į Braziliją. Brazilijoje jam teko ketverius metus sunkiai dirbti fizinį darbą ūkyje ir lentpjūvėje. Kad ir sunkiomis gyvenimo sąlygomis jis bandė savo gabumus tapyboje ir piešime.

1929 m. sunaikinęs daug pastangų kainavusią brazilšką kūrybą, persikėlė Argentinon, bet ir ten gyvenimo sąlygos nepagerėjo. Sunkiai versdamasis, baigė Meno akademijos tris kursus Buenos Aires mieste. Nepatenkintas akademijos programa ir metodais (nenorėjo būti fotografas), pasuko modernaus meno kryptimi. Jis praejo savitą meno kūrybos kelią ir ėjo juo be svyravimų ir blaškymosi.

Dar besimokant Buenos Aires meno akademijoje, Rimšos talentas buvo pripažintas ir įvertintas bronzos, sidabro ir aukso medaliais. Norėdamas įsigyti pinigų dažams ir drobei, jis tuos medalius atidavė į lombardą, o visus pagyrimo lapus ir diplomus sunaudėjo kaip popierių piešiniams ir studijoms. Vėliau surengtos personalinės dailės parodos Argentinoje, Bolivijoje, Brazilijoje, Peru ir Čilėje Joną Rimšą įrikiavo į Pietų Amerikos meno įžymybes. Tačiau visur jis skelbėsi esąs lietuvis.

Dailininkas Jonas Rimša keitė gyvenimo vietas, ieškodamas geresnio sąlyčio su gamta, bet kartais nepakeičiamas klimatas ir vargas jį grąžindavo atgal į Buenos Aires didmiestį, kur lengviau galėjo verstis kaip portretistas.

Pirmąją savo kūrinių parodą jis surengė 1935 m. Buenos Aires mieste. Už paveikslą „Pavakarė Buenos Aires uoste“ buvo apdovanotas metine Buenos Aires miesto premija.

1936 m. Jonas Rimša persikėlė Bolivijon, norėdamas susipažinti su senovės inkų civilizacija. Čia jis betarpiškai, turėdamas asmeninį kontaktą su seniausiu indėnų Aymara gentimi, studijavo šios genties tipus, papročius, buitį ir istorinę praeitį. 1937 04 25 – 05 05 surengė La Paz mieste Palacio Municipal savo kūrybos parodą, kurios atidaryme dalyvavo diplomatinis korpusas ir žymiausi Bolivijos vyriausybės asmenys, meno kritikai ir laikraščių atstovai. Paroda susilaukė didelio pasisekimo. Galima sakyti, kad Jonas Rimša kaip dailininkas kūrėjas save atrado Bolivijoje. Ten nusistovėjo jo „rimšiškas“ stilius, jis buvo pripažintas kaip originalus to krašto dailininkas. Po trumpos viešnagės egzotinėje gamtoje Rimša grįžo į Argentiną ir čia išgyveno iki 1943 m., piešdamas ir tapydamas portretus.

Lietuvos ministro Aukštuolio globojamas, J. Rimša 1937 m. surengė Buenos Aires savo darbų parodą kaip lietuvis dailininkas. 1938 m. dalyvavo IV-oje Rudens parodoje Kaune su trimis darbais. Vienas iš tos parodos paveikslų, „Motiniška idilija“ (indėnė su vaiku) buvo Čiurlionio galerijos nupirtas. Apžvelgdamas šią parodą, „Židinio“ recenzentas rašė apie Rimšą kaip apie „naują žymų mūsų meno atstovą“ ir pripažino, kad „pats tapytojas turi didelį talentą, jo darbai tikrai meistriški“ („Židinys“, 1938, Nr. 12, p. 744).

Galbūt labiausiai dailininką J. Rimšą įvertino Bolivijos vyriausybė. 1943 m. jis buvo pakviestas Sucre mies-

te suorganizuoti meno mokyklą ir jai vadovauti. Mokinių skaičius sparčiai išaugo (nuo 20 iki 170), bet valdžios finansinė parama buvo menka. Todėl atsirinkęs gabiausius mokinius, kitais metais (1944) J. Rimša įsteigė savo privačią meno mokyklą (Curso Superior de Bellas Artes). Savo mokiniams pats teikė materialinę paramą. Ta jo mokykla veikė iki 1950 m. Tarp jo mokinių yra tokie garsėjantys Bolivijos dailininkai kaip Jose Ostria Garron, Josefa Reynolds, Enrique Valda, Juan Ortega, Mario Eloy Vargas, Maria Esterna Boliviana de Perin, Juan Imana ir kt. Buvusieji J. Rimšos mokiniai su didžia pagarba prisimena savo mokytoją, kuris už savo parduotus paveikslus gautais pinigais pirkdavo savo mokiniams dažus, pieštukus, net drabužius.

Už nuopelnus Bolivijos kultūrai vyriausybė J. Rimšą 1950 m. apdovanojo aukščiausiu civiliams asmenims skiriamu ordinu El Kondor delos Artes. Taip pat Bolivijos valdžia atskiru dekretu paskelbė, kad J. Rimšos tapyti paveikslai yra Bolivijos tautos turtas ir yra uždrausta išvežti užsienin.

Bolivijoje didžiausia ir sėkmingiausia J. Rimšos kūrybos paroda buvo surengta La Paz mieste 1950 m., o 1951 m. jis su savo parodomis triumfavo Brazilijoje – San Paulo ir Rio de Žaneiro miestuose. Po to jis grįžo atgal į Argentina. 1954 m. jo parodos buvo suruoštos Čilėje ir Peru. Ten jis kurį laiką ieškojo džiunglėse naujų motyvų savo paveikslams. Surengęs 1964 m. Buenos Aires mieste parodą, J. Rimša 1965 m. persikėlė į Šiaurės Ameriką, apsigyveno Santa Monika, Kalifornijoje. Gyvendamas JAV, surengė savo darbų parodas 1965 m. Klivelende ir kitas metais Čikagoje. Tais pačiais 1966 m. J. Rimša susigundė išvykti į Okeanijos salas ir apsistojo aštuonioms mėnesiams Taiti saloje, kur 1891 m. žymusis prancūzų dailininkas P. Gogenas ieškojo kūrybinio įkvėpimo. J. Rimšos svajonė pamatyti Gogeną sužavėjusią egzotišką Taiti salos gamtą, žmones ir reto grožio moteris išsipildė. Čia Rimša pabudo naujai kūrybai. Su dideliu kūrybos polėkiu jis tapė peizažus ir figūrines kompozicijas. Jo džiaugsmas neišpasakytas. Savo kūrybinius išgyvenimus Rimša įamžino drobėse, kurios buvo eksponuojamos jo parodoje 1974 m. pavasarį Čikagoje – Čiurlionio galerijoje.

Kiekvienas dailininko kūrinys, kiekvienas paveikslas, kiekviena paroda ar kiekvienas kūrybos tarpsnis reikalauja iš meno kritiko atidaus įvertinimo. Kiekviena neigiamą kritiką turi būti pagrįsta argumentais. Priešingu atveju labai lengvai galima prasilenkti su tiesa ir įžeisti kūrėją. Keletas tokių prasilenkimų mūsų spaudoje, kalbant apie Jono Rimšos kūrybą ir jo tautinę ambiciją, jau buvo ir nuolat kartojasi. Jei dailininkas Jonas Rimša gimė Lietuvoje lietuvių šeimoje ir visą laiką save laikė ir laikė lietuviu, tai koks čia gali būti pagrindas kelti klausimui: „Tai kieno tu dailininkas, Jonai-Ivanai-Chuanai Rimša-Rimsa?“ Tokį klausimą kėlė V. Kazakevičius savo straipsnyje antraštė „Kieno gi tu dailininkas, Chuanai Rimsa?“, išspausdintame savaitraščio „Literatūra ir menas“ 1975 03 29 ir 04 05 numeriuose. Ten pat buvo taipogi cituojamos niujorkiško K. Žeromskio laiško V. Kazakevičiui ištraukos, kur prikišamas J. Rimšai svetimo braižo stilius.

Norėčiau pateikti keletą pastabų apie dailininko Jo-

no Rimšos kūrybą.

Dailininko J. Rimšos kūryboje vyrauja trys pagrindiniai teminiai objektai: portretai, figūrinės kompozicijos ir peizažai.

Portretas – tai dieviškas atspindys žmoguje, todėl į tą kūrybą mes privalome žiūrėti kaip į sakralinį meną. Jonas Rimša labai vertino portretą. Dažnai jis tapė portretus negalėdamas rinktis objekto, tik iš reikalo, dėl duonos kąsnio. Menas neleidžia menininkui meluoti ir pataikauti užsakovams. Dėl nepalankių socialinių ir ekonominių motyvų kartais gali pasitaikyti ir neišbaigtų darbų. Antra vertus, portretus galima vertinti ne tik iš techniškosios ir tapybinės pusės, bet būtinai reikia stengtis suprasti juose išreikštus psichologinius ir socialinius momentus. O tam suprasti net meno akademijos nepadės, jei žmogus nebus kitam žmogui žmogus. J. Rimša, daug patyręs vargo ir tiek parodęs artimui meilės, savo portretų kūryboje neapvylė nei užsakovo, nei žiūrovo. Pradžioje savo dailininko karjeros J. Rimša daugiau laikėsi klasikinio akademinio stiliaus ir manieros, bet vėliau jo portretai įgavo savitą „rimšišką“ charakterį, stilių ir techniką. Pirmuoju pavyzdžiu galėtų būti jo sesers Halinos Rimšaitės-Pranckūnienės portretas, antruoju – Donos Carmen portretas (Peru, 1954).

Figūrinės kompozicijos Jono Rimšos kūryboje sudaro jo tapybos originalumo ir brandumo branduolį. Čia atsispindi ir aplinka, ir kūrybos laisvė. Tematika įvairi. Daugiausia Rimša pasirenka vietos krašto aplinką, gyventojų papročius ir tautos istoriją. Šią kūrybos sritį dailininkas J. Rimša apvainikavo Bolivijoje. Pavyzdžiui, La Paz savivaldybė užsakė lietuvių dailininkui J. Rimšai istorinį paveikslą „La Paz įkūrimas“, ir dabar šis kūrinys kabo rotušės iškilmų salėje virš miesto burmistro kėdės su metrika: „J. Rimša, 1948 10 20“.

Peizažai, natūrmortai ir aktai buvo ir yra populiariausia bepradedančių dailininkų tematika. Vieni jų laikosi arčiau tikrovės, kiti taiko savo kūriniams originalų braižą, kad galėtų pabėgti nuo fotografijos ir kritikos. Jono Rimšos peizažai – tai Pietų Amerikos gamta, turtinga vešlia augmenija, egzotika ir žaliomis spalvomis. Vietos gyventojai džiunglėmis nesidomi, nes tai yra sunkiai pereinami tropikų krūmokšniai, raistynai ir miškai. Džiunglės rūpėjo tik Vakarų pasaulio nuotykių ieškotojams, suviliojamiems romantikų rašytojų, traukė ir jaudino menininkus bei gamtininkus pamatyti džiunglių tikrovę. Ne gamtinės kliūtys dailininkui J. Rimšai trukdė siekti savo tikslų, bet žalios spalvos filtravimas. Šioje srityje kruopščiai dirbdamas, jis pasiekė tai, kas išskyrė iš mėgėjų ir įrašė į pirmąsias Pietų Amerikos peizažistus. J. Rimšos gyvybinguose peizažuose dažnai matome įpintas į bendrą kompoziciją vietos moterų grakščias pusiau stilizuotas figūras. Ir visa tai jo kūrybą dar daugiau sudvasina, padaro ją romantišką ir patrauklią.

Jonas Rimša daug dirbo, kol tapo aukštos kvalifikacijos tapytoju. Jo darbų stilius lengvas, neperkrautas, spalvų plokštumomis originaliai „rimšiškas“, tikslios konstrukcijos. Dirbtinių scenarijų ir teatrališkumo jo paveiksluose nėra. Jo kūryba paprasta, aiški, reali.

Iki kūrybos pusiauinkelės Rimša savo peizažuose ir figūrinėse kompozicijose naudojo spalvų kontrastus: pa-

veiklo piešinys – figūrų kontūrai – apibrėžiami vis ryškiau tamsiu rėžiu. Toji technika palengvino tapytojui apvaldyti drobėje gamtos žaliajį raizgalyną, išryškino kompozicijos organiškumą (suprastino figūrų išsiskyrimą iš aplinkos) ir pabrėžė „rimšiško“ originalumą. Iš pirmo žvilgsnio toks stilius gali atrodyti kiek dekoratyviškas. Žinant dekoratyvaus meno esmę, toji pirmoji žiūrovo pagava yra iliuzinė ir klaidinga.

Nagrinėjant J. Rimšos teptuko potėpius, galima pastebėti, kad dailininkas, lyg orkestro dirigentas, spalvas

paverčia harmonizuota veikalo visuma. Tai prigimtios talentas, kuris jau reiškėsi nuo jaunystės laikų. Prieš išvykdamas į Pietų Ameriką, J. Rimša buvo suorganizavęs Kaune styginį jaunimo orkestrą.

Gyvendamas Pietų Amerikoje, dailininkas Jonas Rimša savo darbuose iškėlė amžiais pavergtų indėnų dvasios taurumą, papročius ir jų vietą žmonijos istorijoje, save laikydamas lietuviu ir visada sielodamasis, kad negali grįžti į Lietuvą ir joje dirbti.

„Aidai“. – 1975. Nr. 10. P. 458–462.

Jis gyveno Dievo įkvėpime

Halina
DIDŽIULYTĖ-
MOŠINSKIENĖ

1978 m. gegužės 13 d. pasimirė Kalifornijoje, Santa Monikoje, dailininkas Jonas Rimša.

Plataus ir galingo Kondoro peleanai Ramiojo Vandenyno bangomis per visus okeanus gal pasiektų Baltijos pajūrį ir prigludę prie gimtosios žemės kopų...

O jo nemirtingieji darbai – paveikslai puoš Lietuvos meno galerijas, ir lietuviai didžiuosis juo kaip egzotiškų kraštų tapytoju (kaip didžiuojasi prancūzai Gogenu), tuo pačiu, kuris atvėrė plačiausią žvilgsnį į dingusį pasaulio grožį – nuo šiaurinės bakūžės ir pakrypusio smūtkelio į Bolivijos atšiaurią kietų uolynų gamtą, kur irgi gyvena žmogus.

Jonas Rimša buvo universalus masto, didis tapytojas – genialus savo spalvingais paveikslais, nuostabus savo jautrumu, kuriuo pasižymi lietuvių tautos charakteris: vieni, keršto ir neapykantos vedami, žudė savo tautos vaikus, o jis tuo pačiu metu vaizdavo savo tapyboje primityvų žmogaus grožį gamtos glėbyje, tą jo nemirtingumą, kuriame visa didybe spindi Dievas.

Jonas Rimša nepažinojo nei neapykantos, nei „aklos meilės“, nes jis gyveno Dievo įkvėpime, perkeldamas savo sielą į spalvas, iš kur kildavo tokie nuostabūs vaizdai. Jis gė-

Jonas Rimša. Vaisių nešėjos. Taiti. 1966 m.

rėjosi viskuo, kas patenkindavo jo – žmogaus – lakią vaizduotę. Tas neišsiskiriančios išvaizdos, nedidelio ūgio, palinkęs „barzdyla“ buvo mielas, simpatiškas džentelmenas. Jis nebuvo įvertintas išeivijos lietuvių. Daugelis „meno žinovų“ kalbėdavo, net spaudoje išsitarėdavo: „Jonas Rimša svetimtaučiams tarnauja“...

O aš klausiu – kas menui tarnauja? Kodėl mūsų bažnyčios puošiasi Mikelandželo ir Rafaelio reprodukcijomis?

Ir kodėl mes, tie „iškilieji menininkai“, negalime priimti šio genialaus menininko, kuriuo didžiuojasi visa Pietų Amerika?

Jonas Rimša buvo ir liko lietuvis, nes jo visa kūryba pilna elegijos, poezijos, gamtos grožio pajautimo, to, kuo mus žavi visos lietuvių folkloras.

Jis atnešė egzotinę elementą Lietuvos tapybos ir meno istorijon, kas yra nauja, įdomu. Kaip ir M.K. Čiurlionio vaizduotės pasaulis.

Amžiams – šalia Laisvės kelio

Rimantas VANAGAS

Žodis „Anykščiai“ 2001-ųjų lapkritį it koks slaptažodis atvėrė man dviaukščio namo Santa Monikoje duris. Jo savininkas – Kalifornijos universiteto Los Andžele (UCLA) profesorius emeritas, Pasaulio anykštėnų bendrijos viceprezidentas, Vytauto Didžiojo universiteto Kaune atkūrėjas ir pirmasis jo rektorius Algirdas Avižienis. Išvydus nepaprastai gausią lituanistinę, istorinę biblioteką, nejučia nutįso seilė... Sužinojęs, jog vienas mano kelionės tikslų – interviu su garbiuoju profesoriumi, jis iškart užprotestavo:

– Ką čia aš! Ot jeigu parašytumėt apie tėvus...

Šeimnininkas nusivedė mane į erdvų, baltu kilimu nutiestą holą ir atvertė knygą „Anykščiai XX amžiuje“. Sužymėtuose puslapiuose parodė citatas, kuriose minimas jo tėvas Antanas Avižienis, pvz.: „1918 m. lapkričio 18 d. įvykusiame gyventojų susirinkime buvo išrinktas Anykščių valsčiaus komitetas, surinktos lėšos jo veiklos organizavimui. Pirmasis komiteto posėdis įvyko rytojaus dieną. Jame dalyvavo gydytojas Adomas Laskauskas, kunigas klebonas Juozas Butėnas, Antanas Rimkus, Anicetas Juodelis, Jonas Karvelis, Antanas Avižienis. Komitetas išrinko prezidiumą – pirmininką A. Laskauską, vicepirmininką A. Rimkų, sekretorių A. Avižienį...“

Panašių vietų knygoje ne viena ir ne dvi. Iš jų paaiškėja, jog Antano Avižienio būta ne tik išskirtinai raštingo, stropaus ir sąžiningo (argi kitaip kas būtų rinkęs valsčiaus sekretoriumi?), bet ir aktyvaus saviveiklininko, aktoriaus.

– Nustebau perskaitęs – pats tėvas apie tai niekad nepasakojo, nesigyrė. O vaidino, kiek žinau, Šumylos troboj.

...Antanas Avižienis gimė 1894 m. birželio 8 dieną Anykščiuose, pasiturinčių ūkininkų Juozapo ir Onos Avižienių šeimoje. Anykščiuose ir jų pakraščiuose tėvai turėjo nemažai žemės rėžių. Namai stovėjo Jurzdike, Vilniaus gatvėje, kitapus senųjų kapinių (t.y. koplyčios). Čia Antanas baigė pradžios mokyklą. 1911 m. mirus tėvui, 17-metis liko šeimoje vyriausiu vyru ir užsikrovė visą ūkio našta. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje (1915 m. pavasarį) su broliu Vincu ir seserim Zofija buvo pasitraukęs į Petrapilį, dirbo fabrike „Treugolnik“ raštininku. Vakaraus mokėsi ir išėjo penkių klasių gimnazijos kursą. 1917 m. rudenį pradėjo dirbti nuo karo nukentėjusių lietuvių šalpos komitete. 1918 m. rugsėjį grįžo į vokiečių okupuotą Lietuvą, senelio Kazimiero statytus namus rado sudegusius, visi trobesiai buvo kaip nušluoti, nelikę nei tvoros, nei medelio. Užtat motina buvo gyva ir sveika, laukė sugrįžtančių vaikų. Antanui teko kurtis tuščioje vietoje...

Nors Anykščiuose Antanui Avižieniui nebuvo lemta ilgai gyventi, čia jis suspėjo palikti ženklų pėdsaką. Mūsų miesto metraštinį jis įrašytinas ne tik kaip gabus aktorius, saviveiklininkas, bet ir kaip pirmasis valsčiaus raš-

Antanas Avižienis

tininkas. O jau pateiktos citatos istorija tokia. 1918 m. rudenį Vokietijoje kilus revoliucijai ir vokiečių kariuomenei pradėjus trauktis iš Lietuvos, Anykščiuose ir apylinkėse gyventojai suskato patys palaikyti tvarką, imtis viso valsčiaus apsaugos. 1918 m. lapkričio 17 d. vaistininko Antano Žukausko (Vienuolio), daktaro Adomo Laskausko ir ūkininko Antano Avižienio iniciatyva buvo sušauktas Anykščių miesto ir valsčiaus gyventojų išrinktų įgaliotinių susirinkimas (Pavilonio namuose). Jame buvo išrinktas valsčiaus komitetas iš 7 narių; pirminku tapo A. Laskauskas, sekretorium – A. Avižienis.

Tada, kai tapo sekretoriumi, Antanas Avižienis buvo tik dvidešimt ketverių. Vokiečių administracijos pareigūnams traukiantis iš Anykščių, komitetas perėmė iš jų savo žinion visą kilnojamą ir nekilnojamą turtą. Apsaugai komitetas suorganizavo 30 vyrų būrį, ginkluotą šaunamaisiais ginklais. Valsčiaus reikalus šis komitetas tvarkė iki 1919 m. sausio pradžios. Tačiau sausio 10–15 dienomis Anykščius užėmė rusų raudonieji daliniai; vietos rusai ir vadinamieji „pažangieji“ lietuviai sudarė „revoliucinį komitetą“. Tikrasis, pačių anykštėnų išsirinktas komitetas turėjo išsiskirstyti ir slapstyti.

Antanas Avižienis gegužės pradžioje pasitraukė iš Anykščių: pasklidus gandams, jog artėja lietuvių kariuomenė, išvaduosianti iš bolševikų, jis neištvėrė – pėsčias išėjo Kurklių pusėn jos pasitiktį įžengė į Anykščius

Stasė Avižienienė (Grigaitytė)

jau kaip savanoris, Kazimiero Ladigos vadovaujamo I pėstininkų pulko 1-osios rikiuotės kuopos karys, – tai atsitiko 1919 m. gegužės 20 d. Ši data jam pačiam įstrigo kaip naujo kelio pradžia, nulėmusi visą vėlesnio gyvenimo žygį.

Tarnyba 1-ajame pėstininkų pulke, kovos su bermontininkais, lenkais. Pasiųstas į karo mokyklą, A. Avižienis į pulką sugrįžo jau leitenantas. Aukštas, lieknas, dailus, nuo žirgo retai tenulipantis karininkas išsirinko neprastą merginą – ką tik Panevėžio gimnaziją baigusią Stasę Grigaitytę. Pasak sūnaus Algirdo, tada nuotraukoj ji atrodžiusi kaip labai simpatiška šviesiaplaukė mergytė... Ji buvo gimusi 1902 m. vasario 28 d. Bučių kaime prie Panevėžio. Tėvas Antanas Grigaitis turėjo malūną, kalvę, taisė laikrodžius ir muzikos instrumentus. Buvo jauniausia šeimoje (turėjo 3 seseris ir brolių), gabi muzikai ir kalboms. Ištekėjusi aktyviai dalyvavo Karininkų žmonių organizacijoje, rūpinosi labdara, baigė greitosios pagalbos seserų kursus.

Tuoju po nepriklausomybės kovų Antanas kaip savanoris gavo žemės, pardavė ją ir už gautus pinigus atstatė namus Anykščiuose, senojoje vietoje. Jo karjera klostėsi taip: pėstininkų divizijos štabas (čia jis kurį laiką buvo adjutantu), Rokiškio apskrities komendantūra, Aukštieji karininkų kursai; tapęs kapitonu, o vėliau majoru, tarnavo Kaune, Generaliniame štabe. Visą tą laiką gilinosi į karo mokslus, laisvalaikį praleisdavo prie specialiosios literatūros, stalas visada būdavo nukrautas knygomis. Buvo apdovanotas DLK Gedimino IV laipsnio ordinu, Lietuvos Nepriklausomybės, Savanorio kūrėjo medaliais.

Prof. Algirdas Avižienis tarp anykštėnų

Pasak artimųjų, Avižieniai nesipuikavo netgi gyvendami Kaune, buvo kuklūs ir jautrūs, kuo galėdami padėjo nelaimėn patekusiems. Antai Antano seseriai Julei likus vienai su vaikais, kelerius metus pakaitom augino dvi jos mergytes. (Beje, tėvo užmojį paremti Avižienių giminę tęsia sūnus Algirdas, pasižadėjęs visiems giminės vaikams, siekiantiems aukštojo mokslo, mokėti stipendiją arba sumokėti už mokslą). Viena tų mergčių, dabar garbaus amžiaus, bet labai gyvybinga, šviesaus proto Pečiulių kaimo gyventoją Teofilę Šližienę šių eilučių autoriui pasakojo:

– Antanas mėgo karininko uniformą – su akselbantaiais ir kardu prie šono atrodė kaip generolas... Buvo tiesaus būdo, reiklus, tvarkingas: net parvažiavęs atostogų į Anykščius, per rugiapjūtę stropiai prižiūrėdavo, kad rugiai būtų guldomi vežiman varpa prie varpos, sakydavo:

– Žiūrėkit, kad niekas nesijuoktų, jog Avižieniai netvarkingil..

Baldai kauniškame bute buvo įprastiniai, didįjį kambarį puošė jo paties ir žmonos nuotraukos. Labai mylėjo vaikus – tėvui be galo patikdavo, kai sūnelis, o pasakui ir dukrytė pasitikdavo jį grįžtantį iš tarnybos...

– Man be galo patiko, buvau tiesiog laimingas, kad mano tėvas – karininkas! – 2001-ųjų rudenį kalbėjo sūnus Algirdas. – Nusivesdavo į Karininkų ramovę, Karo muziejaus sodelį, kur būdavo pakeliama ir nuleidžiama vėliava, grodavo orkestras, susirinkdavo karo invalidai ir gausybė žiūrovų. Prie eglutės mes, vaikai, gaudavom dovanėlių, baisiai mėgom pasikilnoti ramovės liftu... Net vienam dideliame karininkų baliuj buvau, kur visiems maišiausi po kojom, bet kažkodėl niekas ant manęs nepykė...

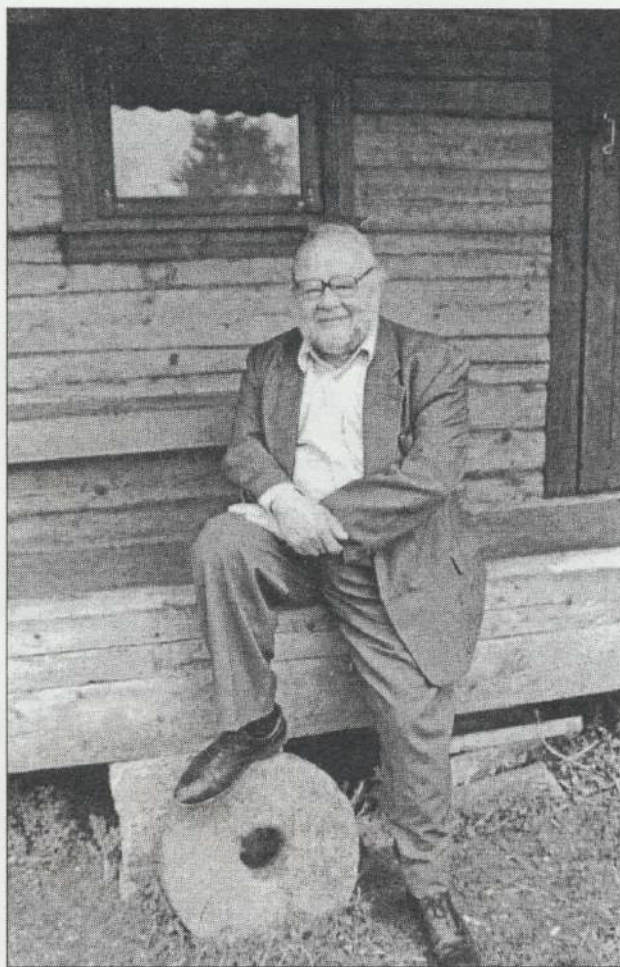
Deja, tas laimingas gyvenimas nutrūko atėjus sovietams.

1940 m. A. Avižienis okupacinės karinės sovietų valdžios kaip „nepatikimas“ buvo paleistas į atsargą ir grįžo į Anykščius. Antrojo pasaulinio karo metais, pakvies-tas Rokiškio apskrities viršininku tapusio jaunystės bičiulio karininko Mikėno, dirbo policijos vadu. 1944 m., artėjant frontui, su šeima pasitraukė į Vokietiją. Svarbi ir iškalbinga detalė: traukdamasis į Vakarus, Lietuvos kariuomenės majoras Antanas Avižienis pasiėmė „tik“: žmoną su dviem vaikučiais, K. Šapokos „Lietuvos istoriją“ ir savąją Lietuvos kariuomenės karininko uniformą, kurią, beje, išsaugojo ligi mirties – per visus 30 klajonių metų...

Senas jurzdikietis, visuose Anykščiuose garsėjęs siuvėjas Pranas Semėnas kelerius metus gyveno Avižienių name Vilniaus gatvėje. Per devintą dešimtį perkopęs anykštėnas ir šiandien pamena Antaną Avižienį kaip tipišką Lietuvos karininką: visad būdavęs pasitėmęs, mandagus, atostogų metu mielai ir maloniai bendravęs su anykštėnais. Antrąkart užėjus sovietams, naujoji valdžia pasiskubino nacionalizuoti jo namus ir jį gyventoją Praną Semėną be ceremonijų išprašė lauk...

Tuo tarpu Antanas Avižienis, karui pasibaigus, vadovavo tvarkdantių komandai Eichšteto lietuvių stovykloje. Plūstelėjus emigracijos bangai, 1950 m. atsidūrė JAV, dirbo staliumi Cikagoje, o nuo 1965 m. gyveno Los Andžele, aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje. Mirė 1973-aisiais, buvo palaidotas šv. Kryžiaus kapinėse.

Ir štai paskutinis Lietuvos karininko Antano Avi-

Prof. Algirdas Avižienis prie senos klėties Pečiulių kaime

žienio gyvenimiškojo žygio puslapis. 2002-ųjų liepos 23 d. laikraštis „Anykšta“ rašė:

„Vakar Anykščiuose prasidėjo nelabai įprasta ceremonija: tuoj po šv. Mišių Anykščių šv. Mato bažnyčioje į gimtuosius namus Jurzdike, Vilniaus gatvėje buvo perkeltos urnos su dviejų anykštėnų, Antano Avižienio ir Stasės Avižienienės (Grigaitytės) palaikais. Juos iš tolimosios Kalifornijos (JAV) Los Andželo šv. Kryžiaus kapinių tėvų žemėn sugrąžino sūnus – Kalifornijos universiteto profesorius, pasaulinio garso mokslininkas, pirmasis atkurto Vytauto Didžiojo Universiteto rektorius Algirdas Avižienis ir duktė Aldona Venckūnienė (Avižienytė) – mikrobiologijos specialistė, žinoma Los Andželo lietuvių kultūrininkė. O šiandien, 11 valandą, jie bus palydėti į kapus ir palaidoti bendrame kape su Antano Avižienio motina Ona, jo seserimi Jule ir jos vyru Adomu Žemaičiu“.

Artimiesiems susėdus gedulingų pietų Teofilės Šližienės sodyboje Pečiuluose, po senutėlės obelį, Algirdas Avižienis pasakė tėvų palaikų grąžinimo ceremonijoje įžvelgiąs gilią prasmę bei simboliką: jie pagaliau atgulė laisvos Lietuvos žemėje, šalia kelio, kuriuo Antanas Avižienis 1919-ųjų gegužės 20 d. pasitiko Lietuvos kariuomenę ir kuriuo įžengė į Anykščius jau kaip išvaduotojas...

Bunkerių broliai

Anicetas MAŽVYLA

Esu gimęs 1924 m. rudenį Pavarių kaime. Augom du broliai ir dvi sesutės. Tėvuko netekome, kai dar buvome maži. Vertėmės nelengvai. Iš Šiaulių krašto kilusi mokytoja Leokadija Paškūnaitė mus mokė mylėti Dievą, Tėvynę. Taip išauklėti, nepanorome tarnauti okupantams. Užėjus rusams, man jau buvo dvidešimt metų. Reikėjo slapstytis, kad išvengčiau tarnybos okupantų kariuomenėje. Išsikasiau kieme bunkerį, gerai užmaskavau, įėjimas per šulinį. Tada mūsų šulinys buvo medinių rentinių. Nusileidęs prie vandens, pastūmęs du rąstus į vidų, patekdavau į bunkerį, tada vėl užstumdavau rąstelius ir užsikabindavau iš vidaus. Taip kurį laiką tenai ir slėpdavausi. Paskui atsirado žmogus, kuris galėjo man išrašyti dokumentus, trimis metais mane pajauinti. Tada man jau nebereikėjo slapstytis nuo šaukimo į kariuomenę.

Mano bunkeris praverė draugams. Buvo labai patogu jiems paduoti maisto, nuleidžiu kibirą, jie pasiima, o tada aš pasisemiu vandens... 1945 m. vasarą jau susiorganizavo partizanų būrys, vyrai išsikasė bunkerį miške, taip buvo saugiau ir jiems, ir mums. Rudenį jie išsikasė didelį bunkerį, kur buvo galima žiemoti, įėjimas ant miško keliuko. Pirmą žiemą ten glaudėsi 6 partizanai: Bronius Puodžiūnas-Garsas, Justinas Puodžiūnas-Šerkšnas, Vytautas Bagočiūnas-Liūtas, Antanas Bagočiūnas-Dūmas, Juozas Banys-Šūvis ir Alfonsas Augutis-Šeškus. Tais bunkeris buvo Ramuldavos miške, Navinos vieniemyje. Man ten tekdavo dažnai vaikščioti, išleisti partizanus iš bunkerio, paslėpti jų pėdsakus, atnešti jiems maisto. Sulaukus pavasario, bunkerių padaugėjo, juose būdavo po 2–3 partizanus, į žiemos bunkerį jie užsukdavo tik kartais, ten buvo radijas, rašomoji mašinėlė, ginklai. Pirmoji žiema ir vasara šiam partizanų būriui buvo sėkminga, nežuvo nė vienas. Bet kitą žiemą jau buvo aukų. Kartą netoli Rasių rogėmis važiuojantiems partizanams pastojų kelią garnizono kareiviai ir skrebai. Susišaudymo metu buvo nukautas važnyčiojęs arklį Alfonsas Augutis. Partizanai Jonas Pavilonis-Giliukas, Juozas Banys, Justinas Puodžiūnas, Bronius Puodžiūnas virto į sniegą ir ėmė atsišaudyti. Bandęs pabėgti Alfonsas Augutis buvo suvarpytas kulkų ir vietoje mirė. Kiti partizanai, nušovę du skrebus, pasitraukė į mišką.

Skrebai įtarė, kad Ramuldavos girioje slepiasi partizanai, dažnėjo pasalos, apsiaustys, pasitelkiant garnizono kareivius. Partizanai turėjo laikinai pasitraukti, bet, aprimus persekiojimams, vėl grįžo girios prieglobstin. Į mūsų būrį atėjo daugiau partizanų – broliai Staškevičiai, Pranas Rimkus, Bronė Matuliuskaitė, Stasė Višumirskaitė.

Prisimenu mus nuliūdinusį įvykį. Tąkart partizanai Pranas Rimkus kartu su savo broliu ėjo Andrioniškio kryptimi. Prie Gečynės susidūrė su skrebaus. Prasidėjo susišaudymas. Skrebai ėmė leisti raudonas raketas, pamatę šį ženklą, atskubėjo kareiviai. Partizanai turėjo skubiai trauktis. Pranas nešė sunkiai sužeistą brolių. Sniego daug, sunku eiti, o kareiviai jau supa. Išseko ant nugaros nešusio sužeistą jį Prano jėgos.

– Broleli, pribaik mane, pribaik, aš vis tiek mirsiu, jie dar mane ir kankins. O tu gal liksi gyvas, atkeršysi už mane. Antraip abu žūsime – prašė sužeistasis brolis.

Paguldęs brolių ant sniego ir pats atsisėdęs šalia, Pranas atsakė:

– Tu mano brolis, kaip aš galiu šauti į tave? Aš šausiu į priešą, žūsime abu kartu.

Tada Prano brolis išsitraukė pistoletą, prisidėjo prie smilkinio ir nusišovė.

Pranas pasiėmė brolio pistoletą ir ėmė šliaužti per lauką, nesileido tolyn į mišką, kuris jau buvo apsuptas. Jam pavyko pasprukti. Atėjo į bunkerį nei gyvas, nei miręs, labai susikrimtęs dėl brolio mirties. Mes jį raminame, sakėme, kad brolis žuvo didvyrio mirtimi. Pranas žadėjo atkeršyti už brolio mirtį, nesigailėti nė vieno skrebo, nė vieno komunisto.

Pranas Rimkus buvo kilęs kažkur nuo Andrioniškio, berods iš Šienraisčio kaimo.

Netrukus Pranas mūsų metu buvo sužeistas į pakinklį. Traukdamasis jis pamatė miško keliuku einančius du skrebus, paleido seriją iš vokiško automato, ir tie krito. Pabėgęjęs kokią puskilometrį, Pranas jau nebegalėjo eiti, labai skaudėjo sužeistą koją. Ją šiaip taip apsirišo. Tuo metu atėjo partizanai Garsas, Dūmas ir Šūvis. Jie turėjo vaistinėlę, geriau aprišo Prano koją ir pasikeisdami nešė jį iki mūsų, apie 6 km. Jie norėjo, kad aš kinkytis arklį ir nuvežčiau į bunkerį, bet aš buvau nepavargęs, stiprus, tai, užsidėjęs ant pečių sužeistąjį, nunešiau jį į slėptuvę. Ten apžiūrėjome koją, ji nebuvo labai sudraskyta, kaulas nepaliestas. Rytą nuvažiauvau į Anykščius, užėjau pas patikimą gydytoją E. Dabriagaitę, pasakiau, koks reikalas. Ji man išrašė vaistų nuo skrandžio kraujavimo ir kraujo užkrėtimo. Prano žaizda sugijo, ir jis vėl kovojo.

Noriu papasakoti ir apie Antaną Bagočiūną. Jis mokėsi 7-oje ar 8-oje Anykščių gimnazijos klasėje, du jo broliai buvo partizanai, jį nuolat persekiojo saugumiečiai, tai ir Antanas išėjo pas partizanus. Vadovybė jį paskyrė būrio vadu. Jis sumaniai vadovavo būriui, stengėsi pakelti partizanų dvasią, sakė, kad už laisvę reikia kovoti, kad geriau garbingai žū-

ti, negu tapti Tėvynės išdaviku. Antanas buvo griežtas, teisingas vadas, nekentė komunistų, vienas jo brolis jau buvo žuvęs, tėvai išvežti. Daug kartų jam teko vadovauti būriui kautynėse su persekiotojais, daug kartų veržtis iš apsupties. Vis sunkiau būdavo mėtyti pėdas, skrebams aptikus bunkerį, tekdavo slėptis kitur.

Kiekvieną dieną ir naktį grėsė mirtis arba baisūs kankinimai. Ne kartą rizikavau gyvybe ir aš.

Vos nepakliuvau į skrebų nagus tą pavasarį, kai ėjau susitikti su partizanais į prie Anykščių esančius taip vadinamus miesto krūmus. Skrebų sustabdytas, leidausi bėgti, peršokau griovį, norėjau nusišauti į kitą pusę liūno. Kojos klimpo į molį, skrebai artėjo, norėjo paimti mane gyvą; palikęs klampynėje batus, basas suspėjau pasislėpti krūmuose. Du skrebai buvo čia pat, išsitraukęs pistoletą, šoviau į juos ir užsiglaudžiau už kelmo. Sutrato automatai. Man atsišaudant, viena kulka pataikė į dešinės rankos nykštį, paėmiau pistoletą į kairę ranką. Galvojau gyvas nepasiduoti. Krūmai, o paskui griovys pridengė mane, pavyko pasprukti, pasiekti Bikūnų kaimą.

Kitą dieną skrebai pasikvietė garnizono kareivius ir ėmė naršyti miesto krūmus. Tąkart neišvengė susidūrimo keli mūsų būrio partizanai. Prasidėjo kautynės. Būrio vadui Dūmui ir keletui jo vyrų pavyko

prasimušti iš apsupimo. Liko apsuptyje du partizanai – Bronius Puodžiūnas-Garsas ir Jonas Povilonis-Giliukas. Jiedu iš paskutiniųjų gynėsi nuo užpuolikų, sunkiai sužeistas į šoną Giliukas šaudė, kol leido jėgos. Kai jau neįstengė priešintis, paprašė Garso, kad jį nušautų, bet tam nesutikus taip padaryti, pats prisidėjo pistoletą prie smilkinio ir nusišovė. Garsui vis dėl to pavyko prasilaužti iš apsupimo, palikus negyvą draugą ir kelis skrebų lavonus. Garsas grįžo į bunkerį vos vilkdamas kojas ir susijaudinęs papasakojo apie Giliuko žūtį. Visi mes sukalbėjome „Angelas Dievo“, prisižadėjome atkeršyti priešui.

Kliudė mane skrebų kulka dar ir kitą kartą. Tada aš jau buvau vedęs partizanų ryšininkę Aldoną, gyvenome Teresbore. Vieną ankstų rytą nuėjau prie partizanų bunkerio, kad jį užmaskuočiau. Tuo metu trys partizanai grįžo iš susitikimo su Andrioniškio partizanais. Šerkšnas, Garsas ir Šūvis įlindo į bunkerį, o būrio vadas Dūmas nespėjo... Jis pajautė, jog kažkas ateina nuo Taurožės pusės, ir liepė vyrams lįsti iš bunkerio. Tai buvo skrebai. Sugulėme tarp medžių, šliaužėme ir šaudėme, atsakydami į automatų serijas. Skrebų pozicija nebuvo patogi – Taurožė, slėnis, status upokšnio šlaitas neleido jiems prisiartinti, o partizanai spėjo pasitraukti į tankų mišką. Leidausi bėgti. Parsiradęs namo, žiūriu, kad

Algimanto apygardos partizanai Ramuldavos girioje. 1947 m.

mano pakinklis kruvinas ir nėra kaliošo ant vienos kojos. Tik tada pajaučiau skausmą ir įsitikinau, kad pakinklį išdraskė sprogstamoji kulka, matyt, atšokusį nuo medžio. Teko važiuoti į Anykščius pas partizanų gelbėtoją gydytoją Dabriagaite.

Patyrė skrebų „malonę“ ir mano jaunėlis brolis Pranas, sesutė Leonora. Tada buvo sausio vidurys, spaudė šaltis. Kartu su broliu Pranu tą dieną padėjau švogeriiui Povilui Mogylai kulti javus. Atvažiavo skrebai, liepė baigti darbą ir važiuoti kartu su jais. Žiūriu, kad suka mūsų namų link. Išsigandau, nes tada netoli mūsų bunkeryje gyveno šeši partizanai. Nejaugi kas nors nužiūrėjo, išdavė? Pasiekėm mūsų sodybą, žiūriu – kieme guli krūva lentų. Pasirodo, gryčioje visos grindys išluptos ir išmestos į kiemą – bunkerio ieškota. Pradėjo mus tardyti, brolių nusivedė į klotimą, sesutę į mišką už pirties, o mane pasodino už tvarto ant medžių krūvos. Girdžiu, kaip brolis ginasi nieko nežinąs, vaitoja, jį muša kultuvu per pečius, per nugarą. Mane tardė kitaip: tāsė už plaukų, spardė į pilvą, talžė per veidą, reikalavo pasakyti, kur bunkeris. Sesutę jie vaikė miške per sniegą, liepė bėgti tuo keliuku, kur yra bunkeris. Ji bėga, jie spardo į užpakalį. Nieko neišpešė ir iš jos. Kiek atlyžo, pamatę skilandį, dar šviežiai sudėtą. Skrebas Samukas perdūrė jį šautuvu durtuvu, kitiems kvatojant, ir pareiškė, jog nepaliks

jo banditams suėsti. Mane ir mamą tąkart skrebai paliko, o brolių ir sesutę išsivežė, plonai apsirengusius. Drebančiams iš baimės ir iš šalčio liepė gultis ant mašinos grindų. Mama dar spėjo ant jų užmesti kailinukus. Palaikę dvi ar tris savaites, brolių ir sesę paleido. Nutarėme, kad nebus ramybės, reikia bėgti iš namų...

Daug ką galima papasakoti apie partizanus, su kuriais man teko bendrauti, jų likimus. Mes buvome bunkerio broliai. Vien mūsų būryje – per trisdešimt, tarp jų – kelios moterys. Beveik visi jie žuvo, tik vienas kitas liko gyvas, iškentė gulagų pragarą. Būrio vadas Antanas Bagočiūnas-Dūmas rašė dienoraštį, jame išsakė, kaip ir kuo gyvena jo būrio partizanai. Nujausdamas, kad neilgai vaikščios gimtąja žeme, Dūmas įdėjo dienoraštį į butelį, užliejo smala ir užkasė. Kartu su juo tada buvo partizanai Garsas, Šerkšnas, Šūvis, Tauras, Šposas, berods ir Audronė. Bet dabar jų jau nepaklausi, kur paslėptas dienoraštis. Dūmas žadėjo ir man parodyti tą vietą, bet nespėjo...

– Tu gal liksi gyvas, sulauksi laisvės, tai iškasi, – sakė man Dūmas. – Ten parašyta, kaip mes kovojome su priešu, siekėme laisvės. Rašiau ir apie tavę...

Deja, nebėra vilties surasti būrio vado dienoraštį, paslėptą kažkurioje smėlėtoje miško kalvoje.

Už laisvę

Vytautas Jonas STRAZDAS

Stasys Staškevičius (1911–1945), žuvęs Ramuldavos girioje

Mes turėjome 21 ha žemės. Tėvukas buvo 1919 metų kovų už Lietuvos nepriklausomybę savanoris, vėliau šaulys. Mūsų šeima nemaža, aš turėjau seserį ir tris brolius, kartu su mūsų tėvais gyveno ir seneliai. 1936 m. baigęs pradžios mokyklą, aš tapau jaunučiu ūkininku, pamilau žemės darbus, talkinau tėvams. Labai susidraugavau su kaimynystėje gyvenusiais broliais Paškoniais. Vokiečių okupacijos metais nesunku buvo įsigyti ginklų. Už bekoną buvo galima gauti devinto kalibro pistoletą ir terbą šovinių. Tėvams pritariant, mes su Paškoniukais apsirūpinome ginklais, tarsi nujausdami, kad jų gali prireikti.

Užėjus rusams, man jau buvo dvidešimt metų. Buvau susiruošęs kartu su vokiečiais trauktis į Vakarus, tačiau paklausiau tėvo patarimo pasilikti namie. Man pasilikus, nutarė pasilikti ir broliai Paškoniai. Mums reikėjo slėptis nuo rusų kareivių. Aš pasidariau slėptuvę po šiaudų stirta.

Vieną spalio mėnesio naktį į mūsų namus įsiveržė skrebai. Kol tėvukas uždegė šviesą ir atkabino duris, įsibrovėliai ėmė šaudyti. Aš spėjau pasislėpti rūsyje. Po kokio pusvalandžio tėvukas atidarė rūsio duris ir pasakė:

– Eikš, vaikeli, skrebai jau išėjo, o mes sušaudyti.

Baisu prisiminti, ką aš pamačiau. Krosnies sienos aptašytos krauju, ant grindų – kraujas. Pasirodo, belipčiai nuo krosnies močiutei skrebai peršovė šlaunį, ji nukritusi gulėjo kraujo klane, raitėsi iš skausmo tėvukas, jam buvo peršautos kojos. Močiutė dar pragyveno septynerius metus, bet žaizda neužgijo. Tėvukui iki vasaros žaizdos sugijo, bet gerai vaikščioti jis jau negalėjo.

Po to baisaus įvykio supratau, kad reikia man bėgti iš namų. Man išėjus, po poros dienų vėl pas mus užgriuvo skrebai. Tąkart apžiūrėjo ir rūsį, bulves taip subadė, kad nedaug sveikų beliko. Ir išvežė iš namų viską, kas jiems tiko.

Man beliko tik vienas kelias – eiti į mišką, pas to paties likimo brolius, nenorinčius tarnauti okupantams. Tą rudenį skrebai su kareiviais, siaubdami Šilagalių, Mikierių, Plikiškių kaimus, net nežinia dėl ko nušovė vienuolika jaunuolių. Pavilonį, Keršulytę, du brolius Vagnaus ir jų seserį, kitų pavardžių neprisimenu.

Prasidėjo gyvenimas miške. Išsikasėme bunkerį Pavarių miške prie Juodojo kryžiaus, pasimūrįjome viduje krosnelę. Ten glaudėmės šešiese: Jonas Paškonis, Povilas Žičkus, Albinas Žičkus, Povilas Kazlauskas ir aš, Vytautas Strazdas.

Kol nebuvo sniego, tame bunkeryje slėpėmės saugiai, jį sunku buvo net patiems rasti. Kitą bunkerį išsikasė Stakių vyrai, maždaug už dviejų kilometrų nuo mūsų, vadinamoje Samanynėje, Stakių kaimo miške. Ten gyveno dešimt vyrų: Vladas Gabė, Leonas Staškevičius, Mykolas Staškevičius, Stasys Staškevičius, Antanas Urbonas, Justinas Urbonas, Jurgis Urbonas, Jurgis Andrijauskas, Kepalas, Juozas Pukenis.

Iki Kalėdų mes surengėme keletą pasalių skrebams, platinome atsišaukimus. Kūčias valgėme šešiese bunkeryje. Po Kalėdų nuėjome į Stakių bunkerį, ten buvo pilna vyrų. Pasirodo, per Kalėdas buvo apsupti Burbiškio partizanai. Nemažai jų žuvo nelygioje kovoje. Apie dvidešimt likusiųjų pasiekė Stakių bunkerį, paskui iš ten išsisklaidė, pasiskirstė į grupes. Pas mus liko trys: du broliai Šniuikai ir Juozas Bražiūnas.

Prasidėjus žiemai, nutarėme ieškoti saugesnės vietos Ramuldavos miške, palikome savo bunkerius. Vos tik spėjome išeiti, po poros dienų tie mūsų bunkeriai buvo aptikti ir sudeginti. Svarstėme, kas parodė strībams ir kareiviams kelią prie mūsų buveinių: ar sniege likę pėdsakai, ar judas išdavikas? Tarėmės, ką daryti dėl panorusių papildyti mūsų gretas Šeimyniškių vyrų. Bijojo išdavikų. Pagaliau nusprendėme priimti. Į mūsų būrį atėjo šie vyrai: Antanas Pukenis, Balys Pukenis, Antanas Jurkėnas, Vladas Navickas, Antanas Milašiūnas, Leonas Bareika, Juozas Šaltenis, Albinas Milčiukas, Ignas Gradeckas, Kazimieras Dragūnas, Vladas Miežis, Vytautas Balaišis, Juozas Gutauskas, Stasys Gutauskas, Jonas Steponavičius. Visi išsikasėme didelį bunkerį Pavarių miške, prie Jėpušoto pievų. Jame galėjo tilpti 30–40 žmonių. Tai jau kaip kareivinės. Trys partizanai nuolatėjo sargybą. Mūsų ryšininkai buvo tėvai arba sesės. Iki pusės vasario gyvenome netrik-

domi, be ypatingų įvykių. Mūsų partizano Jurgio Urbono iniciatyva pradėjome ruošti 1945 m. vasario 16-ajai, nešiojome atsišaukimus. Aš su Povilu Žičkumi išėjau į Skiemonis. Patikimiems žmonėms dalijome atsišaukimus, lipinome ir ant stulpų, sienų, tvorų. Grįžtant mus nuo Kurklelių iki Bičionių pavėžėjo Povilo pažįstamas žmogus. Aplenkdami Anykščius, pasukome į miesto krūmus. Ten sutikome malkauti važiuojantį Vyšniauską su sugyventine Švirekiene, kurios sūnus buvo skrebas. Kai pamatė mus, jiems jau malkos nerūpėjo, pasileido miestą pranešti skrebams. Tie tuoj pat atskubėjo į miesto krūmus, bet mus išgelbėjo pakilusi pūga, paslėpė mūsų pėdsakus, laimingai pasiekėme Bikūnus, o iš ten – mūsų bunkerį.

Vasario 15 dieną pradėjome ruošti vėliavos iškėlimui. Tuo laiku mūsų būrio vadas buvo vyriausias brolis Antanas Urbonas, jo pavaduotojas – Stasys Staškevičius. Jie mus keturis – Joną Paškonį, Balį Paškonį, Povilą Žičkų ir mane paskyrė eiti į Storių ir iškelti vėliavą ten esančiame apžvalgos bokšte. Užduotį įvykdėme. Trispalvė vėliava ten plevėsavo kone visą dieną. Anykščių MGB siuto, prisikvietė daug kariuomenės. Vasario 17 d. vakare atėjo mano tėtis, jį atvedė Emilija Urbonaitė, ir pranešė, kad Anykščiuose pilna kariuomenės, žmonės šneka, kad šukuos miškus. Sunerimome, pasitraukėme į Ramuldavos miškus, palikę bunkerius, pasiėmę

Jonas Paškonis (1924–1945), žuvęs Ramuldavos girioje

Partizanas Kazimieras Dragūnas

ginklus, maistą, sprogmenis. Nebuvo ir ten saugu, visos pamiškės kareivių apstotos, telefono laidais išraizgytos. Naktį praleidome nuošaliroje miško sodyboje, šildėmės,ėjome sargybą. Paryčiais pastebėjome daug kareivių, einančių nuo Čekonių į Juodbalą. Nutarėme reikalui esant kautis ir atsargiai trauktis į miško gilumą.

Jau prašvitus mudu su Juozu Bražiūnu, stovėdami už medžių, pamatėme pulkelį kareivių, einančių mūsų pramintu taku. Jie sustojo už kokių 60 metrų nuo mūsų, miško laukymėje. Juozas klausia: „Ką darom?“, aš patariau nelaukti, kol mus pastebės, ir jis paleido seriją iš kulkosvaidžio. Kareiviai sukrito ant žemės, mes atsišaudydami pradėjome trauktis. Nežinia iš kur atsiradęs Albinas Milčiukas sušuko: „Vyrai, visi pirmyn už tėvynę!“ Man ir Juozui pasidarė ramiau. Užvirė kautynės. Sugulę ant žemės, pradėjome šaudyti į okupantus ir jų pakalikus. Pirmasis žuvo Jonas Paškonis. Aš iš jo rankų paėmiau kruviną ginklą. Antras žuvo Antanas Urbonas. Netekome ir Stasio Staškevičiaus. Povilas Žičkus, kaip buvęs Rytų ir Vakarų fronto karys, kartu su Baliu Paškoniui, vienas kitą pridengdami, laimingai pro nukautus stribus prasiveržė į priekį. O kiti mes, likusieji, atsišaudydami pasitraukėme į tankesnį mišką. Nežinau, kas nutiko Baliui Pukeniui, jo tarp mūsų, pasitraukusiųjų, nebuvo, daugiau aš jo nemačiau. Kokį pusvalandį bridome per gilų sniegą. Priartėjus prie kelio, į mus pradėjo šaudyti iš kulkosvaidžių. Krito nukautas Bareika, pakirto kulkos Gradecką ir jauniausiąjį partizaną Albiną Žičkų. Albinas Milčiukas, Antanas Šniuika, Juozas

Pukenis, Antanas Pukenis, Kazimieras Dragūnas ryžosi pasiekti Šimonių girią. Jie nuėjo gana toli, perėjo Šventosios upę ties Baltupio malūnu, užkopė ant upės kranto, o ten būta pasalos, kulkosvaidžių ugnis pakirto Antaną Pukenį ir Kazimierą Dragūną. Vladas Gabė mus atvedė prie Kemeklio būriui priklausančio bunkerio. Jis buvo tuščias. Ten pailsėjome porą valandų, sutemusėjome tolyn, sulindome į ūkininko Antano Sudaro klotį, apsikasėme šiaudais, šalčio 25 laipsniai, o kojos šlapios, milinės ir kailiniai išmėtyti besitraukiant. Teko tame klotyje pratūnoti ir dieną. Sulaukę vakaro, nutarėme skirstytis. Juozas Bražiūnas sakė eisias į Kurklius, Vladas Navickas – į namus, o aš su Juozu Šalteniu nukeliavome pas jo seserį į Gajų.

Įsiutę skrebai nukautus devynis partizanus nuvežė į Anykščius, išniekino jų kūnus. Išvartytas vežti partizanų kūnų Paulavičius pasakojo, kad žuvusiųjų neleido įkelti į roges, žemę tempė priištus.

Po tų kautynių Ramuldavos miške mūsų būrys pairo, žiema, labai šalta, bunkeris sudegintas, gyventi nėra kur, kiekvienas atskirai ieškojo prieglobsčio. Mano sesuo surado man slėptuvę pas Balį Lukauską Inkūnuose. Ten gyventi buvo ramu. Balio sesuo Bronė Rasinskienė atnešė rašomąją mašinėlę, kalkės, pradėjome rašyti laikraštėlį „Partizanų varpas“. Balys rašydavo, o aš naktimis išėjęs nunešdavau laikraštėlį platinti pažįstamoms merginoms – Širvelytei, Vinciuonaitei. Širvelytė mane suvedė su Juozu Ališausku-Beržu, kuris vadovavo šešiolikos partizanų būriui. Jis atnešdavo padauginti kitų partizanų rašytą spaudą. Atsiuntė mums ir padėjėją Vincą Čepėną. Mano globėjo Balio Lukausko svainis Jonas Rasinskas palaikė ryšius su Anykščių gimnazistais, nešdavo jiems mūsų laikraštėlius, gaudavo iš jų spausdinimui medžiagos. Bet neilgai Rasinskas mums talkino. Jį suėmė geležinkelio NGB, žiauriai kankino, degino įkaitinta geležimi delnus geležinkelio sargo būdelėje, stovinčioje prie geležinkelio tilto per Šventąją. Net kankinamas Jonas Rasinskas nieko neišdavė.

Bet mus išdavė kažkas kitas. Apsupus mišką, buvo nušauti trys partizanai, pusiau gyvas paimtas mūsų vadas Beržas. 1946 m. rugpjūtį baigėsi ramybė, skrebai Lukausko namuose rado bunkerį, suėmė šeimininką, man su Čepėnu pavyko pasprukti. Nutariau legalizuotis, bet nenutraukti ryšių su partizanais, jiems talkinti. Tai aptariau su partizanu Jurgiu Urbonu-Lakštučiu. Pažadėjau platinti partizanų spaudą, rinkti maistą. Tai galėjau padaryti dirbdamas Elmininkų bandymų stotyje, vežiodamas miško medžiagą.

Vedžiau Anelę Jogėlaitę, ką tik grįžusią iš kalėjimo, kalintą už tai, kad gydė du sužeistus partizanus. Su tuoktuvių išvakarėse mus aplankė partizanai Lakštutis, Tauras, Garsas, Vairas, Vieversys, palinkėjo laimingo gyvenimo, laisvos Lietuvos.

– Vytai, tikėk manim, Lietuva bus laisva, bet mes vargu ar gyvi liksim – sakė man Jurgis Urbonas.

Tąkart buvo paskutinis mano susitikimas su Jurgiu Urbonu-Lakštučiu.

Iš tų, tada kovojusių už Lietuvos laisvę, nedaug kas sulaukė Nepriklausomybės dienų.

Ištikimiausias draugas – gamta

(Prisimenant A. Žukauską-Vienuolį)

Ona SEDELSKYTĖ

Kai pirmą kartą mokyklos suole išgirdau A. Vienuolio vardą ir susižavėjusi klausiausi jo nuostabių Kaukazo legendų, neturėjau nė dešimties metų. Ir tada pirmą kartą pamačiau Vienuolį ne tik knygos puslapiuose, bet ir gyvą. Šiandien tebestovi akyse man taip gyvas tas vaizdas, kai vieną kartą, nuvažiavusi į Anykščius, tuojau bėgau į vaistinę, kurioje Vienuolis dirbo. Įėjusi dairiausi pilnu vaikiško smalsumo žvilgsniu ir ieškojau Vienuolio. Vienuolį įsivaizdavau ilgais juodais drabužiais, su dideliu kryžiumi ant krūtinės. O čia pamačiau aukštą, sidabrine galva, jau pagyvenusį vyrą, stovintį prie vaistų vitrinės ir kažką aiškinantį atvykusiajam. Atmenu, kai Vienuolis žvilgtelėjo į mane, aš greit sprukau pro duris, kad nepaklaustų, ko atėjau.

Nuo to laiko jau iš matymo pažinau Vienuolį ir dažnai jį matydavau Anykščių gatvėse. Man visada atrodė, kad Vienuolis labai labai geras žmogus, nes niekada nemačiau jo susiraukusio ar pikto, visada, su kuo tik kalbėdavosi, vis šypsodavosi. Nuo tada pradėjau skaityti visus Vienuolio apsakymus, romanus, kuriais taip žavėdavaisi, jog kartais perskaičiusi net apsiverkdavau.

Prabėgo keletas metų, ir aš jau Anykščių gimnazijos moksleivė. Dabar dar labiau gerbiau ir mylėjau Vienuolį. Jis mūsų gimnazijoje buvo mokytojas, ir dažnai su juo tekdavo susidurti, ypač mums, literatams. Jau nuo tada kaskart vis daugiau jį pažinau, vis daugiau branginau ir gerbiau. Galbūt jis tai jautė, nes susitikę visada rasdavome daug bendros kalbos.

Daug ką kalbėdavau, daug ką pasakodavosi Vienuolis apie savo gyvenimą, apie kūrybą, bet daugiausia kalbėdavau apie gamtą. Prisimenu, kai nakties šešėliai apgaubdavo šilėlio pušų siluetus, Šventosios skardžius ir nusitęsdavo plačiosiomis paliūnėmis, kai danguje suspingsėdavo milijonai žvaigždžių, Vienuolis rodydavo didžiuosius ir mažuosius Grįžulo ratus, Mažąjį sietyną, Paukščių taką, o kaip jis žavėdavosi tuo nuostabiu Galaktikos pasauliu...

„Kaip džiaugdavaus, kai jodami naktigonėn sodžiaus bernai paimdavo ir mane. Mat jie tuomet galėdavo ramiai snausti, o aš ištisą naktį nesumerkdavau akių, žvalgydavau į tamsius krūmus, į mėnulio delčią ar pilnatį. Ir kai jau arkliai sotūs susimesdavo aplink prigesusį laužą, aš atsiskirdavau vienas nuo saldžiai miegančių bernų, susirasdavau krūmuose ramią vietelę ir stebėdavau iki aušros, kaip krinta žvaigždės nuo dangaus, kaip rytais pabunda miškas su visa paukščių karalija, kaip poruojasi ir mylisi tetervinai, kaip burkuoja laukiniai karveliai, kaip ūkauja kiškiai. Nuostabiai tokią naktį kerėdavo mano jausmus tas slėpiningas, ne kiekvienai širdžiai pajaučiamas gamtos grožis“, – pasakodavo Vienuolis.

Ona Sedelskytė

Vienuolis klasiškai mokėjo pamėgdžioti visus gyvosios ir negyvosios gamtos garsus. Man, abiturientei, 1947 m. išleistuvių metu teko pačiai įsitikinti. Vakare vaikščiojome po gimnazijos kiemą ir klausiausi jojo pasakojimų apie miško karaliją. Stebėjausi, kaip jis moka pamėgdžioti gamtą. Kai iš Vienuolio lūpų pasigirdo tėtervino burzduliavimas, jo vadinamos putpeliukės vienuoliukės putpeliavimas, laukinio karvelio ulbavimas, jeigu tuo metu nebūčiau regėjusi prieš savo akis paties Vienuolio, nebūčiau tikėjusi, kad tai ne miško, ne gamtos gyventojų garsai. Netgi medžių ošimą, bitelių dūgimą perdavė iš savo lūpų taip, kad klausiausi apstulbusi. O ką bekalbėti apie jo taip mėgstamų giesmininkų – volungių, lakštingalų ir visos galybės kitų miško sparnuočių gyvenimo pažinimą, jų čiulbėjimo mokėjimą...

– Rašytojau, iš kur jūs taip gerai pažįstate gamtą? – paklausiau kartą.

– Ne iš knygų, ne iš geografijos, gamtos vadovėlių, bet iš pačios gyvos, alsuojančios gamtos, nuolat ją stebėdamas, nuolat būdamas jos glėby, išmokau ją pažinti. O gamtą pradėjau stebėti ir ja žavėtis, oi, seniai, dar vaikas būdamas, kai sodžiuje dar ganiau žąsis, – paaiškino Vienuolis.

Gamtą Vienuolis laikydavo vienu iš geriausių draugų ir vienatvės valandomis, ir nuovargio metu norėdamas pailsėti, išsiblaškyti.

– Tikėki manimi, – sakydavo Vienuolis, – kad gyvenime geriausias ir ištikimiausias draugas, kuris niekada tavęs neapvils, niekada nepasityčios ir visada supras, paguos, tai gamta su visomis savo grožybėmis ir slėpiningomis vilionėmis. Tik ji mane išmokė mylėti pasaulį su visu jo grožiu, su visais skausmais, mylėti žmones su jų džiaugsmiais, ašaromis ir nepasisekimais. Kas nemylti amžinai jaunos gamtos, jos skaisčių žiedelių, giesmininkų paukščių ir ramių žvėrelių, tas nieko mylėti negali, tas negali būti kūrėjas menininkas, tas nežino, kas yra tikras grožis ir gėris, – susijaudinęs kalbėjo Vienuolis.

– Tu rašai (mat būdama literatų būrelyje, bandžiau šį tą rašinėti), – pasakė kartą Vienuolis, – tai stenkis pažinti ne tik tai žmones, jų gyvenimą, bet gerai pažink, pamilk ir gražiausių jausmų įkvėpėją gamtą, o ji tau be žodžių labai daug papasakos. Kai tu supras, ko skundžias nulaūžtas medelis ar sumindžiota gėlytė, ko klykia prie išdraskyto lizdo miško paukštelio porėlė, tai supras neklausus, ko verkia nelaimingi, užmiršti, nuskriausti žmonės.

Vienuolis, mylėdamas gamtą, ieškodavo ir rasdavo vis naujų jos stebėjimo būdų. Kartą, atmenu, Liudiškių kalvoj (kur dabar ilsisi J.Biliūno palaikai) Vienuolis ilgai dairėsi, nuo saulės ranka užsidengęs akis, į plačiąsias

toliuose padūmavusias, kalnais kalneliais ir žaliu aksumu išmargintas apylinkes. Paskui nusiėmė savo baltą drobinę kepurę ir sako:

– O dabar pažiūrėsiu gamtos stebuklo.

Žiūriu, atsisėdo prie pat kalno viršūnės šlaito, pasikui atsigulė aukštiekninkas tame šlaite galva žemyn ir taip žiūrėjo keletą minučių į pušų viršūnėse už kalnų kalnelių Anykštos ir Šventosios juosta dailiai apjuostus Anykščius.

– Oi, kaip gražiai atrodo miestas, regis, kad pro akis prabėga kino filmo juosta, – atsikėlęs visas įraudęs nuo subėgusio į galvą kraujo, valydamas susismėliavusį švarką, stebėjosi rašytojas ir ragino kitus taip pažvelgti į Anykščius.

Klausydavausi su didžiausiu malonumu Vienuolio pasakojimų, nors tuomet dar nepajėgiau jų suprasti taip, kaip suprasčiau šiandien. Tačiau Vienuolio jautrūs žodžiai jau tada, jaunystės rytmetį, paliko manyje brandžiu pumpurėliu ir vėliau išbujojo širdyje jausmų atšakėlėmis, pilnomis meilės gamtai ir jos valdovui – žmogui.

Baigusi Anykščių gimnaziją, Vienuolio patariama, pradėjau studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą. Dabar tarp mūsų užsimezgė, jei taip būtų galima pasakyti, daugiau literatūrinis bendradarbiavimas. Vienuolis nuoširdžiai sakydavo:

– Tu laiminga, gali studijuoti tai, ką nori, o aš ne pagal savo pašaukimą buvau priverstas pasirinkti taip mano prigimčiai nemiela farmacijos mokslą. Tu dabar mane pamokysi, pakritikuosi, ką aš rašau, nes aš tų visų literatūros mokslų neragavau, todėl ir nežinau jokių metodų, jokių taisyklių. Užtat dažnai aš suklystu ir gaunu priekaištus, kad dar tebeskraidau padangėmis, kad nutolstu nuo socialistinio realizmo. Mat aš nestudijavau jokių marksizmo-leninizmo mokslų, dėl to man daug sunkiau suprasti naujus metodus ir rašytojams keliamus reikalavimus.

Vienuolis labai jaudindavosi, kad jo kūrinuose esą daug anykštėnų tarmės žodžių:

– O kiek aš prirašiau tų visokių žodžių, kurių kartais net redaktorai nesupranta. Bet man, kaip nesimokiusiam literatūros ir kalbos mokslų iš mokytų žmonių, o pagrindus gavusiam iš kaimo daraktorių, tai regis, kad visi tie žodžiai tokie paprasti, tokie kasdieniški ir gyvenimiški, kad aš tikrai nežinau, kaip be jų kūrinys apseiti. Tu dabar jau žinai, katras geras žodis, katras negeras, – kalbėdavo rašytojas Vienuolis, – tai ir man paaiškinsi.

Žinoma, Vienuoliui jokia kritikė nebuvo ir netgi nebūčiau drįsusi ja būti. Kai jis kartais skaitydavo savo kokį rankraštį, kur būdavo visokių „svieto marnasčių“, „miegotų“, „gultų“, „kirstų“, „atatapstom“ ir „atapakaliom einančių“ ir daugybė kitų žodžių bei posakių, būdingų anykštiečių tarmei, aš tik girdavau, kad čia viskas gerai ir teisingai parašyta, kad šie žodžiai gražūs, vaizdingi, kad jie tinka tekste, kad jų išbraukti nereikia ir t.t. Ir pagaliau Vienuolis sutikdavo su ta nuomone, dargi ją paremdamas tuo, kad ir A.Gudaičio-Guzevičiaus „Kalvio Ignoto teisybėje“ taip pat yra daug tarminių žodžių, bet už tai autoriaus dar niekas labai nepuolęs.

Prie A. Vienuolio gimtojo namo maketo

Antano DILIO nuotrauka

Kiek atmenu, A. Vienuolis netgi nepaprastai jaudindavosi, kai jam reikėdavo parašyti kokį nors oficialų raštą. Sakydavo:

– Man šimtą kartų lengviau apysaką, romaną parašyti, negu tokį raštą. Čia jau labai negerai ir negražu, kai bus primaišyta tarmės žodžių arba bus neteisingas sakinytis, ar ne taip išsireikšta. Oi, neduok Dieve, kaip aš nemoku tokių visokių raštų rašyti, – nuoširdžiai išlie-davo savo rūpestį Vienuolis.

Kartą Vilniuje, dar keletą metų anksčiau, užėjau pas Vienuolį. Radau jį susirūpinusį prie vieno tokio oficialaus turinio rašto. Nudžiugo pamatęs mane ir paprašė:

– Paskaityk, pažiūrėk, kas čia negerai, gal aš nereikalingų visokių žodžių prirašiau, gal kablelius ne ti, kur reikia padėjau, pataisyk, išbrauk, ko nereikia.

Ką aš dariau, pati nedrįsdama susikompromituoti prieš tokį didelį žodžio meistrą – menininką? Aš sava-rankiškai nieko nebraukiau, nieko netaisiau, tik kur pats autorius suabejodavo, pasakydavo savo nuomonę, ten, jam pritariant, ištaisydavau, o šiaip gyriau, kad viskas sklandžiai ir gerai parašyta. Vienuolis su tokiu pasitikėjimu žiūrėjo į mane kaip į žinančią kalbos taisykles, kad man net nesmagu pasidare, juk aš prieš jo kalbos žinojimą ir rašybos taisyklių sugebėjimą panaudoti kūryboje buvau kaip pirmo skyriaus mokinukė.

Kadangi visą laiką labai žavėjaisi Vienuolio gamtos vaizdų aprašymais bei jo paties pasakojimais apie tai, todėl tik šiame dalyke – gamtos grožio pajautime – ir galėjau drąsiai savo mintį atskleisti jam. O tas Vienuoliui labai patiko ir dažnai jis man kalbėdavo:

– Pasidarei ir tu tokios pat jautrios sielos kaip ir aš. Mat abudu užaugom Anykščių žemėje. Dabar aš galiu su tavim pasidalinti visu tuo, kas man labiausiai gelia širdį.

Ir kas Vienuoliui labiausiai gėlė širdį? Ogi tai, kad ne visi jo himnai gamtai patekdavo į spaudos puslapius. Prisimenu, tarsi visa tai būtų buvę tik vakar, o buvo jau daugiau kaip prieš dešimt metų. Atskleidė Vienuolis pluoštą „Puodžiūnkiemio“ rankraščių ir pradėjo sielvartauti, kad visa, ką tik gražiausia ir švelniausia norėjo pavaizduoti gamtos fone, redaktorius nesutinkąs palikti. Perskaitė keletą ištraukų, viena jų buvo net keletas puslapių – tai apie Antano ir Laimutės susitikimą prie ežero ar prie upelio, gerai nebeatmenu – ir perskaitęs pasakė:

– Ir kam išbraukia kaip tik tas vietas, kur sielą sudėjau. Nebepažinsiu savo „Puodžiūnkiemio“, tai jau bus nebe mano kūrinys, – kalbėjo net ašaras nubraukdamas Vienuolis.

Savo septyniolikosmetį gimimo metinių proga Vienuolis mudviem su V. Žemaityte užrašė po „Puodžiūn-

Ona Sedelskytė su poete Janina Degutyte Ažuožeriuose prie Ilgio ežero

kiemį“ ir įteikdamas tarė:

– Ne toks turėjo būti šis romanas, nepatenkintas aš. Čia viso trečdalis nėra, ką aš norėjau parodyti, – ir susinervinęs ėmė smarkiai vaikščioti po kambarį.

Dažnai, kada tik susitikdavau Vienuolį, visad prisimindavo savo „Puodžiūnkiemį“ ir labai apgailestaudavo, kad jame tiek mažai lyrikos ir gamtos vaizdų...

Tuo po „Puodžiūnkiemio“ pasirodymo, 1952 m., rodos, kad liepos pradžioje, galbūt Rašytojų sąjungoje, nebepamenu, turėjo būti šio romano aptarimas. Tenai ir Vienuolis turėjo pasisakyti. Sutikęs mudvi su Vale Žemaityte, sakėsi turįs labai didelį rūpestį, net visą naktį nemigęs. Ir koks gi buvo Vienuolio rūpestis?

– Man reikia pasiruošti pranešimui ir nežinau, ką gi pasisakyti apie „Puodžiūnkiemio“ kalbą. Girdėjau, sako, kad ten daug mano tarmės žodžių yra, o kaip tik gali kas nors ir paklausti apie ten esančius tuos žodžius, bet kaip man atskirti, kurie tarmės ir kurie ne tarmės žodžiai, – susirūpinęs dėstė reikalą Vienuolis. – Man jie visi vienodi, ir mano galva nieko nebeišneša. Kuo daugiau galvoju, darosi didesnė painiava... Ir ką gi daryt, padėkit man pasiruošt, – prašė Vienuolis.

Mudvi su Žemaityte buvome ką tik baigusios universitetą, turėjome daugiau drąsos ir supratimo kalbiniuose klausimuose. Nuraminom Vienuolį, kad čia nieko sunkaus nėra, ir sutikome padėti jam pasiruošti. Per vakarą išstudijavome „Puodžiūnkiemį“, pririnkome galybę tarminių žodžių ir parašėme vos ne mokslinį darbą. Paskui stengėmės jį išaiškinti kuo lengviau ir paprasčiau, kad tik Vienuoliui būtų suprantamiau. Dėkojo mums Vienuolis ir džiaugėsi, kad nuo jo krūtinės visas kalnas nukrito... Dabar nebebijos pasisakyti nė apie tarmės žodžius, nes štai prieš akis turi jų visą seriją.

Už poros dienų sutikome Vienuolį besišypsantį, laimingą:

– Viskas puikiausiai praėjo, ir Venclova gyrė romano kalbą ir nedavė priekaištų nė dėl tarminių žodžių, jais netgi pasigrožėjo. Ir visi kiti gerai ir daug kalbėjo ir tiek daug visko pasakė, kad man iš tos didelės pasi-

ruoštos kalbos reikėjo visai mažai ką bepasakyti, nes jau visa buvo kitų pasakyta. Mat visada iš didelio debesio – mažas lietus. O bijojau, tai bijojau kaip kiškis, – juokavo Vienuolis. – Dabar užėikit pas mane, turiu padėkoti, – pakvietė mus. Užėjome, mudvi pavaišino ir abiem padovanojo didžiulę skardinę lenkiško marmelado.

Turbūt ne vienam ateina mintis į galvą, kodėl rašytojas A.Žukauskas pasivadino Vienuoliu. Įdomu buvo ir man, todėl kartą paklausiau:

– Rašytojau, kodėl jūs pasirinkote Vienuolio slapyvardį?

– Ar nepatinka? – tuoj pertraukė mano klausimą.

– O ne, man patinka, ir rodos, kad kitokio jūsų slapyvardžio net neįsivaizduočiau, – atsakiau aš.

– Kai šitą slapyvardį rinkausi, tai patiko ir man. O jau tai buvo labai seniai, kai tik pradėjau rašyti. Nors buvau jaunas, ale buvau didelis svajotojas. Ir mane dažnai apnikdavo mintys, kad aš esu visiškai vieniui vienas, visiems svetimas, tolimas. Regėjos, kad neturiu nė vieno žmogaus, kuris mane suprastų, ir jaučiaus vienišas, be draugų, dėl to ir pasivadinau vienužiu – vienuoliu. Paskui jau nebeįpatiko, bet pakeist nebebuvo kaip, nes jau keletas mano parašytų apysakų buvo atspausdinta su tokiu slapyvardžiu. Taip ir likau Vienuolis iki šiai dienai.

Kada rašytojas savo galvoje pynė apmatus „Šventavartei“, jis keliaudavo po tą pačią apylinkę, kurią aprašė, susipažindamas su kiekvienu kalneliu, krūmu, raistu, dauba. Dar 1951 m. keliaujant pro Rubikių ir Kalvelių kaimus, jis vis klausė kiekvieno vietovardžio pavadinimo, teiravosi apie gyventojus, jų papročius ir t.t. Pravažiuojant pro vieną kadaise buvusį didelį pelkėtų pievų plotą, aš Vienuoliui pasakiau, kad, kai buvau vaikas, tai tėvas turėjo čia išnuomavęs plotą pievų pjauti. Taigi ir aš čia visada atvažiuodavau. Jis tuoj pat susidomėjo ir paklausė:

– Tai kaip vadinasi šitos pievos?

– Vadindavo ją Stuokavietė, – pasakiau aš. Jis tuoj pat užsirašė. Po kurio laiko Vilniuje dar keletą kartų papasakojo būsimo kūrinio turinį, vis pasitikslindavo pavadinimą – Stuokavietė.

Kai jau buvo išspausdintas apsakymas „Pergalėje“, sutikęs paklausė:

– Na kaip, ar skaitei mano apsakymą „Šventavartė“? Ir sakyk, ar teisingai aš pavadinu tą Stuokavietę?

– Rašytojau, ne visai teisingai, juk jūs buvote užsirašęs Stuokavietė, o čia jau Stakuovietė, – paaiškinu jam.

– Ojoj, kaip aš taip sumaišiau, – stvėrėsi Vienuolis abiem ran-

kom už galvos, tarsi būtų padaręs baisiausią nusikaltimą ar didžiausią savo gyvenime klaidą. Jis aiškinosi, kad prieš atiduodant kūrinį redakcijon, Vilniuje ieškojęs manęs, jam knietėjo kažkas mintyse, kad galbūt neteisingai užrašęs, o niekur nesuradęs nei savo užrašų knygutės, kurioje kadaise buvo užrašęs, nei manęs.

Matydama Vienuolį taip jautriai išgyvenantį dėl šio vieno mažyčio netikslumo, raminau jį, sakiau, kad čia nieko ypatingo ir baisaus nėra, kad čia jokia ne gramatinė ir ne sintaksės klaida, o šis balsio su dvibalsiu pasikeitimas atsiradęs rašytojui kirčiuojant šį žodį antrajame skiemenyje. Nekirčiuotas pirmam skiemeny *uo* tarmėje virsta *a*, o kirčiuotas *a* anykštėnuose virsta *uo*. Todėl ir išėjo vietoj Stuokavietė – Stakuovietė.

Patikėjo Vienuolis mano įrodymais, bet vis tiek, išsiėmęs bloknotėlį, didelėm aiškiom raidėm užrašė – Stuokavietė, sakydamas:

– Nepaliksiu šitos klaidos, vis tiek ateity ištaisysiu.

Ar ją ištaisė, ar ne, taip ir nežinau.

Dar daug būtų galima kalbėti apie Vienuolį ir rodos, kad tų įspūdžių, prisiminimų niekad nepristigtumei. Kas pažino Vienuolį asmeniškai, žino, kad jis buvo be galo jautrus ne tik savo kūrybiniam laimėjimams ar mažoms nereikšmingoms klaidelėms, bet ir santykiuose su žmonėmis. Tikiu, kad bus žmonių, kurie užrašys savo prisiminimus apie Vienuolį ne tik kaip apie rašytoją, menininką, bet ir kaip apie paprastą, o kartu ir nepaprastą, visų mylimą draugą, bičiulį, globėją, užtarėją, mokytoją. Gyvas jo atminimas ne tik jo numylėtų anykštėnų, bet ir visos mūsų tautos širdyse.

1957 m.

Ona Sedelskytė (antra iš dešinės) su seserimis Palmira, Tekle, Angele ir motina Uršule Sedelskiene

Anykščių krašto sūnūs

Antanas MIEŽELIS

Prieš 90 metų, 1913 m. birželio 10 d., Vajėšių kaime, Anykščių valsčiuje gimė Antanas Bulota. Pradinę mokyklą ir progimnaziją jis baigė Anykščiuose, 1934 m. baigė ir komercinę Ukmergės gimnaziją. Tais pačiais metais įstojo į Karo mokyklą Kaune. Po poros metų ją baigė, jam buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis. Tapęs karininku, Antanas Bulota buvo paskirtas į 4-ąjį pėstininkų pulką Kupiškyje sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos būrio vadu. 1939 m. jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis.

Prasidėjus Vokietijos–Lenkijos karui ir Lietuvą užplūdus bėgančiai lenkų kariuomenei, Antanas Bulota buvo paskirtas lenkų internuotų karininkų sargybos ir apsaugos kuopos vadu Rokiškyje. Vokiečių–sovietų karo sulaukė Pabradės poligone. Pulkui traukiantis į Sovietų Sąjungą, Švenčionėliuose Antanas pabėgo ir nuvyko pas savo šeimą, į žmonos tėviškę netoli Panevėžio.

1944 m. vasarą, artėjant sovietinei armijai, Antanas Bulota buvo priverstas trauktis į Vokietiją. Kelyje buvo vokiečių sulauktytas, apvilktas aviacijos uniforma be jokių ženklų ir pristatytas kasti apkasų. Jam pasisekė gauti iš lietuvių civilio drabužius ir pabėgti iš vokiečių kariuomenės. Karo pabaigos sulaukė Vokietijoje netoli Bremeno. Savo šeimą surado pabėgėlių stovykloje Bavarijoje. Dirbo UNRA rajono direktoriaus vairuotoju. 1948 m. su šeima – žmona, dukra ir sūnumi atvyko į JAV. Apsigyveno pas žmonos seserį, įsidarbino baldų ir čiužinių fabrike. 1960 m. persikėlė į Los Angeles. Išlaikė egzaminus ir dirbo įvairiose pareigose (braižytoju, kelio techniku). 1978 m. išėjo į pensiją.

Gyvendamas ir dirbdamas Los Angeles, priklausė lietuvių bendruomenei, Amerikos lietuvių tarybos Los Angeles skyriaus valdybai. Taip pat priklausė Juozo Daumanto šaulių kuopai, buvo Lietuvių karių veteranų sąjungos „Ramovė“ Los Angeles skyriaus ilgametis valdybos narys. 1995 m. „Ramovės“ 15-ame atstovų suvažiavime Antanui Bulotai buvo suteiktas Sąjungos garbės nario vardas.

Tokie mūsų tėviškėno Antano Bulotos biografijos faktai, žymintys jo nueitą gyvenimo kelią. 1998 m. (po 54-erių metų) jis pirmą kartą aplankė paliktą Lietuvą. Jį ypač sujaudino partizanų kapai Merkinėje. „Mačiau supiltus šeimų kapus, kovojusių ir žuvusių už Tėvynės laisvę. O kiek tokių pagarbos vertų kauburėlių Lietuvoje Garbė jiems. Bolševikai per 50 metų negalėjo sunaikinti lietuvių meilės Lietuvai“, – dėstė savo mintis Antanas Bulota laikraščio „XXI amžius“ žurnalistei J. Plavičienei („XXI amžius“, 1998 08 19, Nr. 62).

Ne kartą jis ir man yra sakęs, jog jaučias kalbę, kad pasitraukė iš Lietuvos, neliko kovoti su okupantais. Atvirumo valandėlę su ašaromis akyse prisipažino: „Būdamas Merkinėje, suklupau prie vieno kapo, pabučiavau tą šventą kraują aplaistytą žemę ir ten gulinčių atsiprašiau, kad nebuvau kartu su jais“.

Antanas Bulota visą laiką jautė savotišką skolą Lietuvai, savo gimtinei. Vykdydama jo valią, žmona Aušra

Antanas Bulota

Juozas Bulota

pasirūpino Santariškių klinikose Vaikų ligoninėje Nudėgimų skyriuje įrengti Antano Bulotos vardo palatą, skyrė tam lėšų. Be to, įsteigta premija geriausiam A. Vienuolio gimnazijos moksleiviui. Šiais metais numatyta pastatyti koplyčią Debeikių kapinėse.

2000 m. Antanui Bulotai buvo suteiktas kario-savanorio vardas.

Antanas Bulota mirė nesulaukęs savo 90-ojo gimtadienio, 2002 m. gegužės 1 d. Palaidotas Los Angeles Forest Law kapinėse Glendale, šalia anksčiau mirusių pirmosios žmonos, abiejų vaikų ir vienintelio anūko (profesoriaus A. Avižienio sūnaus).

* * *

1923 m. rugsėjo 16 d. Elmininkuose gimė Juozas Bulota. Jis daug savo gyvenimo metų skyrė Lietuvos žemdirbystės tobulinimui; nuo 1961 m. – agrarinių mokslų daktaras.

Juozas Bulota mokėsi Kiaušų pradinėje mokykloje, 1944 m. baigė dabartinę J. Biliūno gimnaziją (pirmoji laida). Tų pačių metų pavasarį įstojo į generolo P. Plechavičiaus organizuojamą Vietinę rinktinę kovoti prieš bolševikinius agresorius. Vokiečiams išvaikius rinktinę, Juozui Bulotai pavyko pasprukti nuo persekiotojų. 1950 m. baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją, įsigydamas agronomo specialybę. Dirbo žemdirbystės instituto Vokės filiale. Nuo 1967 m. dirvožemio skyriaus vedėjas, vyr. mokslinis bendradarbis (1972 m.).

Juozas Bulota parašė knygas: „Dirvožemio tyrimo medžiagos panaudojimas gamyboje“ (1936 m.), „Žemėtvarkos planų ir dirvožemio tyrimo duomenų panaudojimas“ (su kitais, 1964 m.). 1965 m. parašė ir išleido kapitalinį darbą „Lietuvos dirvožemiai“. 1967 m. išėjo jo knyga „Agronomijos pagrindai“.

Mūsų tėviškėnas Juozas Bulota yra ir knygos „Lietuvos velėniniai dirvožemiai“ (1978 m.) vienas iš autorių. Jis 1961 m. ir 1971 m. kartu su Antanu Mejeriu ir Jonu Vaitiekūnu sudarė Lietuvos dirvožemių žemėlapi. 1967 m. už reikšmingus darbus agronomijos srityje jis kartu su kitais bendradarbiais buvo apdovanotas Valstybine premija.

2000 m. Juozui Bulotai buvo suteiktas Lietuvos kario-savanorio statusas.

Mirė Juozas Bulota 2001 m. spalio 5 dieną. Palaidotas Vilniuje.

Šv. Kryžiaus seserų vienuolynas Anykščiuose

Raimondas GUOBIS

Pasitikėk, nes Dievas tave veda.

Tėvas Teodosijus

Lietuviškų vienuolijų lopšys – Šveicarija

Nuo viduramžių Lietuvos teritorijoje veikusios moterų vienuolijos – benediktinės, bernardinės, kotrynietės, marijavitės, šarites, vizitės ir kt. po trečiojo Žečpospolitos (1759 m.) padalijimo okupacinės valdžios buvo uždarytos.

XIX a. pabaigoje kilus tautiniam atgimimui, pirmųjų lietuviškų vienuolijų formavimosi centru tapo Šveicarija. Vienas iš Fribūro universitete studijuojančių jaunų lietuvių kunigų Antanas Milukas 1902 m. paskelbė rinkinį straipsnių, kuriuose Lietuvos ir JAV visuomenę supažindino su Šv. Povilo draugijos veikla. Ši Šveicarijoje įsikūrusi organizacija spausdino ir platino katalikišką spaudą, turėjo savo spaustuvių, knygynų. Sumanęs į panašią draugiją suburti lietuvaites, kun. A. Milukas rašė: „Iš mūsų davatkų galima sudaryti naudingiausią organizaciją – lietuviškai katalikiškos press apaštalytę, kuri užneštų lietuvišką katalikišką literatūrą į tolimiausius mūsų šalies kraštus, net į slavų baigiamą smaugti Vilniaus gubernijos Lietuvą. Davatkos taip pat gali būti mokiniojomis priaugančios kartos, jei anos išmanytų, kad didžiausio Dievo garbės platinimo prakilniausia malda yra mokinimas nors savo namo, savo giminių, prietelių vaikelių“.

Fribūre 1911–1918 metais veikė lietuvių marijonų noviciatas, o Ingenbolio Šv. Kryžiaus seserų vienuolyne pirmąsias vienuoliško gyvenimo pamokas gavo kazimieriečių ir vargdienių seserų kongregacijos pradininkės.

Šv. Kryžiaus Gailestingųjų seserų vienuolija susikūrė XIX a. viduryje. Jaunas kapucinų vienuolis Teodosijus Florentini (1808–1865), suprasdamas, kad visuomenės švietimas, krikščioniškas auklėjimas, rūpinimasis vargšais ir ligoniais gali įtakoti socialinę sistemą, 1841 m. Altdorfe įkūrė vienuolių mokytojų seminariją. Ją baigę trys seserys atidarė mergaičių mokyklą Mencinge, tapusią naujosios bendruomenės užuomazga. Tėvas Teodosijus, tapęs kunigu Churo mieste, žvelgdamas į ateitį, rūpinosi parapijos mokyklomis, įkūrė ligoninę, šeimas skatino imtis smulkių ver-

slų – šilko ir medvilnės audimo, siuvinėjimo, pynimo iš šiaudų. Alpių kalnų papėdėje, centrinės Šveicarijos Švico provincijoje, Ingenbolyje Šv. Kryžiaus vienuolyno centrui buvo nupirkta valstiečio ūkis su minkais pastatais. Oficialiai kongregacija įkurta 1856 m.

Po tėvo Teodosijaus mirties vienuolijos vyresniąja tapo 40-metė Marija Teresė Šerer. Seserų bendruomenė plėtėsi, pasiaukojančiu darbu liudydama meilę Nukryžiuotajam ir šio pasaulio mažutėliams. 1888 m. ji vienijo 1596 vienuoles. Prieš Antrąjį pasaulinį karą jų buvo apie 10 000, seserijos buvo įsikūrę Austrijoje, Vokietijoje, Slovėnijoje, JAV, Indijoje, Kinijoje, Taivanyje, Brazilijoje, Ugandoje. Nuo 1970 m. vienuolių skaičius sparčiai mažėja, ypač Europoje, daugiausia į vienuoliją jungiasi merginos Ugandoje bei Indijoje. 2002 m. bebuvo likę tik apie 4 500 seserų.

Popiežius Jonas Paulius II Motiną Teresę 1995 m. paskelbė palamintąja, o jos kapas Ingenbolyje tapo vieta, kur stiprybės ir užtarimo ieško daugybė nelaimių prispaustųjų. Pasauliui įžengus į XXI amžių, seserys, Dievo šaukiamos, ieško naujų kelių, trokšdamos skleisti atvirą ir gailestingą meilę labiausiai jos alkstantiems. 2002 m. kovo mėnesį kryžietės įsikūrė ir Rusijoje, Uralo prieškalnių mieste Permėje.

Kryžiečių kelionė į Lietuvą

Kryžietės įkurdinti Lietuvoje bandyta kelis kartus, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. 1911 m. rudenį Marijampolės namų ūkio savininkė P. Uogintaitė kvietė padėjėjas iš Ingenbolio, o kunigai Antanas Maliauskis ir Nikodemas Raštutis buvo susitikę su generaline vyresniąja dėl Šv. Kryžiaus kongregacijos Lietuvos provincijos steigimo. Į Lietuvą rengėsi atvykti dvi vienuolės, kurios nebūtų veikusios viešai, nebūtų nešiojusios abitų. Tačiau vienuolijos vadovybė nusprendė, kad siųsti vienuoles vokietais į Rusijos imperiją pavojinga, nes jas iškart pastebėtų policija, lenkių vengė lietuvių kunigai, o tarp lietuvačių tinkamų kandidačių neatsirado.

Lietuviai dvasininkai Šv. Kryžiaus seseris vėl prisiminė 1921 m. pradžioje, kai Šv. Kazimiero draugijos valdyba ieškojo dvasinių vadovų būreliui jaunų dievobaimingų merginų spaustuvininkių, kurių žinion manė perduoti spaustuvę ir knygynus. Vadovauti kongregacijai bei noviciatui ir dirbti mokyklose draugija kvietė kryžietes. „Netikėliai, pasinaudodami pilna Lietuvoje mokymo laisve, varu veržiasi į mokyklas ir jose varo savo propagandą, išplėsdami iš vaikų sielų tikėjimą ir dorą. Dėl to mūsų tautai graso didelis subedievėjimas ir ištvirkavimo pavojus. Tame dalyke mums labai daug galėtų padėti Šv. Kryžiaus seserys kaip idealės katalikiškos mokytojos“, – laiške kryžiečių vadovei rašė kun. A. Maliauskis.

Šv. Kazimiero draugijos pirmininkas prelatas Adomas Dambrauskas manė, kad bus atsiųstos lietuvaitės, o naujos kongregacijos vadove taps jau 15 metų Ingenbolyje gyvenanti Kazimiera Maliauskaitė. O kon-

gregacijos vadovybė 1922 m. vasarą atsiuntė tris seseris, dvi vokietes ir lietuvaitę, kurios įsikūrė ne Kaune, bet Anykščiuose.

Sofijava

Panevėžyje lietuvišką kultūrą ir katalikybę puoselėjo Sofija Jokubauskaitė ir Sofija Višinskaitė, įkūrusios lietuvišką kooperatyvą-parduotuvę, gausiomis aukomis palaikydavusios bažnyčią ir prieglaudą. Pasak kan. Juozapo Stakausko, jos buvo „švelnios, mandagios, nuoširdžios santykiuose su savo tarnautojais bei su interesantais, savo pačių tarpe jos buvo atsidasvius viena kitai. Tai buvo pamatas jų pasisekimo prekyboje, jų ramybės ir laimės, kuri spindėjo iš jų kalbos. Tai retas pavyzdys prekybininkams ir draugams, kurie susideda bendrai kokį reikalą vesti ir kurių tarpe gan dažnai (Lietuvoje) kyla nesusipratimų...“

Dvi Sofijos sumanė Europos pavyzdžiu įkurti vienuolių seserų globojamą mokyklą ar kitokią auklėjimo įstaigą. Tam nupirko žemės sklypą gražioje vietoje Anykščiuose, kairiajame Šventosios upės krante. Kadangi pirkėjos buvo lenkų tautybės ir pagal to meto (apie 1918 m.) įstatymus neturėjo teisės įsigyti žemės, sklypas buvo nupirktas Salomėjos Stakauskaitės vardu. Fundatorių garbei vietovė buvo pavadinta

Sofijava. Sutvarkius trobesius, čia ir buvo pakviestos kryžietės.

1922 m. birželį į Anykščius atvyko pirmosios seserys Gertrūda Heim ir Kazimiera Maliauskaitė, o rugpjūčio 12 d. buvo įkurtas vienuolynas. Spalio mėnesį atvyko dar viena vienuolė Eustachija Iten.

Apaštales iš Vakarų Europos žavėjo Lietuvos žmonių ištikimybė katalikybei priespaudos metais, gausybė kryžių laukuose ir pakelėse, ypatingos Kūčių vakarienės ir Pirmosios Komunijos – „baltojo sekmadienio“ tradicijos. Kryžiečių ordino laikraštyje „Theodosia“ (1934, Nr. 4) apie Anykščius rašoma: „Mums duotas gyvenamasis namas puikioje vietoje prie Šventosios upės, apsuptas sodų, pievų, miško ir laukų. Nuostabus vaizdas leidžiantis saulei, spindint mėnuliui, skambūs paukščių koncertai. Mūsų namas medinis, jame 9 kambariai, virtuvė ir veranda...“

1922 m. spalio mėn. 1 d. buvo atidaryta kryžiečių pradžios mokykla. Iš pradžių buvo tik du skyriai, vėliau veikė visi keturi. Mokytojomis dirbo vienuolės ir kandidatės į seseris. 1924 m. balandžio 8 d. inspektoriaus lankymo apskaitoje rašoma, kad keturiuose skyriuose mokosi 140 mokinių, mokytojomis dirba Olimpija Rajunčaitė ir Antanina Volodkaitė, mokyklą pilnai išlaiko vienuolynas, savivaldybė tik parūpina šiek tiek malkų.

Šv. Kryžiaus vienuolyno pradinės mokyklos Anykščiuose mokiniai su mokytojomis ir vienuolyno fundatore Sofija Višinskaitė 1933 m. (nuotr. iš G.Kavoliūnienės albumo)

Mokiniai, kurių skaičius perkopė pusantro šimto, mokėsi trijose klasėse – 58 m², 41,7 m² ir 26,2 m². Visi norintys nesutildavo, o tėvai prašydavo: „Palikite vaiką mokykloje, nors jis sėdės ir ant grindų...“ Mokyklų inspektorius 1925 m. balandžio 22 d. rašė: „Mokykloje švaru, pavyzdinga tvarka. Jaučiasi vienuolių dvasia, punktualumas, darbštumas, sąžiningumas, pasišventimas. Tokių mokyklų su atsidavusiomis darbui mokytojomis bei nuoširdžiai mylinčiomis vaikučiais reikia tik pageidauti ir daugiau Lietuvoje“.

Iš tiesų, vienuolių mokykla tapo prestižine, į ją savo atžalas stengėsi leisti miestelio inteligentai, nors daugiausiai mokinių ateidavo iš arčiausiai esančių Ažupiečių bei kitų dešiniojo Šventosios kranto kaimečių. Mokykloje ypač didelis dėmesys buvo kreipiamas į tikėjimo tiesų mokymą. Mokytojų ir mokinių santykiai buvo nuoširdūs, nors seserys, pratindamos laikytis drausmės ir vakarietiškos tvarkos, už prasižengimus ne tik pastatydavo į kampą, bet sesuo Palmyra kartais ir per ausį uždroždavo.

Nuo 1930 m. viename iš trijų didesnių vienuolyno namų veikė vaikų darželis, kurį lankė apie 50 vaikučių.

Centriniame pusantro aukšto name su kolonomis paremtu prieangiu buvo įrengta kukli koplyčia. Joje kiekvieną rytą meldavosi vienuolės, o į Šv. Kalėdų ir Šv. Velykų pamaldas susirinkdavo ir pasauliečiai bei mokiniai. Vaikučiai, susirinkę po kalėdinių atostogų, ateidavo prie koplyčioje įrengto altoriaus ir gimusiam Jėzui aukodavo tomis dienomis atliktus savo darbelius, kuriuos simbolizuodavo spalvotu siūlu perrišti rugio šiaudeliai.

Kryžietės kūrėsi ir kitose Lietuvos vietose – 1923 m. apsigyveno Šiauliuose, kur Lietuvos ūkio banko Šiaulių skyriaus direktorius Viktoras Vailokaitis nepamamai leido naudotis savo namais su sąlyga, kad juose bus įkurtas mergaičių bendrabutis. Čia iki 1931 m. veikė labdaringas „Vilties“ draugijos bendrabutis, kuriame už nedidelį atlyginimą apie 50 mergaičių buvo globojamos, auklėjamos, mokomos muzikos, piešimo, prancūzų, anglų, vokiečių kalbų, rankdarbių.

Trys Šv. Kryžiaus seserys 1925–1927 m. gyveno Panevėžyje, 1931–1938 m. dar vienas kryžiečių vienuolynas veikė Utenoje, kur vienuolės darbui vaikų darželyje pasikvietė ir globojo Šv. Vincento Paulo drau-

gijos skyrius.

Darbo pradžia buvo sėkminga, tačiau noviciato Lietuvoje atidaryti nepavyko. Du kartus per metus, surinkusios 8–10 kandidačių būrelį ir pamokiusios vokiečių kalbos, vienuolės jas siųsdavo toliau mokytis į Šveicariją. 1928 m. pradžioje kongregacijoje jau buvo 16 įžadus davusių lietuvačių, 2 novicės ir 16 kandidačių, tačiau į Lietuvą sugrįžo tik 2 profesės – amžnuosius įžadus davusios vienuolės. Iškildavo ir problemų. Užsieniečiams labai sunkiai sekėsi išmokti lietuvių kalbą, kandidatės lietuvačės, dažniausiai sodžiaus merginos, buvo menko išsilavinimo, o išsimokslinusios Šveicarijoje vis tiek neturėjo gimtajame krašte reikalingo „cenzo“ – pripažinto diplomo, kad gali mokytojauti. Todėl jau nuo 1930 m. buvo imta kalbėti apie kryžiečių atšaukimą iš Lietuvos. Jos palengva siaurino savo veiklą, matydamos, kad Lietuvoje jau atsirado tautiškų vienuolių, galinčių tęsti užsieniečių pradėtą misiją. Tam pritarė ir vienuolyno Anykščiuose globėja Sofija Višinskaitė. Jai 1938 m. mirus, paskutinės kryžietės Serapina Burghart, Eustachija Iten ir Palmira Jaloveckaitė išvyko į Šveicariją, o Panevėžyje apsigyvenusi Olimpija Rajunčaitė įkūrė Dievo Apvaizdos seserų kongregaciją. Jų namus perėmė ir darbą tęsė Švč. Jėzaus širdies tarnaitės – širdietės, kurių veiklą nutraukė po Antrojo pasaulinio karo įsigalėjusi sovietų valdžia.

Šveicarijoje likusios lietuvačės galėjo sugrįžti į Lietuvą ir įsijungti į kitų vienuolynų veiklą, tačiau taip padarė tik 35 kandidatės, o 62 vienuolės pasiliko darbuotis Šv. Kryžiaus vienuolynuose. Tarp jų – ir kelios anykštėnės: Krispa Sereikaitė iš Kurklių, Jolita Bagdonaitė ir Magdalena Baltakytė iš Anykščių bei Gualberta Užaitė iš Viešintų, kuri kartu su Dievelta Strimaityte yra vienintelės dar gyvos lietuviškos kryžietės ir senatvės dienas leidžia Ingenbolyje.

2002 m. rugpjūčio 11 d. Anykščių Šv. Mato bažnyčioje paminėtas Šv. Kryžiaus vienuolyno įsikūrimo Anykščiuose 80-metis. Šv. Mišias aukojo tėvas Jonas Dominykas Grigaitis OP ir kan. Saulius Filipavičius, apie Šv. Kryžiaus vienuolyno istoriją bei šiandienos veiklą kalbėjo viešnia iš Ingenbolio, generalinės valdybos narė sesuo Marija Brižar ir Šveicarijos provincijos valdybos narė sesuo Stefanija Luchinger.

ŠALTINIAI:

- Theodosia (Šv. Kryžiaus kongregacijos laikraštis). – 1923. Nr.3; 1927. Nr.1; 1928. Nr.3; 1934. Nr.4; 1992.
Was Bedürfnis der Zeit, ist Gottes wille. – Ingenbohl, 2000.
Regina Laukaitytė. Lietuvos vienuolijos. – V., 1997.
Utenos apskrities pradžios mokyklų lankymo apskaitos. – LCVA. F.391. Ap.3.
Kun. Juozo Stakausko atsiminimai.
Buvusių Šv. Kryžiaus mokyklos Anykščiuose mokinių Genovaitės Gliudelytės-Kavoliūnienės, Vlodo Kaulakio, Aloyzo Keibo, Kazimiero Kuliešiaus, Onos Petraitytės-Kasperavičienės atsiminimai.
Seserų Marijos Brižar ir Stefanijs Luchinger pranešimas, skaitytas 2002 08 11.

Kurkietė mokytoja lituanistė NIJOLĖ ZAUKE-VIČIENĖ seniai rašo eilėraščius, tačiau jos posmai retai pasirodo spaudoje, neišsina į viešumą, jos lyrika žinoma tik siauram draugų, bendraminčių rateliui. Tad reikia tikėtis, kad šis pluoštelis čia publikuojamų brandžių mokytojos posmų poezijos mėgėjams bus malonus atradimas.

Autorės lyrikoje atrandimi minties ir jausmo klotus, poezijos erdves, kur už sodraus, skambaus žodžio įžvelgi gėrio ir grožio paieškas, lyrinio subjekto sielos atodangas. Didesnę patirtį ir nuovoką turintis skaitytojas pajaus ne tik posmų sugestivumą, įvaizdintų emocijų įtaigą, bet ir pats nejučiom imsi dalyvauti tame kūrybiniame procese, panorės pratęsti mintį, žodžio įkrovą.

Turinti nemažą gyvenimo bei kūrybos patirtį autorė pasitelkia subtilų poetinį vaizdą, turtingą ir spalvingą žodyną, sumaniai naudoja įvairius lyrinis elementus ir jungia juos į visumą, tiesiog išdainuoja savo posmuose. Poetinės išraiškos intonacijos, talpus žodis liudija kūrybinę potenciją, profesionalų braižą.

Nijolės Zaukevičienės poezijos lyrinės gaidos, vidinių regėjimų sugestija veda skaitytoją į šiltą ir mielą žmogišką bendrumą, dvasios giminystės jausmą.

Vygandas Račkaitis

❖ ❖ ❖

Domicelai Juodžiūnaitei

*Man Tavo eilėraščiai – kvapas
duonos, arimų ir mėtų.*

*Man Tavo eilėraščiai – takas
pievų Kurklių gėlėtų.*

*Man Tavo eilėraščiai plakas
rugiais geltūnėliais prie kelio.*

*Man Tavo eilėraščiai – akys
Kaimo jaukių pirkelių.*

❖ ❖ ❖

Ne mano jūs broliai, juodieji varnai.

Antai mano broliai – balti gulbinai.

Lekios debesuos iki saulės laidos,

O žemę palies – tai graudžiai užgiedos.

Nevalia dar paglostyt jų rankų baltų,

Nevalia dar pašaukti užkeiktuosius vardu.

Turiu būt nebylė ir išlaukt valandos –

Atsigersiu tada iš Pegaso pėdos.

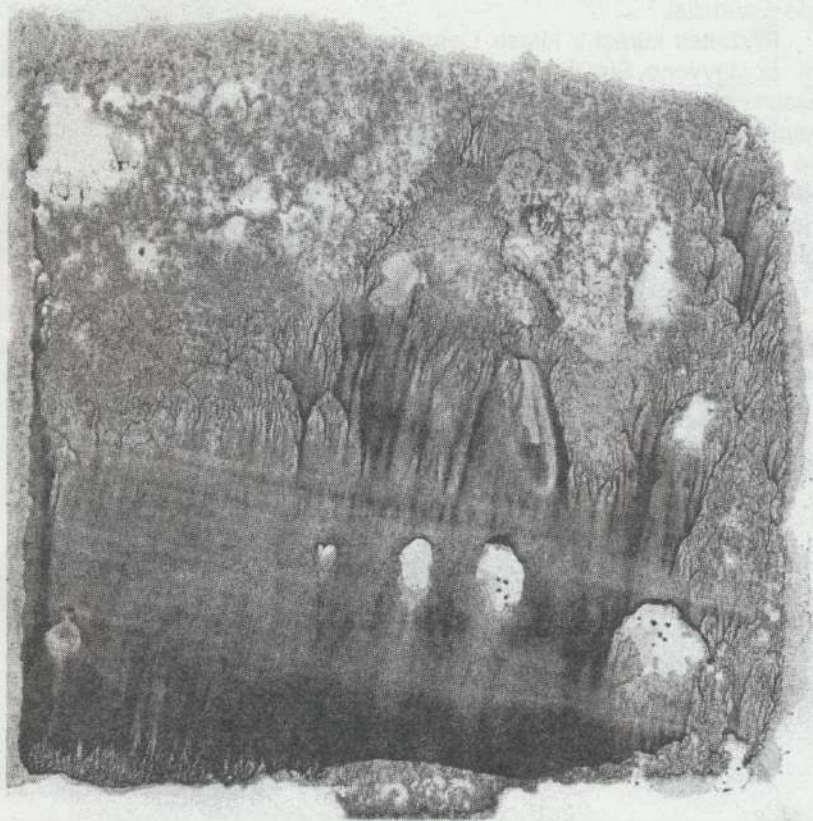
Gyvenime,
prašau tik duonos
riekės su savo ašara.
Tik žodžių muzikos,
tekančios gyslom.
Tik pavasario žalumos
vėjo sušiauštoj beržo
viršūnėj.
Tik saulėlydžio gaisro
per visą dangų,
kai paskui angelą savo
tylėdama eisiu į paskutinį
kalnelį.

❖ ❖ ❖

*Kas per naktį dainuoja?
Ar ne tu, Virinta?
Laumės drobės ringuoja
Ajeruos ties brasta.*

*Tai nulaigė, nukūrė
Pievom laiko žirgai,
O ramunės išbūrė
Man gyvent neilgai.*

*Kur tasai auksinėlis?
Gal rada, gal rada?
Byra laikas kaip smėlis,
Kaip aguonų žiedai.*

Po baltaisiais stogais
ir baltaisiais takais,
toj baltoj baltumoj
balta muzika
tykia, lėtai.

Supas trapūs žiedai
tik balti, tik baltai.
Pačiam baltosios
pasakos dugne
artėja tavo pėdos į mane.

Kaip slaptis priartės
vėl birželio šviesa,
dūžta vėjų žvaigždė
kaip Joninių rasa.

Pasisemk tų rasų,
kai bijūnai žydės,
prie rugių bus šviesu
ir širdy neskaudės.

Jau pumpuras snapą pražioja
į spindulį saulės rytais.
Klausyk, kaip pavasaris groja
arimų klavišais juodais.

Jau teka žolė kaip vanduo –
brendi ir išbrist negali.
Niūniuoja kamanė žieduos
ir tolumos šaukia toli.

Du gandro sparnai virš galvos.
Kaip obeliai – žiedo ilgu.
Beržai apsisiautę vos vos
trapiu žalzganuoju šilku.

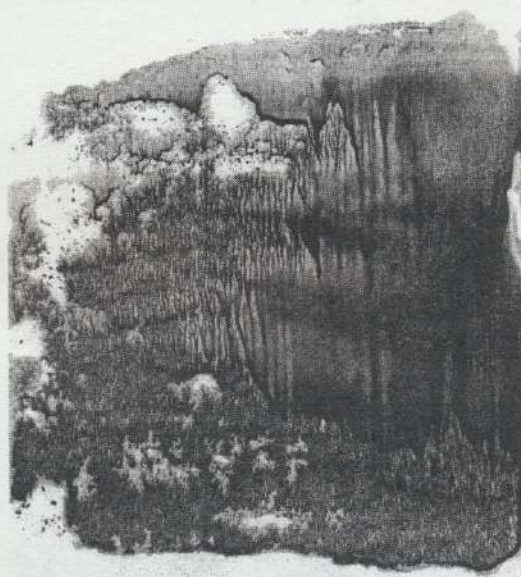
Sustokit, šimtmečiai, sustokit,
dar stabtelk, vasara, laukuos.
Plauks debesys, balti, keistoki,
lyg Štrauso valsai nubanguos.

Toks kruvinas dangus, žaizdotas.
Lyg kažko gaila, lyg graudu...
Ak, liepos vasaros meduotos
ir bičių dūzgesys saldus.

Sustokit, valandos bebalsės.
Kodėl, žmogau, jau išeini?
Tiktai skausmingai pulsas belsis –
gyvybės tvinksnis smilkiny...

Akrostichas

Aukštam aukštaičių danguj
Nardo kregždžių lenkti sparnai,
Yrinėjas besvorės debesų dvasios.
Kelias sielą šventon aukštybėn
Šviečiančios gotikos bokštų smailės.
Čia, A.Baranausko ir mūsų žemėj,
Ima pati skambėti poeto lyra
Aidžia tartim aukštaičių žodžių
Ir amžinu pušų gausmu.

Pavirsiu žuvėdra,
žuvėdra dar vysiuos,
dar šauksiu
mūs meilės
nutolusį laivą
sugrįžti į vasaros
krantą saulėtą,
kur bangos laisvūnės
kaip žalzganas šilkas
ir globia,
ir supa,
ir švelniai nuslysta
kaip mylimo pirštai.

Gal manei nepasensim?..
Tirpsta žvakė vilties.
Šoka gulbė Sen Sanso
skaudų šokį mirties.

Tarp lelijų liaunų
kaip lemties valanda
baltas mostas sparnų –
krinta plunksna juoda.

Imk gervių giesmę ilgesio rudenę
padebesy, padebesy,
kol pėdomis jauti gimtinės vėsią žemę,
kol dar eini,
kol dar esi!..

Nuskinsi astrą, baltą, paskutinį
ne sau, ne sau –
priglaust prie motinos tylios krūtinės –
gal bus gailiau,
o gal šviesiau?..

Šešėliais žaidžia saulė rytmetinė,
o vakarop toli už marių sės.
O Dieve, ar ilgai krūtinėj
gyvybės laikrodis tiksės?!

Kaip kokią pakalnučių puokštelę
man taip lengva tave nešti,
nes tu esi meilė.
Ne! Tai tu mane neši
baltais sparnais per Rafaelio dangų,
pro debesų properšas.
Taip nežmoniškai skauda laikyti
ir tiek man tavęs beliko,
kiek telpa riešučiose.
Ir vis sunkies pro pirštus
kaip kraujas, kol visas išteki,
gyvenime.

Skudžios, tylios akmeninės knygos
su kryželiais ir vardais.
Protėvių, tėvų karta užmigus
po luitais nebūties juodais.

Kiek čia audėjų ir artojų,
tiek jų tragedijų gaudžių.
Jie skliautui meldžias kaip altoriui
su inkrustacija žvaigždžių.

Iš negyvosios karalijos,
kur juodos plynės ištisai,
pražysta atminties lelijos
tarytum šviesulys koksai.

Kiek vargta ir dėl ko gyventa.
Ir kiek kentėta širdimi...
Jų atminties paveikslą šventą
kaip Dievo dovaną imi.

Matau antai – arimą tėvas raiko
tarytum duoną kvepiančiom riekėm.
Mamos balta skarelė skraido
kaip balandėlė parugėm.

Sodų baltosios skraistės.
Kaip ilgu, kaip ilgu...
Kur jūs lekiat, mergaitės,
ant laukinių žirgų?

Kur vilioja ugninė
gaivalinga naktis?
Ko taip daugos krūtinėj
lyg pamišus širdis?

Iki saulės nuklysti
nusiautis nuogai...
Trypia tavo jaunystę
įsišėlę žirgai.

Žodžiai – atodangos sielos,
žydėjimu skausmo šventi.
Žodžiai – spygliuotos vielos,
į kurias kaip pašautas krenti.

Žodžiai – medunešio bitės
ir saldusis nektaras dievų.
Žodžiai – tai ilgesio nytytys
nuo manęs iki lūpų tavų.

Žodis – tai šviečiantis langas
mano dienų naktįje.
Žodis – iškritus iš rankos
skaudi gyvasties žarija.

Kur mus veda
Šita skaidri daina?

Tolstančiais vieškeliais baltais
lyg lino rankšluosčiais.

Į saulės tekėjimą –
prie rugių baro.

Prie gedulo kryžiaus,
prie motinos rankų.

Prie tautos dvasios –
į Lietuvos širdį.

Juoduma

Vis krenti į skausmą atsitrenkęs...
Lyg sušaudyt atgręžtas prie sienos.
Lyg laikytum mirštantį už rankos.
Lyg kapuos stovėtum vienui vienas.

Lyg iš kraujo atsikėlęs – skristum...
Pasmerktuoju merdėtum iš lėto...
Nebe tie, kad sielos vėl pragystų,
Nebe tie, kad ašaros žydėtų.

Nijolė ZAUKEVIČIENĖ

Į Ažuožerius A.Vienuolio takais

Alma AMBRAŠKAITĖ

2002 m. balandžio 7 d. minėjome 120-ąsias rašytojo A.Vienuolio gimimo metines. Ta proga birželio 24–28 dienomis A.Baranausko ir A.Žukausko-Vienuolio memorialinio muziejaus muziejininkai su A.Vienuolio gimnazijos lituanistais ir gimnazistais dalyvavo literatūrinėje -pažintinėje ekspedicijoje A.Vienuolio gimtinėje Ažuožeriuose. Vaikščiujome rašytojo vaikystės takais, suradome, pamatėme jo kūriniuose minimas vietas. O eiti atokesniais šio krašto keliais beveik visiems teko pirmą kartą. Pamatę, pažinę šį kampelį, susižavėjome jo grožiu, gamtos įvairove. Dabartinės Ažuožerių gyvenvietės daugiabučiai, nauji takai ir keliukai pakeitė, pasak senbuvų, „tikrų“ Ažuožerių vaizdą. Bet vaizduotę kurstė A.Vienuolio kūriniuose įamžinta Ažuožerių atmintis, su rašytoju į jo tėviškę keliavusių mokytojų atsiminimai.

Pirmiausia sustojome prie buvusios A.Vienuolio gimtosios sodybos vietos. Kadaisė sodyboje augo daug labai aukštų liepų, vienoje buvo gandrailizdis su gandrais. Dabar čia kukliai rymo liaudies menininko J.Grabausko ir kalvio P.Raudžio darbo ažuolinis stogastulpis su A.Vienuolio kūrinių herojais ir rašytojo žodžiais. Šalia gyvenanti mokytoja Aldona Šilinskienė-Žekonytė papasakojo A.Vienuolio gimtojo namo istoriją, kurią ji gerai žino. Mat jos senelis Mataušas Žekonis šiuos namus ir valaką žemės apie 1908 m. nusipirko iš A.Vienuolio tėvų Žukauskų, kai šie kėlėsi į paveldėtus Baranauskų namus Anykščiuose. Iš Mataušo Žekonio apie 1924 m. šiuos namus ir žemę, kaip vienintelis palikuonis, paveldėjo jo sūnus (mokytojos Aldonos tėvas) Juozas Žekonis, su žmona Saliama ir dviem vaikais grįžęs iš Amerikos. Pati mokytoja Aldona 1930 m. gimė A.Vienuolio gimtajame name Ažuožerių ulyčioje.

Iš buvusios didelės, per 30 kiemų, Ažuožerių ulyčios 1936–37–38 m. žmonės kėlėsi į vienkiemius. Žekoniai namus iš ulyčios nusikėlė į vienkiemį, į kitą plento pusę. Sovietams okupavus Lietuvą, Žekoniai buvo apšaukti buožėmis, įtraukti į tremiamųjų sąrašus, bėgo iš namų. Žekonių namus pasisavino kolūkis, o apie 1951–1952 m. išgriovė, ir tuometiniai sribai juos persikėlė į Anykščius, į dabartinę Gegužės gatvę.

Perdėm kukliai dabar Ažuožeriuose atrodo A.Vienuolio gimtinės vieta, reikia tik padėkoti tiems ažužeriečiams, kurie pagal išgailes tvarko šią brangią vietelę.

Ekspedicijos dalyviai su ažužeriečiais

Šalimais, vos atrandamas, dar virva senosios Ažuožerių ulyčios takas: „senoji ulyčia – yra do takas“, pasak vietinės močiutės.

Netoli nuo Žukauskų sodybvietsės vandens lėlijomis žydi buvusio kaimyno Meškausko kūdra (sodželka), primenanti A.Vienuolio „Samdinę Aleną“: „Žmonės, slėpdamies už tvorų ir gryčių kerčių, žiūrėjo, kaip senas tėvas ruošė savo dukters paskutinei kelionei vežimą ir atsidėjęs mazgojo jį ir plovė kūdros vandeniu, trynė šluotražiu, braukė rankomis ir visa tai darė taip tyliai, jog girdėjosi vien tik vandens pliuškenimas“. Ir Žukauskų Untaniukas tą šiltą, ramų, berželių žaluma kvepiantį birželio vakarą žiūrėjo pro kamaros langelį, gailėdamas gražios, švelnios Alenos.

Ažuožeriuose kalbinome vyresnius gyventojus Vytautą Papievių (g. 1927), iškalbinguosius Antaną Naviką (g.1924), Untokų žmonių vadinamą, „revoliucijų“ gimusią Antaniną Rutavičiūtę-Lukauskienę (g. 1917), kuri, pasak jos, „tai dabar tikrų Ažuožerių aš likau pati seniausia“. Visi prisiminė rašytoją A.Vienuolį – kaip jis atvažiavęs į Ažuožerius atsistodavo ant kalniuko, pažiūrėdavo ežeran, kaip „vaikšto vaikšto, švarką ant galvos, atsigula ir rašo“, kaip išgyveno dėl sovietų nusiauto savo miško Liepdegėnuose: „jam labai gaila buvo ažuolyno.“

Klausiamas apie „Paskenduolės“ Veroniką, A.Navikas pasakė: „Mano tėvo tėvas 103 metų mirė, bet Veronikos neatsiminė“. Nors nieko konkretaus negalėdami pasakyti apie Veroniką, pašnekovai tiksliai nurodė jos nusiskandinimo vietą Ilgio ežerėlyje – „kur pušelės prie ežero“, „kur pušytės“. Pats A.Vienuolis savo mokienei, vėliau pirmajai Anykščių muziejaus direktorei Onutei Sedelskytei pasakojo, kad „Paskenduolei“ paėmęs

tikrą gyvenimo įvykį, apie kurį, dar vaikas būdamas, girdėjo iš savo bobutės: „Mano bobutė dar pasakojo, kad buvo tokia mergelė Veronika. Paliko ją visų pajuokoj mylimasis ir pabėgo Amerikon. Kur beliko dėtis jai, niekas neužjautė, tik pirštais badė, paleistuve vadino. Ėmė ir nusiskandino“. Nuo Ažuožerių pro Ilgio ežerėlį einančio keliuko ir kelio į Peslius kryžkelėje stovi J.Šlivinsko stogastulpis Veronikai. Čia stovėjęs kryžius, prie kurio Dievo pagalbos šaukšius nelaimingoji Veronika.

Iš gyvenvietės nuo kalniuko leidžiamės žemyn prie paties ežerėlio. Pakeliui ant Karvelio kalnelio apžiūrime paminklą A.Vienuoloio „Astronomo Šmukštaro“ herojui. Autorių J.Šlivinsko ir tautodailininko L.Tarabildos paminklo vienas ažuolinis stogastulpis jau guli nuvirtęs, o kitas stovi gerokai pakrypęs. Už Karvelio kalnelio ant pat Ilgio ežerėlio kranto puikuojasi vienos televizijos laidos humoristo Gintaro Ruplėno poilsiavietės pastatai. Prisimena 1957 m. kelionėje į Ažuožerius mokytojos M. Katinienės užrašyti A.Vienuoloio įspūdžiai: „Oi, koks senovėje, dar prie mano senelio, prie mano tėvo Ilgis gilus buvo ir žuvingas. Va, matot, matot, kiek būdavo apsemta. Dviem metrais aukščiau, negu dabar. Nė vieno iš tų akmenų nebūdavo matyt. Tai gilumas, tai ilgumas – kažki kiek nusitęsavo. O kas do gražumas jo būdavo... Vasarą krantai apaugdavo ajerais, vandeny pražysdavo lelijos“...

Nežinia, kaip dūsautų A.Vienuoelis, eidamas dabar su mumis, po rašytojo mirties praėjus jau 45-iems metams. Turbūt vėl lygintų, kiek Ažuožeriai pasikeitę nuo to laiko, kai apie juos pasakojo rašytojo senelis, paskui tėvas, kai juose augo pats mažas Untaniukas, ir kokiuos juos lankydavo rašytojas jau senatvėje... Bet A.Vienuoloio kūrinių romantiškas tėviškės paveikslas mus įkvepia keliauti toliau.

Iš Ilgio ežerėlio išteka Ilgės upelė. Netoliese jos ištakų surandame akmenį supuvėlį. Jo skeveldrėlių prisilaupydavo žąsis ganydamas Untaniukas ir su kitais piemeniukais žaisdavo septyniais akmeniukais. O.Sedelskytės knygoje „Užuožerių Untaniukas“ skaitome: „Ir senatvės sulaukęs rašytojas, lankydamasis Užuožeriuose, būtinai nueidavo prie supuvėlio akmens. Paskutinį kartą čia buvo kelios savaitės prieš mirtį. Pasižvalgęs po gimtinės laukus, nuliupo nuo kalniuko upelio slėnin, nuėjęs prie akmens, prisilaupė jo atplaišėlių ir, parsinešęs į Anykščius, pasidėjo ant rašomojo stalo. Jos ir dabar tenai tebėra“.

Iš Ažuožerių keliaujame ieškoti Ilgio piliakalnio, vietinių Ramoškalniu vadinamo. Apie jį A.Vienuoelis 1935 m. rašė Eduardui Volterui: „Mes su p. policijos

viršininku suradome naują piliakalnį Ilgį ant Šventosios kranto, o prie jo – miesto Delksnio griuvėsius tarp Šventosios upės ir Ilgės upelio“.

A.Vienuoelis Ilgį paminėjo tik 1953 m. apsakyme „Gediminaitė ir muzikas“. Pilies vardą ir vaizdą rašytojas tik epizodiškai įpynė į siužetą, aprašydamas pono Kurmino senelio pramogas su kitais kaimynais ponais, kai šie puldavo pilį: „Imdami pilį, žmonės susikruvindavę nosis, prasimušdavę kaktas, kumščiuodamiesi griebdavę vienas kitą už krūtinių ir stengdavęsi vienas kitą arba nuo pilies sienų į vandenį numesti, arba vidun įsitraukti – nelaisvėn paimti“.

Buvusi Anykščių muziejaus direktorė Teresė Mikeiliūnaitė (1928–1984), panaudodama senąjį piliakalnio vardą, sukūrė poetišką padavimą „Ramoškalnis“ apie pagonės Živilės ir bajoro Ramoškos meilę ir paskutinę jo kovą savo pilyje su švedais. Padavime minimi 1655 Kėdainių unijos metai.

Iš mokytojos Onos Šakėnienės aprašytos 1953 m. kelionės su A.Vienuoeliu prie Ilgio piliakalnio supratome, kad jį surasti be vedlio nebus lengva. Gerą valandą kasėmės, kartais vos ne iki juosmens įsmukdami į bebrų urvus, palei Ilgės upelę iki žiočių, kur Ilgės ir Šventosios santakos trikampyje turėjo būti piliakalnis. Jo iškart surasti nepavyko. Kelio klausėme Peniankų (Peniankai) gyventojos Anelės Kazanavičienės (g.1934 m.), kurią šią vasarą mūsų būrys aplankė pirmasis. A.Kazanavičienė papasakojo apie Peniankų kaimą, kaip buvusio Peniankų dvaro žemės buvo išdalintos 1918 m. Nepriklausomybės kovų savanoriams Vernickui Stasiui, Petroniui Stasiui, Vitkūnui, Andrikoniui. Tarpukaryje Vitkūnas savo žemę sumainė su Jonu Kazanavičium iš Kurklių. Taip čia apsigyveno mūsų pašnekovės vyro tėvai, o pati Anelė čia atėjo 1958 m. A. Kazanavičienė parodė bezus (alyvas), kur gyveno A.Vienuoloio „Gediminaitė ir muzike“ aprašyto pono Kurmino eigulys žy-

Karalienės liūnas

delis Dotkus, savo namuose laikęs karčiamą ir pono atleistas už nukirstus medžius.

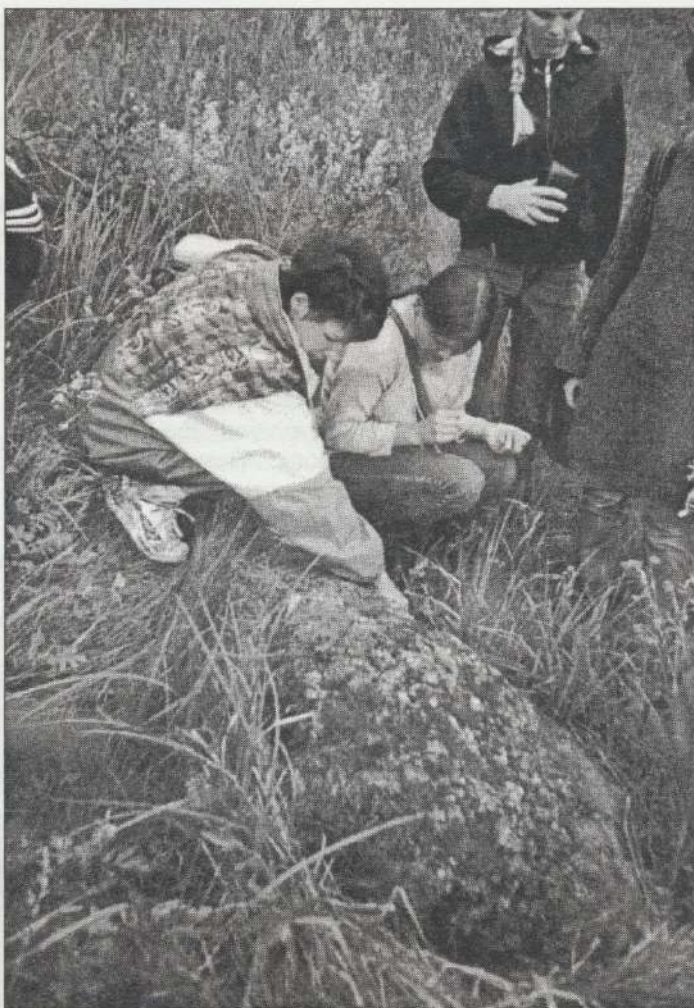
Ilgio piliakalnis ne per toliausiai nuo A.Kazanavičienės namų, giliai miške, todėl jį suradome išties nelengvai. Ir šiandien jis atrodo paslaptinai, kaip jį aprašė A.Vienuoelis „Gediminaitėje ir muzike“: „Šiandien gediminaičių Kurminų Ilgio piliakalnis apaugęs šimtametėmis pušimis, eglėmis, per 1914 m. karą išraustas apkasais, tranšėjomis ir nebeturi nei kuorų, nei sienų. Ir upelis Ilgė, ir Šventoji nebeskalauja piliakalnio pakopų ir yra gerokai nuo jų pasitraukę. Iš pilies sienų kažin koks vertelga padarė užtvanką Peslių malūnui ant Šventosios, o kas liko, vėliau žmonės savo pastatų pamatams išvežioję“.

1935 m. laiške paminėto Delksnio A.Vienuoelis kūrinyje nejamžino. Užtat šis miestas įkvėpė T.Mikeliūnaitę sukurti legendą „Daikslis“. Maro ir gaisro sunaikintas didelis miestas stovėjęs netoli Ramoškalnio, tarp Šventosios ir Peslių: „Sako, būvę dvi plytinės, trys malūnai, trys vėlyklos, gal dešimt kalvių, bažnyčia ir kromų kromų – be skaičiaus. (...) Seni žmonės pasakoja, kad Daikslis vidurnaktį atgyja. Dievuli, kas ten dedasi! Triukšmas baisiausias! Daikslis meistrai kaip vienas plūša, neatgaudami kvapo: vienas pjauna, kitas kalta, trečias malksnomis stogą stiegia, ketvirtas rąstus tašo, gatvę grindžia, arklius kausto, kiti pakinktus siuva, virves veja. Nori miestą atstatyti. Gal didesnį... Gal gražesnį... Gal geresnį... Be laimės: darbo neįpusėjęs, gieda gaidžiai, švinta švintė, aušta rytas, ir viskas nueina skradžiais“.

Gyvendami tokiaame legendų pasaulyje, kai kada realybėje pakliūdavome į juokingas situacijas. Kartą neįsidėjusi valgyti, ekspedicijos dalyvė Peniankuose A.Kazanavičienės paklausė, ar greta esančiuose Pesliuose yra krautuvė maistui nusipirkti. Moters nuostabą supratome vėliau, aplankę buvusio Peslių kaimo plynus laukus ir čia radę tik nuostabias kapinaites bei Šventosios upėje buvusios užtvankos liekanas. Atsirado mūsų kelionės sparnuotas posakis, kai ko pritrūkus ar kam sunegalavus, vieni kitiems siūlydavome „eiti į Peslių krautuvę“ ar „gultis į Peslių ligoninę“.

Pesliuose ant Šventosios kranto nakvojome. „Ji čia grožių grožis, gyvybių gyvybė, turtų turtas“, – apie Šventąją ir savo protėvių gimtinę – Peslius rašo rašytojas Rimantas Vanagas. Ilgai vakarojome prie laužo kalbėdamiesi, klausydamiesi nakties gamtos garsų, pakėlę galvas stengėmės atpažinti A.Vienuolio „Astronome Šmukštare“ aprašyto dangaus žvaigždynus.

Grįždami tuo pačiu Peslių, Peniankų keliu, priėję Peslių–Ažuožerių kryžkelę, pro stogastulpį Veronikai pasukome prie Šventosios ir leidomės žemyn prie Karalienės liūno. Apie jį A.Vienuoelis parašė pirmąjį savo kūrinį „Karalienė“. Iš Anykščių kiekviena proga čia vedavo bičiulius. Mokytojas Jonas Katinas prisimena įkvėptą rašytojo pasakojimą: „Ilgai mums pasakojo

Prie supuvėlio akmens

Rašytojas apie šią tikrai savaip paslaptinę ir gūdingą vietą. Pasakojo, kad prie šio Karalienės liūno stovėjęs deivės Mildos aukuras. Pasakojo ir legendą apie šiame liūne nusiskandinusią verčiamą krikštytis vaidilutę. O koks miškas senovėje čia augęs. Vienuolis prisipažino, kad „Kryžkelėse“ rašydamas apie paslaptinius senovės miškus, tiek daug baimės kėlusius kryžiuočiams, prieš akis matė mišką ties Karalienės liūnu“. Dabar pamatę mišką aplink liūną gerokai išretintą, mes kaip A.Vienuoelis gailiai atsidusome...

Į Anykščius grįžome pašventupiu. Čia, pasak R.Vanago, „kur tik kreiptum akį ar ausį, vis čiulbės ulbės smagus vandenėlis. Kalbindamas smalsiai žvilgčios tau į veidą, čia klausiamai, čia pritariamai, linguos, o svarbiausia – niekad nepaliks tavęs vienišo ar liūdno“.

Apie A.Vienuolio kūriniuose minimus ponus Kurminą, Klimčicką, Čivinską vaizdinga kalba papasakojo Pagiriuose gyvenantis Jonas Simaška (g. 1910).

Jei ruoštumėtės keliauti į šį Anykščių kampelį, prieš kelionę pasklaidykite A.Vienuolio „Iš mano atsiminimų“ (1957), O.Sedelskytės „Užuožerių Antaniuką“ (1967, 2002), T.Mikeliūnaitės „Marčiupio eglę“ (1990), R.Vanago „Seną fotografiją“ (kn. „Anykščiai“, 1992), „Atsiminimus apie Antaną Žukauską-Vienuolį“ (2002).

LATAVIEČIAI

Indrė EIMANAVIČIŪTĖ

(Pabaiga. Pradžia Nr. 18)

Gaižauskai

Kiek siekia dabartinių Latavos senolių atmintis, šiame kaime gyveno net kelios Gaižauskų šeimos. Gal nuo jų ir prasidėjo šitas sodžius? Iš tų dešimties šiandien Latavoje esančių sodybų net šešiose gyveno arba ir dabar gyvena Gaižauskų giminės palikuonys. Tiesa, dabar šia pavarde kaime jau niekas nebevedinamas, nes Gaižauskų vyrija plačiai pasklido, patraukė į miestus, o čia likusių šios giminės moterų, jų vaikų, vaikaičių pavardės jau kitos.

Labai nedaug kas žinoma apie Latavos Gaižauskų proseną JUOŽĄ GAIŽAUSKĄ. Turėjęs jis daug, apie du valakus, žemės, kalbėjęs lenkiškai, užauginęs penkis sūnus – Jokūbą, Kazį, Juozą, Steponą, Joną ir dvi dukteris – Juliją ir Klementiną. Vaikams išsidalinus žemę, tų vaikų nebeliko. Tik vienam sūnui – JONUI GAIŽAUSKUI, tėvų ir lataviečių vadintam Jasiumi, nereikėjo žemės. Jis per Pirmąjį pasaulinį karą pramoko felčerianti, vedęs iš Pasmodų kaimo Anelę Kavoliūnaitę, apsigyveno Troškūnuose, tenai daug metų dirbo felčerių, paskui persikėlė į Švenčionėlius, ten žmonių buvo vadinamas daktaru, pacientai juo pasitikėjo, nes per ilgametę praktiką įgytomis žiniomis bei patirtimi jis prilygo diplomuotiems medicams. Kai Jonas Gaižauskas mirė, kaip klostėsi jo palikuonių gyvenimai, nepavyko sužinoti.

KLEMENTINA GAIŽAUSKAITĖ, ištekėjusi už Stepovaičiaus, kurį laiką glaudėsi trobelėje greta savo sesers Julijonos, ištekėjusios už pasiturinčio ūkininko Kavoliūno, sodybos, bet, sulaukusi iš Amerikos grįžusio vyro, kuris parsivežė nemažai pinigų, išsikėlė į Karčių kaimą, ten prisipirko žemės, įsikūrė gražioje sodyboje, iki sovietų okupacijos sėkmingai ūkininkavo.

Kiti Juozo Gaižausko palikuonys nugyveno savo gyvenimus Latavoje, tačiau jų vaikai nebuvo tokie sėslūs ir prisirišę prie gimtinės. Pokario metų žudynės, atimta žemė, kolūkių vergovė blaškė žmones iš gimtųjų kaimų.

Du Juozo Gaižausko sūnūs, Jokūbas ir Kazys, jų šeimos gyveno po vienu stogu, didelėje dviejų galų gryčioje, prie pat Maušakalnio, ten, kur dabar yra Dominų sodyba.

KAZYS IR VERONIKA GAIŽAUSKAI

Kazys už brolių Jokūbą buvo keleriais metais jaunesnis. Pirmoji jo žmona, gimdydama savo pirmagimį, mirė. Mirė ir kūdikis. Jos jau niekas Latavoje neprisimena, nežino nei vardo, nei mergautinės pavardės. Likęs našliu, Kazys Gaižauskas vedė antrą kartą Latavos kaimo merginą Veroniką Bulotaitę. Jie susilaukė keturių vaikų. Duktė Bronytė mirė dar būdama vystykluose, o Veronika, Stasė

ir Povilas užaugo, išėjo į žmones. Povilas buvo bemaž vienmetis su savo bendravardžiu pusbroliu, Stasio Gaižausko sūnumi, tad lataviečiai, kad atskirtų, apie kurį eina kalba, prie vieno iš Gaižauskų vardo pridėdavo ir tėvo vardą – Povilas, Kazio.

Nepasiliko Latavoje Kazio ir Veronikos Gaižauskų nei dukros, nei sūnūs. Baigęs pradinę mokyklą, Povilas pramoko staliaus amato, vedęs apsigyveno Andrioniškyje, ten pasistatė gražius namus, bet dabar jau gyvena kitur – Daugulių kaime. Vyresnioji Gaižauskų duktė Veronika ištekėjo už Povilo Rudoko, apsigyveno Niūronių kaime. Dar jauna ji liko našle, dabar kartu su dukra ir anūke gyvena Duobulės vienkiemyje. Pramokusi siuvė-

Ši vienintelė Anelijos Gaižauskienės nuotrauka išliko tik Pirmojo pasaulinio karo metais kaizerinės vokiečių valdžios išduotame pase

jauti, Stasė ištekėjo už Stasio Meškausko iš Vikonių kaimo. Atitarnavęs sovietinėje kariuomenėje, jos vyras kurį laiką dirbo Šiaurės laivyne. Sutaupęs pinigų, grįžo į Lietuvą, nusipirko sodybą. Prieš keletą metų Meškauskai persikėlė gyventi į miestą, turi namus Anykščiuose.

Gyvendami vienoje gryčioje, kartu dirbdami žemę, broliškai sutarė Kazys ir Jokūbas Gaižauskai, sulaukę senatvės. Sutarė ir jų žmonos. Kazys Gaižauskas mirė pokario metais. Našle likusi jo žmona Veronika glaudėsi pas dukterį Veroniką. Pas ją ir pabaigė savo amželį. Jai buvo lemta gyventi kone dvidešimt metų ilgiau už vyrą.

JOKŪBAS IR ANELIJA GAIŽAUSKAI

1856 m. gimęs Jokūbas Gaižauskas buvo labiausiai išsilavinęs, apsišvietęs iš visų tos kartos Latavos kaime gyvenančių žmonių. Tikriausiai savarankiškai jis mokėsi skaityti ir rašyti, o rašė kone kaligrafiška rašysena, gerai kalbėjo lenkiškai, mokėjo ir rusų kalbą. Savo namuose buvo sukaupęs nemažą biblioteką, – dauguma knygų buvo lenkų kalba, – bet po jo mirties toji biblioteka palikuonims nerūpėjo, visos knygos supleškėjo krosnyje. Išliko tik senutėlė lenkų kalba parašyta maldaknygė. Beje, Jokūbas Gaižauskas melsdavosi lenkiškai.

Žmonės Jokūbą Gaižauską vadino Advokatu. Ir neatsitiktinai jį taip praminė. Jokūbas Latavos ir kitų aplinkinių kaimų gyventojams savo patarimais, kalbomis ir

raštais labai padėdavo teismuose. Prireikus parašyti laišką ar kokį prašymą, žmonės kreipdavosi į jį. Lietuviškos spaudos draudimo metais Jokūbui Gaižauskui teko ir „daraktoriauti“ – mokyti Penionių kaimo vaikus lietuviškai skaityti ir rašyti.

Nors Jokūbas paveldėjo 5 hektarus tėvų žemės ir – kaip kiti lataviečiai – priklausė valstiečių luomui, jis mėliau imdavo į rankas knygą, plunksną nei plūgo rankenas ar šakes... Vedė jis jau būdamas arti penkiasdešimties gerokai jaunesnę už save Aneliją Valiaugaitę iš Pagriežių kaimo. Bet ir Anelija buvo jau nebe pirmos jaunystės, artėjo prie trisdešimties. Ji pagimdė tris vaikus – Joną, Zofiją ir Domicelę. Užaugo tik viena Zofija, Domicelė dar maža mirė nuo tymų. Pirmojo pasaulinio karo metais kažkuo susirgęs mirė ir Jonas. Anelija Gaižauskienė buvo pagrindinė giedotoja kaime, turėjo gražų balsą. Susirgusi skrandžio vėžiu, mirė ji neturėdama penkiasdešimties 1932-aisiais. Dukrai Zofijai tada buvo tik keturiolika. Likęs našliu, neilgai gyveno ir Jokūbas Gaižauskas. Mirė jis 1936 metais, nespėjęs įkopti į devintą dešimtį.

DOMINAI. Tėvų ūkio paveldėtojai Zofijai Gaižauskaičiai buvo 21 metai, kai ji ištekėjo už metais vyresnio gretimo Migdoliškių kaimo vaikiną Vlado Domino. Juos Andrioniškio bažnyčioje 1940 m. vasario 1 d. sutuokė kunigas Vladas Šermukšnis. Domino tėvai, įsikūrę sodybėlėje ant paties Šventosios upės kranto, žemės turėjo ma-

1988 m. vasarą Gaižauskų giminė susirinko Latavoje pas Juliją Meškauskienę atšvęsti Onos Genienės 80-mečio. Tarp būrio dukrų, sūnų, marčių, žentų ir vaikaičių antroje eilėje sėdi senoji karta (iš kairės į dešinę): Veronika Gaižauskaitė-Rudokienė, Zofija Gaižauskaitė-Dominienė, Julija Gaižauskaitė-Meškauskienė, Ona Gaižauskaitė-Genienė, Elena Gaižauskaitė-Lukošienė, Povilas Gaižauskas, Kazio, Genė Gaižauskaitė-Gaidienė

žai, vertėsi sunkiai, užaugino septynis vaikus, nuo mažumės pratino juos prie darbo, nelepino. Tad ir Vladas buvo darbštus, nebijantis sunkumų. Atėjęs užkuriu, ėmėsi uoliai ūkininkauti, pastatė naują tvartą, o paskui senosios Gaižauskų gryčios vietoje – ir naują namą. Kai sovietų valdžia atėmė iš valstiečių žemę ir ėmė tvirti kolūkius, Vladas Dominas buvo pirmasis kolūkio pirmininkas, paskui dirbo brigadininku, sandėlininku, pašarų vežiku fermoje. Užtekdavo jam darbų ir namuose. Dirbdavo sklypelį, padėdavo ir kaimynams, rūpinosi gyvuliais, melždavo karves, nes žmona dėl silpnos sveikatos neįstengė dirbti ūkio darbų. Net ir sulaukęs aštuoniasdešimties, Vladas Dominas nuo ryto iki vakaro triūsavo savo sodyboje, tik žiemai atėjus, jis vakarodavo skaitydamas iš bibliotekos parsineštas knygas, domėdavosi, kas rašoma laikraščiuose. Mėgdavo jis ir dainą užtraukti, neatsisakydavo kviečiamas pagiedoti į šermenis.

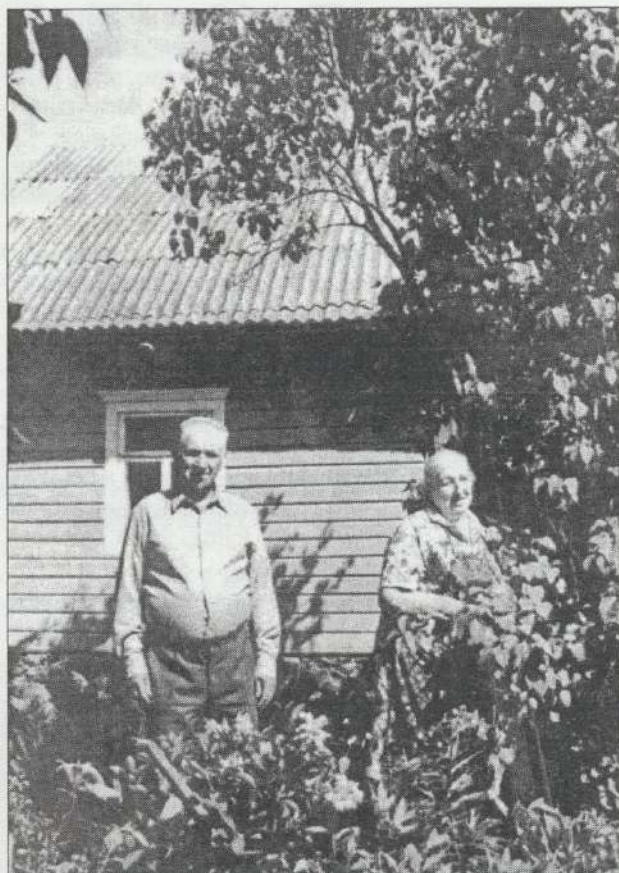
Dominai – artimiausi mano senelių kaimynai. Ir aš Latavoje pirmąsias susipažinau su jais. Vladas Dominas neretai ateidavo pas mano senelius, pasakodavo įvairius atsitikimus iš lataviečių gyvenimo, dalindavosi žemdirbio patirtimi. Pašnekindavo jis ir mane. Kalbėtis su juo reikėdavo garsiai, nes labai neprigirdėdavo, bet daug ką suprasdavo iš pašnekovo lūpų.

Mūsų kaimynas Dominas šalia mano senelių sklypelio turėjo žemės plotelį, jį dirbdamas, suardavo, suakėdavo ir mano senelių dirvą, gretimose pievose ganydavo karvę, avis, senelių daržinėje susikraudavo šieną. Per daugelį metų nusistovėjo gražūs kaimyniški santykiai. Ir man tasai Latavos dėdė Vladas tapo savu žmogumi. Mokė jis mano senelį arti, bet iš to nelabai kas išėjo... Dominas turėjo sartą kumelę, su kuria dirbti vargiai įstengdavo ir patyrę artojai. Traukdama plūgą, kumelė imdavo bėgti, bėgdavo ir prieš kalną tempdama vežimą, ištrūkusį lėkdavo į mišką. Tik tai Dominui, savo šeiminkui, jinau pakludavo, smarkiai aprėkta aprimdavo. Mirus Vladui Dominui, nesulaukė pavasario ir ta jo smarkioji kumelė, kažkuo susirgo ir nudvėsė.

Paskutinį kartą mūsų gerąjį kaimyną mačiau 1996-ųjų metų vasarą. Kaip visada, įsispyręs į kaliošus, jis tiesiai per pušų jaunuolyną savo pramintu takeliu žingsniavo į senelių sodybos kiemą, atnešė ką tik pamelžto pieno. Užvedė kalbą apie gerai užderėjusius sodus, šernų iškniestas bulves, rūpinosi, kaip išdžiovinti atolą... Ir kas galėjo pagalvoti, kad kitą vasarą Vlado Domino jau nematysiu, kad jis jau niekada neišnirs iš pušynėlio, neatžingsniuos tuo įprastu miško takeliu į mūsų sodybą!?. Tada jis, nors ir įkopęs į devintą dešimtį, buvo tvirtas, žvalus, visai nepanašus į senolį.

1997-ųjų metų žiemą daug kas sirgo gripu. Ši liga neaplenkė ir Dominų šeimos. Pagulėjęs porą dienų lovoje, dar nepasveikęs Vladas Dominas puolė rūpintis gyvuliais. Atkrito, prasidėjo plaučių uždegimas. Teko pagulėti Anykščių ligoninėje. Po savaitės džiaugėsi pasveikęs, rytojaus dieną ruošėsi grįžti namo į Latavą, bet ūmai sustojo širdis. Gydytojai jau niekuo negalėjo padėti.

Netikėta šita mirtis buvo namiškiams, visiems lataviečiams. Dar ir dabar sunku man įsivaizduoti, jog mūsų

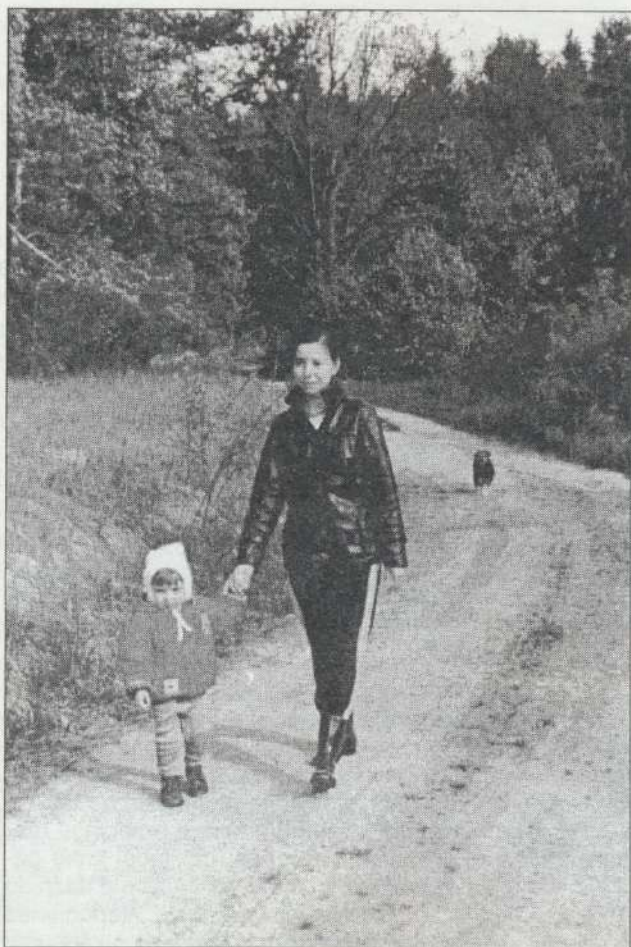
Vladas ir Zofija Dominai prie savo namų

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

kaimyno Vlado Domino jau nebėra, kad jį 1997-ųjų vasario 6 dieną nulydėjome į Andrioniškio kapinaites

Neištuštėjo po šios netekties Dominų sodyba. Čia gyvena Zofija Dominienė (2000 m. rudenį mirus Povilui Vercinskui, ji tapo seniausią Latavos kaimo gyventoja), jos duktė Stasė, iki 2001 m. rudens nuolatinė gyventoja buvo ir anūkė Rasa, kuri, 1991 m. baigusi Pedagoginį institutą, sugrįžo į savo gimtinę, Viešintų vidurinėje mokykloje dėsto istoriją ir politologiją. Rasos vyras Nerijus Musteikis baigė Vilniaus aukštesniąją technikos mokyklą, įsigijo automechaniko specialybę, dirba UAB „Utenos transportas“ vairuotoju ekspeditoriumi. Dominų namuose skamba ir vaikų balsai. Rasos ir Nerijaus duktė Miglutė Anykščiuose lanko mokyklą, 1998 m. ji sulaukė sesutės Monikutės. Senelis Vladas šios proanūkės jau nematė... Nors jaunoji Musteikių šeima dabar jau turi butą Anykščiuose ir save laiko anykštėnais, tačiau vasaros atostogas Rasa su dukrelėmis praleidžia Latavoje, o mažajai Monikutei net ir rudenį, žiemą geriau kaime pas močiutę.

Zofija ir Vladas Dominai užaugino keturis vaikus, dvi dukteris ir du sūnus, visi jie mokėsi, įsigijo specialybes. Vyriausia duktė Stasė, likusi gyventi Latavoje su tėvais, daug metų dirbo kolūkyje buhalterė, dabar jau pensininkė, kita duktė Bronė taip pat jau pensininkė, gyvena Molėtuose. Ji dirbo agronome. Sūnus Vytautas – elektrikas,

Rasa su savo mažąja dukrele Monikute mėgsta pasivaikščioti smėlėtais Latavos kaimo keleliais. Tai ketvirtoji ir penktoji Jokūbo ir Anelijos Gaižauskų karta

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

gyvena Panevėžyje. Jauniausias sūnus Gintautas įsigijo kelininko specialybę, gyvena Rokiškyje, dirba „Telekome“.

Dominų sodyba stovi ant paties Maušakalnio viršaus, aukščiausioje Latavos kaimo vietoje, yra iš tolo matoma. Prisimenu, prieš keletą metų jų gyvenamasis namas buvo nudažytas tamsiai žaliai, bet dabar kaip ir kitų lataviečių lentomis apmuštos trobos – geltona, išryškėjančia žaliame medžių fone, spalva. Iš šiaurės ir rytų pusės sodybą pridengia Maušakalnį apglėbęs pušynas, iš pietų ir vakarų pusės atsiveria tolumos su pakalnėje baltais kamienais svidinčiu beržynėliu, pro jį vingiuojančiu smėlėtu keliuku. Juo net ir vasarą retai kas praeina ir pravažiuoja. Tie nedažni keleiviai nelieta nepastebėti pro pasilypėjusios ant kalvos Dominų gryčios langus.

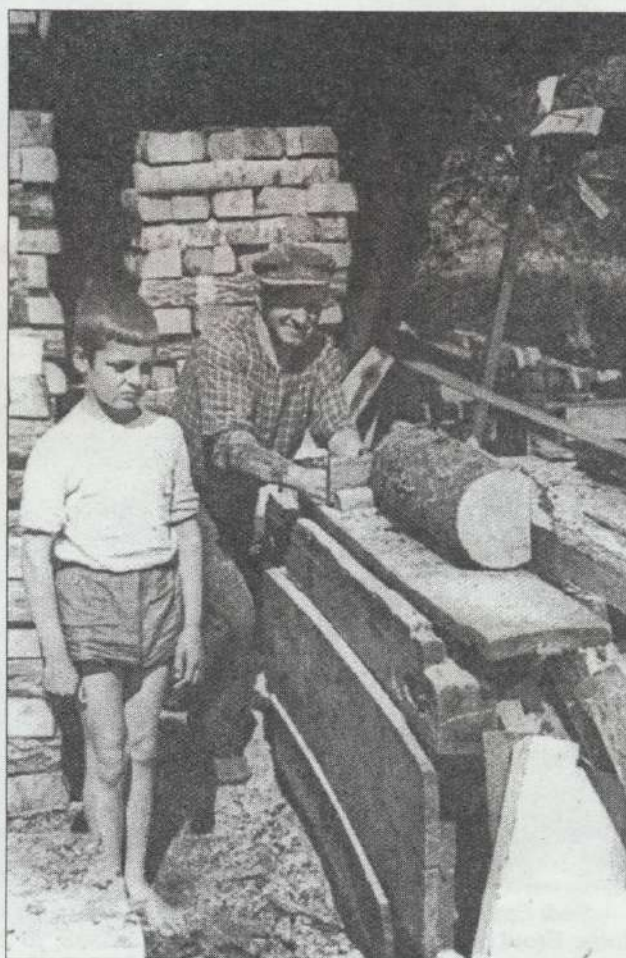
Nors Dominai yra artimiausi mano senelių kaimynai, tačiau, einant keliuku, susidaro kone puskilometris, o tiesiai per pušų jaunuolyną Vlodo Domino pramintu takeliu – arčiau. Bet tasai takelis jau vos žymus, baigia užželti...

STEPONAS IR JADVYGA GAIŽAUSKAI

Jų jau seniai nebėra gyvų, tačiau jų trobelė kairėje plento pusėje, ant dešiniojo Latavos kranto dar stovi ir šiandien. Tai pati menkiausia gryčiutė Latavos kaime, ne ką didesnė už priebutį, esantį po tuo pačiu stogu, ankšta virtuvė, vienas kambarėlis, maži langai, žemos lubos. Šis dvidešimtojo amžiaus pradžioje statytas namelis priklausė Steponui Gaižauskui, vienam iš Jono Gaižausko sūnų, gavusiam iš tėvo 4 hektarus žemės. Net ir seniausi Latavos gyventojai jau primiršo Steponą Gai-

Jadvyga-Liuda Gaižauskienė su sūnumi Stasiu ir marčia Emilija

Stasys Gaižauskas moko anūką pjauti lentas

Stasys Gaižauskas su anūkais Kęstučiu ir Ričardu

žauską, pašauktą į rusų kariuomenę ir negrįžusį iš Pirmojo pasaulinio karo, žuvusį toli nuo gimtinės kažkur mūšio lauke. Bet prieš patekdamas į frontą, Steponas Gaižauskas dar spėjo apsivesti, susiręsti trobelę ir susilaukti palikuonių. Su būsima žmona jis susipažinęs Vilniuje. Ji buvo baltarusė, kalbėjo lenkiškai, bet kai ištėkėjo už Stepono Gaižausko, apsigyveno Latavoje, teko mokytis ir lietuvių kalbos. Kalbėti lietuviškai jai sekėsi sunkiai. Įterpdavo ir lenkiškų žodžių, anot lataviečių, kalbėjo „navatnai“. Anykščiuose gyvenantis jos vaikaišis Alfonsas Gaižauskas sako, kad jo močiutės vardas buvo Jadvyga, mergautinė pavardė Kijuniš, kilusi ji nuo Lydos krašto. Tačiau Latavos žmonės kažkodėl ją mena kaip

Liudą, nors kaip ir kitas kaimo moteris vadino pagal vyro vardą – Steponienė.

Nesulaukusi grįžtant vyro iš karo, Gaižauskienė liko našlauti su dviem vaikais – Elena ir Stasiu. Vertėsi sunkiai, kaimynai padėdavo įdirbti žemę, mokė ūkininkauti. Steponienė išsiskyrė iš kitų kaimo moteriškių ne tik lažyta lietuvių kalba, bet ir temperamentu, emociu reaguojimu į kaimo įvykius, naujienas, gal todėl linkę papokštauti grįžtantys iš vakaronių kaimo vaikinai dažniau nei kitiems lataviečiams užkišdavo žabais Steponienės gryčiutės kaminą, ant stogo užkeldavo ratus, akėčias.

Atrodo, kad Stepono Gaižausko žmonai nelengva buvo pritapti prie jai svetimo krašto žmonių. Sulaukusi se-

natvės, trobelę pardavė Onai Blauzdienei, savo gyvenimą baigė senelių namuose.

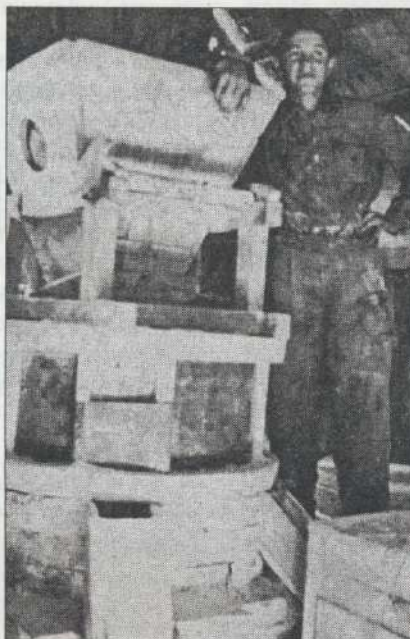
Stepono ir Jadvygos Gaižauskų sūnus Stasys, sukūręs savo šeimą, visą gyvenimą praleido Latavoje. Duktė Elena ištėkėjo už buvusio dvaro samdinio Prano Lukošiaus, vargingai gyveno tame pačiame kaime, Latavos upokšnio pakrantėje suręstoje trobelėje. Sutuoktiniai vaikų nesulaukė, Elena išsiskyrė su vyru. Tapusi laisva nuo šeimyninių rūpesčių, Elena Gaižauskaitė-Lukošienė apsigyveno Ukmergėje, važinėjo į Ukrainą, Gruziją, iš kur atsiveždavo paklausą turinčių prekių. Retkarčiais ji aplankydavo gimtąjį kaimą, čia likusius giminaičius. Vieniša, slegiama metų naštos Elena Gaižauskaitė-Lukošienė savo gyvenimo saulėlydį nusprendė pasitikti senelių globos namuose.

Sėdi Emilija ir Stasys Gaižauskai, jiems ant kelių anūakai Ričardas ir Kęstutis. Stovi (iš kairės į dešinę): sūnus Alfonsas, jo žmona Anelė, sūnėnas Povilas, sūnaus Povilo žmona Bronė Niauraitė-Gaižauskienė, sūnus Povilas, sūnaus Stasio žmona Irena, Jonas Niaura ir sūnus Stasys

Iš Jadvygos Gaižauskienės nupirkoje pirkelėje ilgai pragyveno ONA BLAUŽDIENĖ. Ji persikėlė į Latavą iš Ližų kaimo. Palikusi žiauraus būdo, mėgėją išgerti vyrą, kurį laiką glaudėsi pas savo tėvus. Tapusi Gaižauskų namelio šeimininke, Ona Blauzdienė nesibaidė sunkaus darbo, dirbo kolūkyje karvių melžėja. Susilaukė dukters Genės ir viena ją užaugino. Ona Blauzdienė Latavoje išgyveno arti pusšimčio metų, čia sulaukė gilios senatvės. Matau ją pakumpusią, ryšingą baltą skarele prie savo trobelės, matau pasiramščiuojančią lazdele, iš lėto kaimo keiliuku žingsniuojančią pasišnekučiuoti pas kaimynus. Kartais užsukdavo ji ir pas mano senelius pasiguosti dėl nykios vienatvės. Senatvės našta, kaskart vis senkančios jėgos privertė Oną Blauzdienę palikti Latavą, glaustis pas dukrą, auginančią penkis vaikus. Neilgai jai teko karšinti motiną. 2001-ųjų metų pavasarį lataviečius pasiekė žinia, kad Ona Blauzdienė jau mirusi.

Atrodė, kad varganai Gaižauskų-Blauzdienės trobelei, likusiai be šeimininkų, jau lemta galutinai sunykti, bet ji nė poros metų neišbuvo tuščia. 2000-ųjų žiemą šioje trobelėje panoro gyventi dar jauni naujieji Latavos gyventojai – Asta Miškelūnienė su mažamečiais savo vaikais Mindaugu ir Valda. Kartu gyvena ir Vladimiras Chramovas. Latavoje įsikūrusiems Astai ir Volodijai gimė du sūnūs – Aistis ir Tomas. Apie šią šeimą ne kartą buvo rašyta rajono laikraštyje „Anykšta“. Deja, ne iš gerosios pusės...

Alfonsas Gaižauskas darbuojasi savo tėvo malūne

Stasys Gaižauskas su sūnumi Povilu ir sūnėnu Povilu

STASYS IR EMILIJA GAIŽAUSKAI

Gavęs du hektarus žemės, visai greta savo tėvonių, tik kitoje plento pusėje įsikūrė, pasistatė namą ir ūkinius pastatus Stasys Gaižauskas. Būdamas jaunas, jis dirbo tais laikais bene sunkiausią, bet neblogai apmokamą taip vadinamą „zimagoro“ – grioviakasio, melioratoriaus darbą. Vieną vasarą taip uždarbiaudamas jis atsidūrė Alizavos parapijoje, Suvainiškyje. Ten susipažino su guvia, pramokusia siuvėja mergina Emilija Dačiulyte. Netrukus jie susituokė. Emilija pagimdė tris sūnus: Alfonsą, Stasį ir Povilą. Kad galėtų išlaikyti šeimą,

darbštus tėvas Stasys Gaižauskas tvėrėsi vienokio ar kitokio amato, nors dirbti jam buvo sunku, po nelaimingo atsitikimo tapo raišas, vėliau, pjaudamas lentas, prarado dešinės rankos plaštaką. Įsigijęs reikiamus įrankius, jis gamino kepiniams skardas, liejo žvakes, tuos savo gaminius veždavo į turgų, pasiekdavo ir tolimesnius miestelius. Sumanė jis pasistatydinti ir nedidelį vėjo malūną, kuris sėkmingai malė grūdus, nors ir atrodė lyg žaislinis. Kai stiprus viesulas sugriovė tą malūnelį, Stasys pasivadino talikon paauglius sūnus, ir visi jie užtvėnkė Latavos upelį, įsirengė vandens malūną. Taip pat nedidelį, nepalyginasi su netoliese buvusiu Stuko malūnu, bet malūnininku tapusiam Gaižauskui ir jam padedančiam vyriausiajam sūnui Alfonsui darbo užtekdavo, žmonės veždavo jiems malti grūdus. Tai neliko nepastebėta okupacinės sovietų valdžios pareigūnų, Stasiui Gaižauskui buvo padidintos pyliavos, pateko jis ir į numatytųjų ištremti sąrašą. Laimė, kad Gaižausko malūnu susidomėjo ir Utenos apskrities įgaliotinis Bronius Puteikis. Apžiūrėjęs malūną, jis stebėjosi invalido žmogaus nagingumu, išradingumu, suprato, jog toks malūnelis negali sukrauti turtų. Po šio vizito atpuolė didžiulės pyliavos, Stasys Gaižauskas buvo išbrauktas iš buožių, numatytų išvežti į Sibirą, sąrašų. Prireikė jo darbščių rankų ir susikūrus kolūkiui. Mirė Stasys Gaižauskas eidamas 67-uosius metus. Našlė Emilija Gaižauskienė nenorėjo viena likti Latavoje, išėjo gyventi pas miesto paviliotus vaikus. Ji, sulaukusi 80-ties, mirė 1985 metais.

Visi trys Gaižauskų sūnūs mėgo dainuoti, kaimo jaunimo suėjimuose garsėjo gražiais balsais. Kaip ir daugelis to meto jaunuolių nenorėjo pasilikti kaime, dirbti kolūkyje, stengėsi įsigyti kokią nors specialybę, apsigyventi mieste. Vyriausias sūnus Alfonsas lankė vairuotojų kursus, įsidarbi-

no Anykščių autotransporto kontoroje, tapo vienu iš pirmųjų autobusų vairuotojų, baigė ir vakarinę vidurinę mokyklą, paskui įsigijo fotografo specialybę. Stasys tapo kelininku-mechaniku, apsigyveno Ukmergėje, jauniausias brolis Povilas dirbo statybininku Anykščiuose, bet, nesulaukęs nė penkiasdešimties, mirė 1980 m.

Į pavieškelį, viduryje kaimo esančią Stasio ir Emilijos Gaižauskų sodybą kur buvę nebuvę mėgdavo užsukti lataviečiai. Užėję pasišnekučiuodavo, pasidalindavo naujienomis. Gegužės mėnesį į Gaižauskų klėtelę žmonės rinkdavosi gegužinėms pamaldoms. Stasys Gaižauskas pirmasis Latavos kaime įsigijo radiją, o paskui ir televizorių. Eidavo lataviečiai pas Gaižauskus pasiklausyti radijo, pasižiūrėti televizoriaus, čionai susiedavo ir anksti rytais, kai atnešdavo atvažiuojančiam pieno surinkėjui ką tik pamelžtą savo karvių pieną. Dingstis ateiti prie Gaižauskų sodybos yra ir dabar, čia įrengtose pašto dėžutėse laiškanėsė palieka Latavos kaimo žmoniems spaudą, laiškus.

Našlaujančiai Emilijai Gaižauskienei išsikėlus gyventi į Anykščius pas vaikus, Gaižauskų namuose šešeta metų niekas negyveno. 1983 metais Emilija Gaižauskienė savo sodybą – nedidelę, lentomis apkaltą trobą, tvartą, klėtelę su diendaržiu pardavė. Ją nupirko panevėžiečiai ALBERTAS ir ALINA STANKAIČIAI.

Gyvendami ir dirbdami Panevėžyje, jie vasaros atostogas praleisdavo kaime, gamtos prieglobstyje. Patikdavo jiems vasaroti pas žmones Plikiškių kaime, užsukdavo ir į Latavą, pasistatydavo palapinę Šventosios slėnio aikštelėje netoli Vercinskių sodybos. Iš Latavos kilusi Veronika Gaižauskaitė-Rudokienė kartą kaimynystėje Plikiškių kaime vasarojantiems Stankaičiams pasakė, kad jos teta norinti parduoti savo sodybą. Taip ištuštėjusioje

Gaižauskų sodyboje atsirado nauji šeimininkai.

Kol Albertas Stankaitis dirbo Panevėžio cukraus fabrike remonto biuro viršininku, o jo žmona Alina ekonomiste „Ekran“ gamykloje, jie Latavoje praleisdavo tik savaitgalius ir vasaros atostogas, išėję į pensiją, gyveno čia nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens, o pastaraisiais metais čionai jau ir žiemoja, taigi yra pastovūs Latavos gyventojai. Jie iškeitė miesto šurmulį, patogumus į kaimo ramybę, dirba nedidelį žemės sklypelį, turi triušį, vištų, keletą avių bičių.

Albertui Stankaičiui teko patirti tremtinio dalią. Jo tėvai Joniškio rajone Stoniūnų kaime turėjo 48 hektarų ūkį, tad sovietų valdžia juos priskyrė buožių klasei. Nors tėvas jau buvo 1942 metais miręs, bet 1949 m. pavasarį išvežė į Sibirą motiną, dvi seseris, o po poros savaitių ir patį Albertą, šeštos klasės gimnazistą. Tik vienam broliui pavyko išsislapstyti ir išvengti trėmimo. Albertas atsidūrė Altajaus krašte, dirbo Aleksandrovsko aukso kasyklose. Pasitaikė geras, tremtinius atjaučiantis komendantas, buvęs Stalino sekretorius Kovalenka, dėl kažko užsitraukęs kagėbistų nemalonę; jo vos nesusaudė, galop ištrėmė. Jis padėjo Albertui susirasti ištremtą motiną, seseris ir leido išvykti pas jas į Irkutsko srities Tangujo rajoną. Ten kartu su kitais tremtiniais kiek padirbėjęs kolūkyje, jis įsidarbino Tangujo rajono mašinų-traktorių stotyje, nes turėjo darbo knygėlę. Paskutiniuosius beveik trejus tremties metus Albertas Stankaitis dirbo Bratsko hidroelektrinės statybose.

Po dešimties tremties metų Albertas Stankaitis kartu su motina ir seserimis 1958 m. lapkričio mėnesį grįžo į Lietuvą, apsistojo Panevėžyje. Ilgai vargo, kol pavyko prisiregistruoti, susirasti darbą. Pagaliau įsidarbino 41-

Alfonso Gaižausko nuotraukoje – ant Latavos kranto jo tėvų sodyba, dabar priklausanti Albertui ir Alinai Stankaičiams

ojoje santechnikos valdyboje, ėmė lankyti politechnikumo vakarinį skyrių. Baigęs mokslą, gavo darbą Panevėžio cukraus fabrike. Ten susipažino su Alina, tapusia jo gyvenimo drauge.

Alina irgi buvo patekusi sovietų valdžios nemalonėn, nes jos tėvas Nikodemas Ulys buvo Lietuvos policininkas, dirbo Pumpėnuose, Rozalime, Troškėnuose nuovados viršininku. 1946 m. jis buvo areštuotas ir atsidūrė Magadano lageriuose. Po metų šeimą pasiekė žinia, jog tėvo nebėra gyvo. Įstojusiai į Panevėžio pedagoginę mokyklą ir ten jau dvejus metus pasimokiusiai Alinai buvo pasiūlyta mokyklą palikti, nes negalima patikėti pedagogės diplomo kilusiai iš tokios šeimos Teko rinktis darbininkės profesiją. Baigusi proftechninę mokyklą, Alina įsidarbino Panevėžio duonos kombinate, dirbo kepėja, brigadininke, brokuotoja. Neakivaizdžiai mokėsi technologijos technikumė, atsirado galimybė dirbti Panevėžio cukraus fabrike ekonomiste.

Daug šviesių vaikystės dienų prabėgo Latavoje Stankaičių vaikams: sūnui Dariui ir dukrai Daliai. Jie jau užaugo. Darius mokėsi Kauno politechnikos institute, teko dar jam ir tarnauti sovietinėje kariuomenėje. Vedė Darius Plikiškių kaime pažintą vaikystės dienų draugę Jūratę, ji, baigusi Šiaulių pedagoginį institutą, dirba mokytoja Anykščiuose, jis – „Anykščių vyne“. Jau ištekojo ir penkeriais metais už broį jaunesnę Dalia. Ji dirba buhalterė Panevėžio „Ekran“ gamykloje.

Iš miesto į kaimą atėjusius gyventi žmones lataviečiai vadina atėjūnais. Tačiau kai pagyvena kaime dešimt ar daugiau metų, tampa jau tikrais kaimo bendruomenės nariais, savais ir net artimais, su kuriais dalijamasi džiaugsmiais ir rūpesčiais. Dabar jau niekas Stankaičių nevadina atėjūnais. Kaip ir mano senelių. Prabėgę metai, įprasti darbai, netektys, pušynų pakylėtas Andrioniškio bažnyčios varpo skambėjimas suartina po Latavos padangę gyvenančius žmones.

Iš kairės į dešinę: Anelė Gaižauskaitė, Ona Gaižauskaitė-Genienė ir jos dukra Janina, jauna mirusi nuo džiovos

Ona Gaižauskaitė-Genienė su sūnumi Valentinu, marčia Danute bei anūkais Nerijumi ir Vaida

JUOZAS IR ELEONORA GAIŽAUSKAI

Gaižauskų sūnus Juozas, vedęs Eleonorą Paškauskaitę iš Viešintų ir gavęs 5 hektarus tėvo žemės, susirentė ir trobelę. Šiaudais dengtą, be kamino – dūminę. Juozas neišmoko nei skaityti, nei rašyti, penki hektarai smėlynėlių negalėjo išmaitinti šeimos. Tad dirbdavo jis įvairius statybos darbus, rankomis įjaukavo lentas, vadinamas „tartyčias“. Juozo žmona Eleonora buvo gera audėja, verpėja, mėgdavo kaimo suėjimus, pagimdė vienuolika vaikų, tačiau iš jų užaugo tik keturios dukros. Dvynukai mirė tik gimę, kiti metų, dvejų mirė nuo skarlatinos, o Pranutė mirė šešerių metų – nuo danties pūlinio, išplitusio veide. Nuo auglio galvoje, nesulaukęs nė penkiasdešimties, 1922 metais mirė Juozas Gaižauskas, paliko žmoną našlauti su keturiomis dukromis. Vyriausioji Ona ėjo septynioliktus metus, Genei buvo aštuoneri, Anei – penkeri, o jauniausiajai Julijai – tik pusantros metų. Vargo be vyro likusi Eleonora Gaižauskienė, sunki buvo dukterų vaikystė, jaunystė, visos jos pažino piemenaičių, samdinių dalią.

ONA GAIŽAUSKAITĖ, ištekęs už Kaušpėdo dvaro samdinio Kazio Genio, panoro turėti savo kampą. Jau navedžiai susirentė trobelę iš dūminės tėvo statytos gryčios galo sienojų ir miško sausuolių visai greta Onos gimtųjų namų. Palaikė, vargana buvo toji Genių pirklė, senos gryčios ir sausuolių rąstus varpė kinivarpos, tuoj ėmė dūlėti sienos. Kaip ir motinai, taip ir jos dukrai Genei teko patirti našlės dalį, vienai užauginti ir išleisti į gyvenimą penkis vaikus (apie Onos Genienės šeimą esu jau rašiusi, kai minėjau Latavos kaimo išnykusias sodybas).

Kitaip susiklostė jaunesniosios sesers ANELĖS GAIŽAUSKAITĖS gyvenimas. Paklausiusi savo dėdės, motinos brolio Paškausko patarimo, jau įpusėjusi trečią dešimtį metų, ji išvažiavo uždarbiauti į Vokietiją. Ten įsidarbino tarnaitė pas turtingus vokiečius, laiškuose namiškiams džiaugėsi pasikeitusiu gyvenimu. Vėliau paaiškėjo, kad Anelė Vokietijoje susilaukė sūnaus Jonuko. Pasibaigus karui ir prasidėjus sovietų okupacijai, susirašinėjimas nutrūko, namiškiai daugiau jokios žinios iš Anelės negavo, tolimesnis jos likimas nežinomas. Gali būti, kad Anelė žuvo kokio nors bombardavimo metu, turbūt nėra gyvo ir jos Jonuko.

Užaugusioms Gaižauskų dukroms nesmagu buvo gyventi sutūpusioje, dūminėje, aprūkusiomis sienomis gryčioje. Prikalbino jos motiną senojo namo vietoje statyti kitą, jau su kaminu, trobą. Lėšų naujai medienai nebuvo, tad nusipirko jos iš Svilelių kaimo gyventojų Masio seną

namą, kurio viename gale buvo tvartas, iš jo sienojų pastatydino gryčią ir tvartelį. Šiame name, sulaukusi 81-erių metų, pabaigė gyvenimą Eleonora Gaižauskienė, čia ligi mirties gyveno jos duktė GENĖ GAIŽAUSKAITĖ-GAIDIENĖ (1914–1993).

Gana varganai atrodo šiandien šita Gaidienės parvardė įvardinta sodybėlė. Stovi ji dešinėje smėlėto keliuko, išnirusio iš šalia vieškelio Anykščiai–Kupiškis siūruojančio pušyno ir nuvingiuojančio tolyn į Latavos kaimą. Nuo laiko pajuodę nedidelės trobos sienojai, tik į pietų ir vakarų pusę žvelgiantys maži langai, vienintelės žemos storų lentų durys, kadais skiedromis dengtas, bet jau gerokai apiręs, užklotas jau apspurusiu toliumi stogas... Labiau negu kukliai atrodo ir gryčios vidus, nerasi čionai nei seklyčios, nei miegamojo, asla plūkto molio, duobėta, didžiulė duonkepė krosnis, plyta, palangėse platūs suolai – „uslanai“, šiauriniame pasienyje lovos, virš jų kartys sukabinti drabužiams, o virš stalo kabo žibalinė lempa, nes šiame name nėra elektros. Kai visiems kaimo gyventojams buvo vedama elektra, Genės Gaidienės gryčelė buvo aplenkta, taip buvo nubausta jos šeimininkė už tai, kad nestojo į kolūkį, vienintelė visoje plačioje apylinkėje nepanoro būti kolūkietė. Pati ji savo lėšomis įsivesti elektros neturėjo už ką, nes vertėsi sunkiai, rinkdama ir parduodama miško gėrybes – uogas, grybus, vaistažoles. Apsiejo Genė be elektros, su saule gulė ir kėlė, nereikėjo jai radijo nei televizoriaus. Taigi atsidūręs Gaidienės gryčelėje, pasijunti lyg būtum

Vyresniosios kartos Gaižauskų giminės seserys, pusseserės ir pusbrolis. Pirmoje eilėje iš kairės: Genė Gaižauskaitė-Gaidienė, Julija Gaižauskaitė-Meškauskienė, Ona Gaižauskaitė-Genienė, Elena Gaižauskaitė-Lukošienė. Antroje eilėje stovi: Povilas Gaižauskas, Kazio, Zofija Gaižauskaitė-Dominienė, Veronika Gaižauskaitė-Rudokienė

pravėręs duris į praeitį, į senolių laikus, žvalgaisi tarsi kokiam muziejuje. Senovė dvelkia ir iš apvalių rąstų statytas tvartelis, kiek gerėliau išsilaikęs už trobą.

Nedideliame kiemelyje priešais gryčios duris keroja aukšta obelis, tikriausiai menanti ir senąją dūminę pirkia, ir ją stačiusį Juozą Gaižauską. Šita senutė obelis kasmet veda rūgščius vaisius. Veltui ieškotum kieme šulinio. Vandenį Genė Gaidienė naščiais atsinešdavo iš pamiškės klonyje, maždaug už poros šimtų metrų esančio šaltinio.

Daug metų Genės Gaidienės galutrobėje, prie keliuko buvusiam darželyje žydėdavo jurginai, svarindavo žiedus pivonijos, plieksdavo geltoniu medetkos, bet dabar čia jau nebėra tų gėlių, vos žymu, kur būta darželio. Ką gi, nebėra gėles puoselėjusių rankų.

Genė Gaižauskaitė-Gaidienė ištėkėjo 28-erių metų už Kaušpėdo dvaro darbininko Stasio Gaidžio. Nesidžiaugė savo vyru Genė. Dažnėjo tarp jų kivirčiai, kartu gyveno tik keletą metų. Paskui liko viena su mažu sūneliu Stasiuku. Po kiek laiko pasiekė žinia, kad vyro nebėra gyvo. Kaip, kokiomis aplinkybėmis jis žuvo, niekas nesakė, neaiškino.

Nuo mažų dienų Gaižauskų Genutė išsiskyrė gyvumu, žingeidumu, tėvas ketino ją leisti mokytis, bet, jam mirus, mokslo nebeteko ragauti. Tačiau net ir visą laiką gyvendama kaime, ji netapo žemdirbe. Ją traukė ir maitino miškas. Genė Gaidienė vasaros dienas praleisdavo aplinkiniuose miškuose, uogaudavo, grybaudavo. Surinktas uogas, grybus nešdavo į turgų, taip prasimanydavo pragyvenimui, sūnaus auginimui. Kai visi kaimo žmonės buvo varu suvaryti į kolūkius, Genė Gaidienė nepaisė grasinimų, taip ir liko neįstojusi į kolūką. Stebėdavosi kaimynai, kaip ji taip – kaip paukštelė – gyvendama, suduria galą su galu, išsiverčia be žemės sklypelio, be kolūkinių darbadienių.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais Genei Gaidienei, nors ir nebuvusiai kolūkietei, buvo paskirta pensija. Gaudama daugiau kaip šimtą rublių per mėnesį, ji pasijuto turtuole, džiaugėsi dažnai iš Anykščių atvažiuojančiu sūnumi, anūkais. Tačiau prisirpus žemuogėms, negalėdavo nubūti namie, net ir sunkiai sirgdama, paskutinę savo vasarą ji dar keliaklupsčiom rinko žemuoges Latavos šilų laukymėse, pamiškėse.

Man, dar mažai mergaitei, nedaug teko bendrauti su Gene Gaidiene. Gal ir todėl, kad ji kažkuo skyrėsi nuo kitų kaimo moterų, keistokai atrodė, plaukus paslėpusi po glotniai galvą apglėbusia, ant kaktos mazgelio surišta skarele, o ant tos skarelės gobdavosi dar viena, jau didesne skara. Ši mano senelių kaimynė man buvo panaši į žiniuonę, nedrąsų būdavo ją užkalbinti, ir ta jos trobelė man buvo kažkokia paslaptinga, lyg atėjusi iš pasakos.

Mano seneliai mėgo pasišnekučiuoti su Gene Gaidiene, stebėdavosi, kad ji žino tiek senovinių, jau primirštų žodžių, vaizdžių posakių, labai gyvai pasakoja visokius linksmus ir liūdnus nutikimus iš kaimo žmonių gyvenimo... Tiesa, ji pasakodama pridėdavo nemažai ir savo fantazijos, pagražindavo, neatsitiktinai sūnėnas Valentinas ją, savo tetą Genę, yra apibūdinęs kaip turinčią

Genė Gaidienė su naščiais nešiodavo iš šaltinio vandenį į savo trobelę

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

aktorės talentą... Tokius savo mamos sugebėjimus yra paveldėjęs jos sūnus Stasys, nors ir negavęs didesnio išsilavinimo, jis vaidino keliuose Anykščių liaudies teatro spektakliuose.

Mano seneliai apgailestauja, kad nesuskubo užrašyti Genės Gaidienės pasakojimų, vaizdžių žodžių, posakių. Atminty išliko tik vienas kitas pasakymas, leksikos įdomybė. Ji vartodavo priežodį „jaguba“, klevą vadino „medžliepiu“, apie darbštų kaimyną sakydavo – „eina prie darbo kaip bitė ant žiedo“, apie staiga mirusį – „kukt, kukt ir po viskam“...

Genė Gaidienė mirė 1993 metų žiemą. Gulėdama ligoninėje, kamuojama vėžio skausmų, ji savo kalbomis dar palinksmindavo palatos ligonius...

Senajoje Genės Gaidienės trobelėje liko viskas taip, kaip buvo jai gyvai esant. Čia dažnai iš Anykščių atvažiuoja jos sūnus Stasys. Ir anūkams parūpsta pasisvečiuoti močiutės gryčelėje, kur ir šiandien nėra elektros...

JULIJA GAIŽAUSKAITĖ-MEŠKAUSKIENĖ. Jauniausioji Eleonoros ir Juozo Gaižauskų duktė Julija jau pradėjo devintą dešimtį metų. Visus tuos dešimtmečius ji pragyveno Latavos kaime, pusę amžiaus gimtojoje trobelėje. Ištėkėjo Julija jau eidama keturiasdešimtuosius už penkiolika metų vyresnio našlio, buvusio Putnos dvaro „ordinarščiko“ Kazio Meškausko. Nenorėdami, kad Gaižauskų Uliutė liktų senmerge, supiršo, suvedė juos į porą Latavos kaimynai. Kazys Meškauskas turėjo tris sūnus, kai jis vedė Juliją, jo vyresnysis sūnus Vladas prieš

Julijos ir Kazio Meškauskų vestuvininkai važiuoja iš Latavos į Andrioniškio bažnyčią. Pirmose rogėse iš dešinės artimiausias kaimynas Vladas Dominas

savaitę jau buvo atšventęs savo vestuves, antrasis sūnus Stasys tarnavo kariuomenėje, tik jaunėlis penkiolikametis Alfonsas dar gyveno su tėvu. Jį išleido į gyvenimą jau abu su Julija. Džiaugėsi Julija sukūrusi šeimą,

sutarė su vyru, pagimdė sūnų Alvydą, rūpėjo jiems kuo greičiau turėti savo pastogę. Spausdami rublį prie rublio, pridėję skolintų, jie nusipirko Latavos kaimo pakraštyje be šeimininkų likusią Šemetų sodybą. Garsėjęs kaip

Vestuvinė Julijos ir Kazio Meškauskų nuotrauka. Jiems iš šalių sėdi svotai – pusbrolis Kazys Meškauskas ir Domicelė Meškauskienė. Priekyje piršlys Viktoras Giedraitis. Antroje eilėje (iš kairės): Vladas Meškauskas, jo žmona Vanda, Stasė Dominaitė, Stasys Gaidys, Stasė Gaižauskaitė ir Juozas Paškauskas

geras giesmininkas Jonas Šemeta ir jo žmona prieš keletą metų buvo mirę. Jų namuose laikinai gyveno Vytautas Pilkis, paskui Semaškienė. Pro kiaurą trobos stogą lijo lietus, puvo grindys, reikėjo remonto. Po miestus išvažinėję Šemetų vaikai nutarė tėvų sodybą parduoti. Jos šeimininkais tapę Meškauskai puolė namą tvarkyti, remontuoti.

Julija daug metų dirbo kolūkio karvių melžėja. Kai šis sunkus darbas pakirto rankas, ėjo dirbti į kolūkio laukus, kol sulaukė pensijos. Jos vyras Kazys Meškauskas dirbo naktiniu sargu kolūkio karvių fermoje. Vieną naktį nutrūkusios rujojančios karvės smarkiai sužalojo Kazį, sulaužė kojų kaulus. Po kelių ligoninėje praleistų mėnesių ėmė šlubuoti širdis. Sveikata kaskart blogėjo, nepadėjo ligoninės, sanatorijos. Trejus metus prasirgęs, Kazys Meškauskas mirė. Julija liko našluti, jai tada buvo 54-eri, o sūnui Alvydui 15 metų.

Baigęs proftechninę mokyklą, Alvydas įsidarbino Švenčionėliuose, vedė iš Smolensko kilusią rusų tautybės merginą Galiną, iki šiol neišmokstančią kalbėti lietuviškai. Alvydas ir Galina augina dukrą Jurgitą, ji lanko lietuvišką mokyklą, jau priėmė ir Pirmąją Komuniją. Anūkė vasaros atostogas praleisdavo Latavoje pas močiutę. Neužmiršdavo Juliją Meškauskienę aplankyti ir jos posūniai, dažniausiai Anykščiuose gyvenantis Stasys Meškauskas, kone kiekvieną savaitgalį atvažiuodavo jo žmona Ona ir duktė Regina. Gana nemažas būrys giminaičių vieną 2000-ųjų metų liepos dieną susirinko pas Juliją Meškauskienę, sveikino senolę 80-ojo gimtadienio proga.

Nuo plento Anykščiai–Kupiškis į kairę sukančios miško keliukas atveda į tarp pušų užsislėpusią, pačią nušaliausią Latavos kaimą Julijos Meškauskienės sodybą. Nežinodamas nelabai ir rastum, nepagalvotum, kad pušyne gyvenama žmonių. Užėjus ilgiems rudens, žiemos

vakarams, tamsioms naktims, užaujant vėjams pušų viršūnėse, kaskart vis neramiau darėsi šios atokios, pačiame kaimo pakraštyje esančios sodybos vienišai šeimininkei. Ilgai negalėdavo sumerkti akių, ramiai užmigti, prisiminusi per radiją girdėtus ar spaudoje skaitytus šiurpius nutikimus Lietuvos kaimuose. Kamavo ne tik baimė. Įkopusiai į devintąją dešimtį Julijai Meškauskienei vis sunkiau buvo nuvykti į miestą, apsirūpinti būtiniausiais maisto produktais, pasiekti bažnyčią. Nors ilgai dvejėjo ir buvo įsidėjusi galvon senų žmonių pasakymą: „Kol gali pakelti šiaudą nuo grindų, nekelk kojos iš savo namų“, bet vis dėlto Julija Meškauskienė ryžosi paklausti sūnaus ir marčios patarimo – parduoti sodybą ir keltis gyventi pas juos. Su skaudančia širdimi 2001 metų vasarą ji pardavė sodybą, bet dar iki rudens gyveno savo sesers Genės Gaidienės varganoje trobelėje, tik rudėnį su ašaromis akyse atsisveikinusi su kaimynais, paliko numylėtą gimtąjį kaimą. Išvykusi į Švenčionėlius, Julija Meškauskienė apsigyveno sūnaus vieno kambario bute, atsiradus lėšoms, jis nusipirko tame pačiame name ir toje pačioje laiptinėje didesnę butą. Nors Julija žiemą praleido šiltai, ramiai, globojama greta gyvenančių savo artimųjų, tačiau ilgėjosi Latavos, mintimis vis lankydavo šį sodžių. Atėjus vasarai, nebeištvėrė – atvažiavo į Latavą nors kelias savaites pagyventi Genės Gaidienės gryčiutėje, kad galėtų pavaikščioti nuo vaikystės dienų pažintais gimtojo kaimo takeliais, pamatyti kaimynus.

Naujieji Julijos Meškauskienės sodybos šeimininkai – jauna, graži NIJOLĖS ir ARŪNO DAVAINIŲ šeima. 2000-ųjų metų vasarą jie paliko savo ankštą butą Kaune, atsisakė gyvenimo mieste patogumų ir privalumų (kas stebina kaimo žmones!), tai iškeitė į sodžiaus ramybę, laisvę, gamtos prieglobstį. Tą vasarą tapo Latavos kaimo gyventojais ir jų vaikai – aštuonmetė Guoda ir

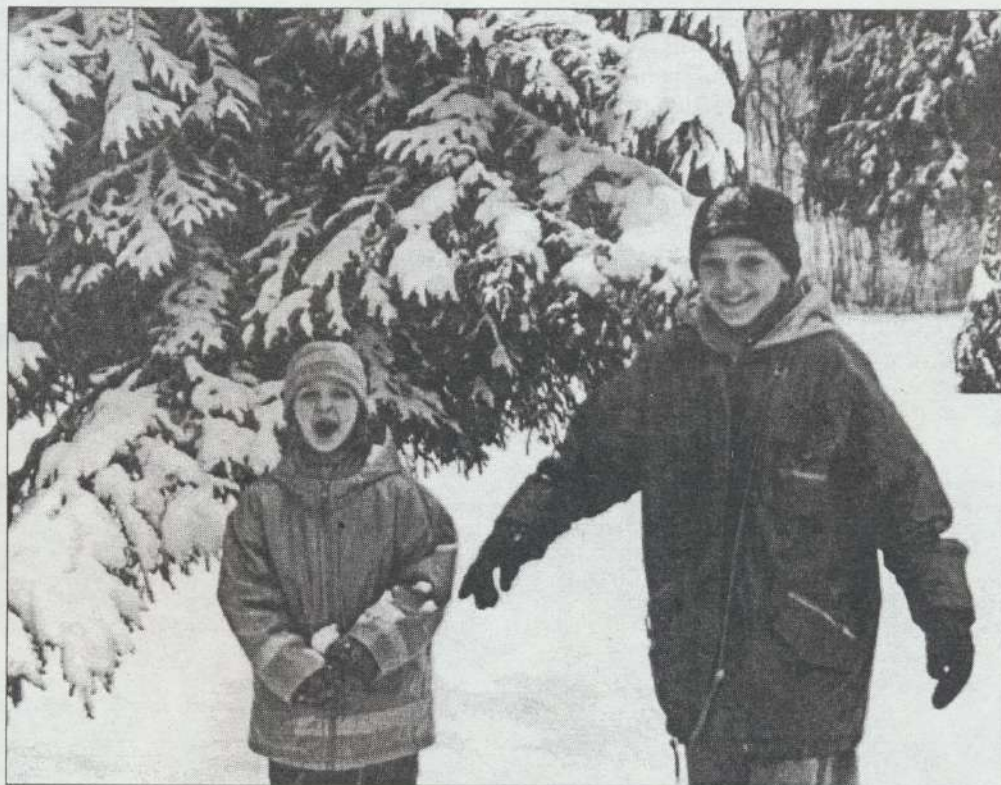

Julija ir Kazys Meškauskai su savo naujagimiu sūnumi Alvydu

Naujieji Latavos gyventojai Nijolė ir Artūras Davainiai, Nijolės mama Eleonora Grigienė

trylikametis Džiugas. Arūnas Davainis – inžinierius, kasdien važinėja į darbą Panevėžyje. Šeima plūša, tvarko sodybą, nori, kad ji atrodytų savitai, kad čia būtų patogų, jauku gyventi. Smarkiai pasikeitė trobos vidus, apstatymas, keičiasi ir išorė, aplinka. Nijolė ir Arūnas laiko si sveiko gyvenimo būdo, visada žvalūs, energingi, besišypsantys, nebaido jų gyvenimo kaime sunkumai ir nepatogumai. Jų vaikai Guoda ir Džiugas važinėja iš Latavos į Anykščius, sėkmingai mokosi J. Biliūno gimnazijoje. Šauni ir šviesi naujų Latavos gyventojų Davainių šeima.

Pirmoji Guodos ir Džiugo žiema Latavoje

Jono JUNEVIČIAUS nuotraukos

Mano senelių sodyba

Dar aš nebuvau gimusi, kai mano seneliai 1981 m. nusipirko Latavoje sodybą. Visi pastatai buvo seni, reikalavo remonto, sodybą gožė priartėjęs miškas. Tačiau patraukė vaizdingos apylinkės, aplink pušynas, ne per toliausiai Šventosios upė, už 10 kilometrų – Anykščiai, už poros – Andrioniškis.

Latavoje jau niekieno nebegyvenamą sodybą atrado ir nutarė, kad ji tiktų mano seneliams, Viešintų muziejininkas Povilas Jurkštas. Jis padėjo jiems ir įsikurti. Parūpino švino suriko, sumaišius jį su variklio tepalu, buvo išteptos, impregnuotos kinivarpu išvarpytos gryčios ir tvarto sienos, iš pilkų jos tapo tamsiai rudomis. Gerasis Poviliukas talkino ir remontuojant senuosius pastatus, tvarkant aplinką. Netgi paakino senelius bitininkauti, atvežė jiems du spiečius bičių.

Daug darbo ir nemažai lėšų įdėjo mano seneliai, kol aptvarkė apleistą, be šeimininkų likusią sodybą. Reikėjo pakeisti kiaurus, dar skiedromis dengtus tvarto ir daržinės stogus, iškirsti ir išrauti drebulaites, medlievų krūmus – prie gryčios langų priartėjusį, į kiemą ir sodą besibraunantį mišką. Reikėjo tvarkyti ir gryčios vidų, nušveisti keliais kalkių sluoksniais padengtas lubas, nuo sienų nugramdyti priklijuotus kaip apmušalus laikraščius. Mano vaikystės vasarų prisiminimuose Latavos sodyba jau sutvarkyta, bet labai senovinė, jauki aplinka, saulėta pušynų apsupta erdvė.

Mano seneliai sodybą pirkė iš Maldeikių, kurie čia, Latavoje, pragyveno penkiolika metų. Povilas ir Elena Maldeikiai jau buvo senyvi, pastatę ant kojų ir išleidę į gyvenimą du sūnus ir dukterį, kai iš Bareišių kaimo, esančio netoli Troškūnų, atsikėlė gyventi į Latavą. Nusipirko sodybą iš Antaninos Indrelienės, kuriai pasidarė sunku ir nuobodu gyventi kaime. Maldeikiai, kaip ir kiti žemdirbiai, turėjo žemės sklypelį, laikė karvę, penėjo kiaules. Povilas dar kartais, brigadininko paragintas, nueidavo padirbėti į kolūkio grūdų sandėlį. Bet metų našta kaskart vis labiau slėgė abiejų Maldeikių pečius, vis sunkiau buvo tvarkytis savo ūkelyje, sodyboje. Eleną surėmė sąnarių liga, vos įstengė pavaikščioti, galop liko ir visai prikaustyta prie lovos. Porą metų pasikamavusi, vyro prižiūrima ji mirė. Našliu likęs senasis Povilas Maldeikis jau nebe norėjo vienas gyventi Latavoje. Jį pasiėmė Panevėžyje gyvenantys vaikai. Senukas neilgai gyveno mieste, po kiek laiko sužinojome, kad mirė ir jo sūnus Vladas, pardavęs sodybą Latavoje mano seneliams.

Senieji lataviečiai kur kas daugiau žino ir gali papasakoti apie ankstesnius sodybos šeimininkus – Kavoliūnus ir Indrelius. Jie gerai prisimena sodybos įkūrėją, pastatų statytoją Antaną Kavoliūną. Gimęs gretimame Sabaliūnų kaime, būdamas jaunas, jis išvyko į Ameriką, keletą metų ten dirbo, sutalpė nemažai pinigų. Grįžo į gimtinę pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Iš dvarininko Jatauto nusipirko valaką žemės Latavos kaime, vedė Juozo Gaižausko dukterį Juliją. Sutaręs su eiguliu, Antanas Kavoliūnas iš rinktinių rąstų pasistatė didelę dviejų galų gryčią, ūkinius pastatus, pradėjo ūkininkauti.

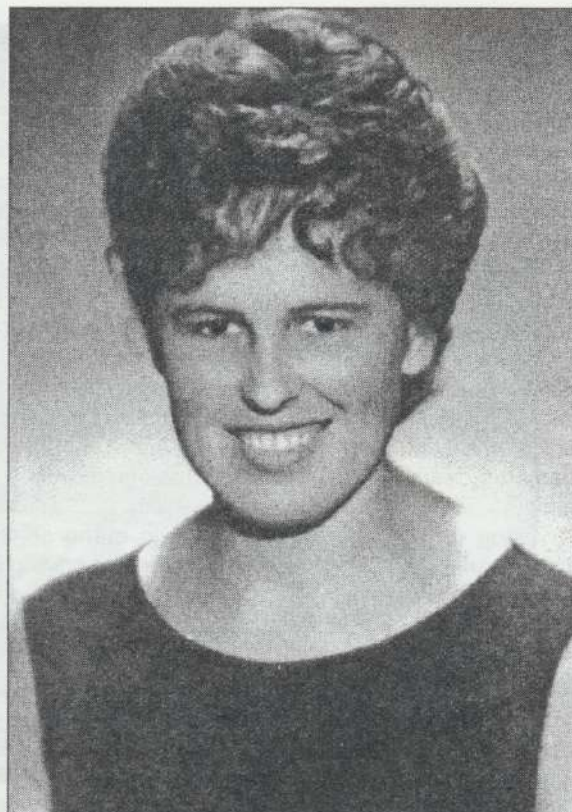
Lataviečių atsiminimuose Antanas Kavoliūnas išliko kaip nepaprastai darbštus, nuo aušros iki sutemų plušėjęs savo laukuose, labai mylėjęs žemę žmogus. Sugebėjo jis išspausti naudą ir iš Latavos smėlynėlių, jam gerai derėdavo rugiai, grikliai. Laikydavo Kavoliūnai nemažai gyvulių, ypač daug avių. Mena lataviečiai Antaną Kavoliūną ir kaip ypač taupų, tvarkingą, veltui nemėtantį pinigų ūkininką, nei gėrusį, nei rūkiusį. Vasarą jis vilkėdavo baltais drobiniais marškiniais, buvo plikas, užtat žmonės jį pravardžiuodavo Plikiu. Žmona Julija buvo guvi, smarki, žodžio neieškanti moteriškė, priešingybė lėto, ramaus būdo vyrui. Julija pagimdė ir užaugino tik vieną dukterį Antaniną. Ši vienturtė ūkininkaitė turėjo iš ko puoštis, buvo, pasak lataviečių, „mandra pana“, tikėjosi nepaprasto jauniko. Krito jai į akį linksmas, šiek tiek prakutęs Troškūnų girininkijos raštininkas Jonas Indrelis, kilęs kažkur nuo Pandėlio. Vėdęs Kavoliūnų vienturtę dukterį, jis netrukus paliko savo tarnybą, bet ūkininkauti uošvių ūkyje jam nelabai rūpėjo. Kavoliūnai nesidžiaugė žentu. Kuriam laikui jau navedžiai Indreliai buvo išėję iš namų, gyveno pas Giedraičius, tačiau, gimus vaikams, Antanina kartu su vyru grįžo pas tėvus. Antanas Kavoliūnas iki pat mirties, iki to lemtingo susirgimo plaučių uždegimu plūkėsi savo ūkyje. Mirė jis dar prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui. Po uošvio mirties šeimininkavo Jonas Indrelis. Kaip prisimena lataviečiai, iš ryto tik atsikėlęs, Jonas Indrelis turėjo įprotį apeiti kaimynus, apžiūrėti, kas verda šeimininkų puoduose, pasišnekučiuoti... Bandė Jonas Indrelis užveisti didelį sodą, bet tos jo pastangos po vienos žiemos speigų nuėjo niekais. Tikrai jo iš tėviškės parsivežti ir Latavoje pasodinti medlievų krūmeliai įsigalėjo ne tik sodyboje, bet ir aplinkinėse pamiškėse, laukymėse, nes jų saldžias, juodas uogas labai mėgsta strazdai ir visur „pasėja“. Džiaugiasi šiomis vitamininomis, saldžiomis uogomis – Jono Indrelio palikimu – ir mano seneliai. Įdomu pastebėti, kad šiuos didžiulius vaiskrūmius medlievomis vadina tik botanikai, aukštaičiams tai ievavyšnės, suvalkiečiams – razinos, kai kur dar vadinamos amelankiais. Medlievos dekoratyvios, pavasarį jos apsipila baltais lyg ievų žiedais, rudenį jų lapai nurausta, gaisruoja visos pamiškės. Tik Latavoje – kaip niekur kitur – gausu kai kam ir visai nežinomų medlievų vaiskrūmių.

Indreliai susilaukė šešeto vaikų – trijų sūnų ir trijų dukterų: Valės, Irenos, Algio, Viliaus, Pauliaus ir Benediktos. Vyriausioji duktė Valė baigė universitetą, tapo lituaniste, kitos jos seserys ir broliai baigė technikumus, taip pat įsigijo specialybes, nepasiliko kaime. Indrelių dukterys garsėjo kaip gražios ir linksmos merginos, mėgdavo savo namuose rengti pasilinksminimus, kur ateidavo ir aplinkinių kaimų jaunimo.

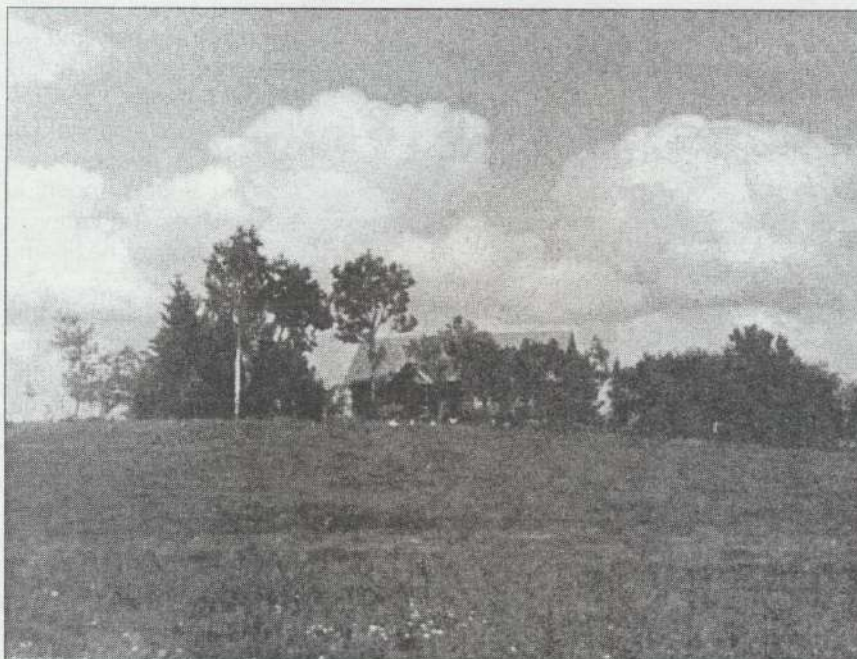
Taigi Kavoliūnų, Indrelių, Maldeikių, o dabar mano senelių gryčios pastogėje gyventa net kelių kartų. Įvairiai susiklostė žmonių likimai, daugelio jau nebėra šiame pasaulyje. O gal kartais čia, ūbaujant pelėdoms, apsilanko jų vėlės, nelinkinčios nieko blogo, tik pasiilgusios gimtinės, tenorinčios pažvelgti į buvusius savo namus...

Greta įprastų, kiekvienam labai savų ir brangių šeimyninių bei jaunystės dienas primenančių nuotraukų Bronės Lukaitienės albumuose nemažai ir tokių, kuriose užfiksuoti įvairių Anykščiuose vykusių švenčių, kultūros renginių momentai, anykštėnų svečių – žymių Lietuvos žmonių – atvaizdai. Gausu ir nuotraukų, kurios primena Vilniuje praleistus metus, darbą Bibliotekų valdyboje, Kultūros ministerijoje, susitikimus su visuomenės ir kultūros veikėjais.

Skiemonietė Bronė Lukaitienė, baigusi studijas Vilniaus universitete, grįžo dirbti į savo gimtąjį kraštą. Netrukus jai buvo patikėtos Anykščių rajono viešosios bibliotekos vedėjos pareigos. Daug energijos, žinių buvo atiduota, populiarinant knygą, organizuojant įvairius renginius. Bronė Lukaitienė – pirmosios Knygos šventės ne tik Anykščiuose, bet ir Lietuvoje iniciatorė ir organizatorė. Teko jai būti Anykščiuose ir Kultūros skyriaus vedėja. 1977 m. Bronė Lukaitienė buvo pakviesta dirbti į sostinę, į Bibliotekų valdybą. Kaip sumani organizatorė dirbo įvairiose atsakingose pareigose. 1995 m. Bronė Lukaitienė grįžo į Anykščius, tačiau čia neilgai džiaugėsi užtarnautu poilsiu. Vėl tenka rūpintis anykštėnų kultūros renginiais, būti mūsų kultūrinio gyvenimo kūryboje, bendrauti su neabejingais menui, literatūrai, teatrui, kultūros paveldui žmonėmis.

Ši nuotrauka primena pirmuosius darbo metus Anykščių rajono viešojoje bibliotekoje

Jau tik nuotraukoje beišliko gimtoji gryčia, stovėjusi netoli Skiemonių, buvusioje Skiemonių kaime

Kartu su mama ir jaunesniuojų broliu Albinu

1966 m. Anykščių kultūros namų scenoje Bronė Lukaitienė pradeda pirmąją Knygos šventę

Kartu su pirmojo anykštėnų kraštiečių suvažiavimo dalyviais rašytoju Juozu Baltušiu ir kompozitoriumi Juozu Karosu 1971 m. (nuotr. viršuje dešinėje)

Nemažai metų Bronė Lukaitienei teko dirbti kartu su Kultūros ministru Dainiumi Trinkūnu. Atmintyje liko šviesus jo paveikslas. Tai viena iš paskutiniųjų ministro nuotraukų. Fotografuota Muzikos akademijos salėje 1995 m.

Šimtmetis skiria mus nuo Antano Baranausko, tačiau, kai kalbame apie žmogų, apdovanotą dievišku talentu, laikas netenka galių. Iškiliojo mūsų kraštiečio asmenybė ir kūryba, kupina dešimtmečių, šimtmečių ribas panaikinančios gyvasties, nepavaldi laikui, nes atskleidžia, atveria tai, kas neišnyksta, neprapuola būties verpetuose – šviečia kiekvienam ir visiems.

Poetas, dvasios Keliavedys, kviečia žengti kilnių siekių, širdies puoselėjimo keliu. Meilė mūsų talentingąjį kraštiečių įkvėpė sukurti tviras dvasines tvirtoves, kreipusias ir kreipiančias gėrio ir grožio keliu, kvietusias ir kviečiančias dialogui ir brandų, ir jauną žmogų. Nuostabiausia, kai į kvietimą atsiliepia jauni, kai didžio kūrėjo vertybių, idealų, dvasinių rūpesčių erdvė tampa jų savastimi – įveikusi laiko miglas, teikia gyvybingumo syvus šiandienos verpetuose.

Antano Baranausko atminimo vakare Anykščių Kultūros rūmuose mintimis apie jaunuomenės santykį su Poeto kūrybos vertikalėmis, simboliniais dvasios kalnais ir kalneliais dalinosi Antano Baranausko vidurinės mokyklos vienuoliktokė Kristina Šiaučiuolytė, šiai mokyklai pakvietus, pokalbyje meninio žodžio formomis su Poetu, apie Poetą dalyvavo dešimtys rajono moksleivių. Porą A. Baranausko vidurinės mokyklos literatų darbų čia ir spausdiname.

Birutė ČIELIENĖ

Nepavaldus laikui

Pavasarij, sniego lopinėliams kur ne kur dar varžant keltis trokštančią žemę, norą ja bėgioti švelniu riksmu pareiškė berniukas. Valstiečių Baronų šeima džiaugėsi Dievo dovana – mažuoju Antanuku. Nors gyveno taip, kad sūnus neskirdavo tvarto nuo gryčios, jų sielas turtino tėvo skaitymai apie šventųjų gyvenimus, meilę spinduliavo mamos bučiniai ir jaukūs čiūčiavimai.

Antanukas jau vaikystėje pranoko savo bendraamžius. Lakstydavo ir klaidindavo draugus Anykščių pakalnėse, riedavo būtas ir išgalvotas istorijas, net eilėraščius posmuodavo. Ir ganykloje, ir naktigonėje jis laikė mažųjų vadeivos vėliavą savo dar visai vaikiškuose delniukuose. Visur jis sukosi – visiems jo reikėjo.

Dabar, laiko srautams nugramzdinus praeitin daugiau nei šimtmetį, pavasarį skvere pirmieji į marmurinį, valingą, bet kilniaširdį Vyskupą galvelės kelia snieguolių būreliai. Džiaugsmingas prisikėlimo atodūsis nuvilnija prie Antano Baranausko paminklo. Jo marmurinė širdis pasrūva vaikystės prisiminimų šiluma, kai išvysta, kaip mažytės rankos skina žiedelį ir po akimirkos šis jau tykiai tilindžiuoja mamos delnuose. Prieš akis – mažų dienų džiaugsmas, marmurinėje širdyje – ilgesingas noras vėl apkabinti savąją motulę, išgirsti jos myluojančio balso gaidas...

Aistrų ir pasirinkimų vasaros. Tuomet visiems pavyzdys buvo Dievo ir bažnyčios tarnai, tad tėvai sūnų pralavinti nuvežė pas kunigą, kuris po metų jį grąžino kaip nesutramdomą. Tada berniukas ėmėsi žemės darbų, bet kai arklis iš laukų jį tempte partempė kartu su akėčiomis, tėvai suabejojo, ar tinkamu keliu sūnų kreipia... Mažasis Antanukas kibo į mokslus, stengėsi kiek begalėjo jo mažytė širdutė – čia gabumų jam netrūko!

Pašėlęs, ir sąmoju, ir kūrybingumu pranokstantis drau-

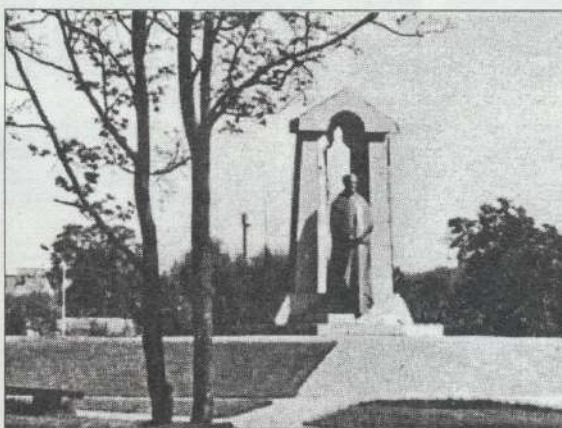
gus, vis nerandęs savo vietos Antanukas tapo išvaizdžiu jaunuoliu. Iš jo ieškojimų, pastangų ir nuopelnų medžio išsprogo pirmoji talentu paženklinta, vėliau auksine tapusi šakelė. Antanas pradėjo rimtai eiliuoti. Štai kur slėpėsi jo pripažinimas – baltame popieriaus lapel! Visų širdis vaikiną, kaip kylantis poetas, pavergė eiliuotu Rumšiškių poetynio aprašymu. Be abejonės, išskirtinio žmogaus įspūdį patvirtino sukurdamas savo moralinį kodeksą. Tai buvo žingsnis savarankiško gyvenimo link. Vaikinas užsibrėžė visokeriopai lavintis, siekti mokslo, ieškoti dvasinių idealų.

Netikėtai dvidešimtmečio širdyje užsiplieskė deginantis simpatijos jausmas. Antanas su Karolina keitėsi tauriomis eilėmis, paremdavo vienas kitą sunkiomis akimirkomis. Tai ji įtikino sielos Brolių kurti – išpildyti Dievo skirtą misiją. Kunigų seminarija nesunaikino, o tik daugybe šydų pridengė jų dvasinę draugystę, peraugusią į meilę.

Dabar viliokė vasaros saulė primena marmuriniam Vyskupui jaunystę. Jai šypsantis iš dangaus aukštybių, prie paminklo būriuojasi draugų būreliai, degančios įsimylėlių akys kaitina marmurinę širdį, nugramzdindamos į dienas, kai gaivus oras, prisotintas garsų ir kvapų, kėlė dvasią, o likimas siuntė širdžiai mielas eiles, dovanojo gilią meilę.

Pradimų ir atradimų ruduo. Antano laukė netektis. Kapeliuose atgulė jo Karolina. Apie jų meilės istoriją atvirai užsiminti nedrįso niekas. Ar galima meilė tarp moters ir kunigo?.. Vaikinas klaidžiojo Liudiškių piliakalnių, apimtas minčių ir jausmų antplūdžio parašė geriausius savo kūrinius. Matyt, įkvėpė prisiminimai, kuriuose šiomis kalvomis jis skubėjo pas savąją sielos draugę, kitų atsargiai vadiną „gerąja poniją“.

Negalėdamas susitaikyti su savo tautos ir kalbos niekinimu, su nutautėjimu, jaunas vyras neliko abejingas – ėmėsi

veiklos. Įžeistas tvirtinimo, jog lietuvių kalba neturinti tinkamų žodžių aukštesnėms mintims ir poezijai išeiti, Antanas nutarė įrodyti, kad tai netiesa. Taip gimė „Anykščių šilelis“, tapęs dvasinės pergalės simboliu, vėliau – Anykščių himnu.

Poeto paminklo ruduo neaplenkia. Vis trumpiau Vyskupo skvere užsibūna jaunimo būreliai, vis greitesniu žingsniu praskrieja porėlės. Tik mintyse aplanko seniai pažįstami ugningi veidai, iš kurių brangiausias – Klemenso Kairio. Bičiuliškas ryšys, kilnūs troškimai ir siekiai teikė dvasiai atgaivą. Marmurinis A. Baranauskas skęsta prisiminimų upėje, kai, būnant toli nuo tėvynės, siela blaškėsi lyg vėjo žarstomos įkaitusios žarijos, kai smaugė ilgesys. Dabar dienas praskaidrina ant peties nutūpęs raudonskruostis klevo lapas, retkarčiais paniūniuodamas savąją melodiją. Ilgai neužsibūna ir jis – skuba nutiesti jaukų margaspalvį kilimą.

Po išdykėliško pavasario, maištingos pasirinkimų vasaros ir permainingo rudens artėjo Poeto gyvenimo žiema. A. Baranausko darbų ir trokimų nebeutvieskė jokia kita meilė. Galbūt jis užrakino širdyje ir ligi šiol tebesaugo savo „gerąją poniją“. Susitaikęs su talentą ribojančiais dvasininio pareigų varžtais, Antanas Baranauskas savo jėgas sky-

rė tautos labui. Praradęs artimiausią bičiulį, gyvenimo verpetuose blaškėsi didžiulio talento, kūrybinių ambicijų, ypatingos valios žmogus ir ieškojo būdų savo dvasinei energijai išlieti: metėsi į kalbos mokslą, dešimtmetį paskyrė matematikai, vertė giesmes, neapleido kunigo, vėliau – vyskupo pareigų. Neklausė tų, kurie tikino, jog per daug įtemptai dirba... Atguldamas amžino poilsio, paliko tautai dvasinių pergalių, kūrybos lobių medį, iš kurio vaisių dvasios stiprybės ir jėgų semiamės iki šiol.

Paminklas Antanui Baranauskui – tik nedidelė padėka už nuopelnus. Išeikvojęs begales dvasinės ir kūrybinės energijos, dabar jis žvelgia į upe plaukiančias ledo lytis, grožisi savo namais – Šv. Mato bažnyčia, jos nuostabiais, į dangų šaunančiais bokštais. Metų laikai simboliškai gražina marmurinį Dvasininką į praėjusio gyvenimo akimirkas – glostančias ir dilginančias, džiuginančias ir graužinančias. Tačiau nei pavasario potvyniai ar vasaros karščiai, nei rudens melancholija ar žiemos pūgos nesuniokos, nesumenkins didžio, nepavaldaus laikui Lietuvos talento, tautos pasididžiavimo, mūsų kraštiečio – Antano Baranausko.

Erika NAVICKAITĖ

Ką mums šiandien kalba Antano Baranausko kūryba

Šią vasarą dalyvavau tarptautinėje stovykloje. Kartu su užsieniečiais pėsčiomis keliavome prie Puntuko, vaikštinėjome po Anykščių šilę. Grupei amerikiečių ir italų aiškinau, kad šilelio vaizdai, kvapai ir garsai, įgiję subtilias menines formas, ypatingu grožiu atsivėrė ir suskambėjo romantinėje poemoje „Anykščių šilelis“, kurios autorius – didis mūsų poetas Antanas Baranauskas, kurio vardu didžiuojasi ir mano mokykla. Kalbėjau jiems, o širdyje vis kirbėjo abejonė, ar pakankamai žinau, pasakau, kad ir užsieniečius, visiškai nepažįstančius mūsų krašto, įtikinčiau, jog Antanas Baranauskas – išskirtinė asmenybė, didžio talento kūrėjas. Tad ši vasara man tapo stipriu impulsu dar labiau įsigilinti, ką šiandien man ir mano bendraamžiams kalba Antano Baranausko kūryba, jo asmenybė.

Pirmiausiai, manyčiau, A. Baranausko kūrybinis žodis kiekvieno mūsų širdyje atgarsį randa kaip grožio, dvasinio prado liudijimas:

*Gražiau už auksą
dvasia šviečia širdys...*

Juk kiekvieno mūsų siela auga ir bręsta, šviesėja ir skaidrėja, prisilytėdama prie to, kas gražu, tyra, kas pažadina amžinybės ilgesį, prisilytėdama prie to, kas gimę iš didelės meilės, iš sutelktų vidinių ieškojimų. A. Baranausko kūrybą pavadinčiau dvasinių ieškojimų ir siekiamybių erdve. Ji skatina siekti grožio ir gėrio.

Kokios prasmingos Poeto kūrybos vertikalės, išreikštos meniniais medžio, kalno įvaizdžiais! Poemos „Anykščių šilelis“ pušys poeto apdainuotos kaip „Tankios, aukštos ir lieknos, viršūnės kvietuotos“, – tai veržimosi į kilnius idealus, kilimo į subtilesnį lygmenį, dvasios žiedų išskleidimo ženklai. O „Kalnai ant kalnų, e ant tų kalnų / Kalnai ir maži kalneliai“, – juk tai ne tik poezijos metafora, bet ir kiekvieno mūsų dvasios kalnai ir kalneliai. Tai simboliniai ženklai,

rodantys mums, kurlink kreipti minčių ir jausmų dvasinę energiją: iš to, kas žema, – į aukštą, iš ribotumo – į prasmę, iš tamsos – į šviesą... Ir, žinoma, kartu išreiškiama esminė priedermė sau ir, A. Baranausko žodžiais tariant, motinėlei Lietuvėlei. Ta priedermė – auginti širdyje dvasios kalną, dvasios medį, globiantį, saugantį visa, kas gražu ir prasminga, skleidžiantį spindulingą šviesą.

A. Baranausko kūryboje dvasia auga, skleidžiasi ne tik iš sąlyčio su gamta, bet ir iš meilės savo tautai, Tėvynei, iš pagarbaus santykio su jos praeitimi ir iš rūpesčio dėl ateities. Ar mūsų literatūroje kas nors kreipėsi į Tėvynę gražesniais žodžiais nei A. Baranauskas: „Lietuvėle mano, Motinėle mano“, „Lietuvėle mano, baltuolyte mano“. Kokie myluojantys šie kreipiniai, kiek motiniškumo pajautimo! Baltuma, šviesumas, sklindantis iš jų, liudija tikrumu ir meile pagrįstą santykį su Tėvyne. Ir pajuntame Tėvynę ne kaip dingą, abstrakčią idėją, bet kaip artimą žmogų, kaip Motiną, mylinčią ir saugančią.

Tik, žinoma, Tėvynė nepašims už rankos ir neperves per gyvenimą. Tėvynė atveria kelius, bet eiti turime mes patys, ieškodami teisingų gairių, išmintingai pasirinkdami kryžkelėse, nuolat tardamiesi su savo sąžinės balsu ir su Motina Tėvyne – taip, kaip A. Baranausko kūrinys „Pasikalbėjimas Giesminyko su Lietuva“ Giesminykas – Poetas diskutuoja su Motinėle Lietuvėle, kaip išsaugoti tautos savitumą ir gyvastį, kaip išvesti ją į laisvą, prasmingą gyvenimą.

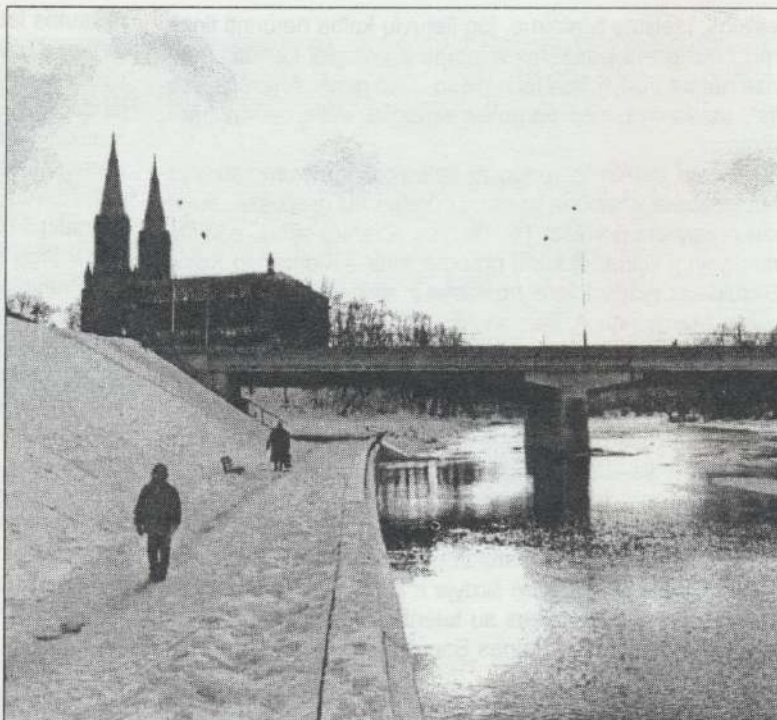
Taigi žmogus, gamta, Tėvynė, tauta – tai didžiosios mūsų Poeto kūrybos vertybės. A. Baranauskas mąsto apie amžinus, svarbius dalykus, akcentuoja žmogaus šviesėjimo ir tobulėjimo gaires. Todėl jo kūryba ir šiandien aktuali kiekvienam mums.

Kristina ŠIAUČIULYTĖ

Legenda – pamėgtas rašytojo Antano Žukausko-Vienuočio žanras. Jomis jis pradėjo savo kūrybos kelią, prie jų grįždavo visą gyvenimą.

Legendose rašytojas kūrė ir poetinę Anykščių krašto istoriją, garsindamas ir populiarindamas savo numylėtus Anykščius. Todėl ir minint A. Vienuočio 120-ąsias gimimo metines, 2002 m. pavasarį – jubiliejinį rašytojo pavasarį – Anykščių mokinukams buvo pasiūlyta kurti legendas apie rašytojo mėgtas vietas. Apie Ažuožerius, Karalienės liūną, Puntuko akmenį, Šventosios, Anykštos upes, Kalitos kalną, Kasagorus, apie Anykščių apylinkių upelius rašė beveik šimtas mažųjų anykštėnų.

Jvykį legenda pateikia kaip tikrai buvusį ir siūlo juo tikėti. Paskaitykime keletą kūrinėlių ir pabandykime patikėti, kad mūsų Anykščiuose galėjo būti ir taip...

SAKMĖ APIE KARALIENĖS LIŪNĄ

Kadaise gyveno pikta ir pavydi Karalienė. Vieną dieną ji ėmė ir sprogo iš pykčio. Toje vietoje atsirado liūnas, kurį žmonės pavadino Karalienės liūnu.

Andrė KUNDROTAITĖ, J. Biliūno gimnazija

KALITOS KALNAS

Buvo šalta žiema. Upes sukaustė ledas. Medžiai virpėjo nuo šalčio. Ant kalno, netoli Anykštos upės, gyveno valstietis su šeima. Žmogus nulipo pasisemti vandens, o upė užšalus. Vyras nežinojo, ką daryti. Žmona stovėjo ir šaukė:

– Kalk lytį, kalk lytį!

O žmogelis nesuprato, ką ji sakė. Jam girdėjosi „kalta“, „kalta“.

Nuo to karto kalną ėmė vadinti Kalitos vardu.

Gabija BUTĖNAITĖ, A. Vienuočio gimnazija

KAIP ATsirado UPĖ ŠVENTOJI

Seniai seniai žemėje gyveno dievai. Šventieji turėjo stebuklingų galių. Visą laiką jie linksminosi ir puotavo. Kai atsibosdavo, eidavo pasivaikščioti. Kad būtų ne taip nuobodu, dievai pasidarė vingiuotą taką su pakalnėmis ir kalneliais. Aplink augo krūmai ir medžiai. Tarp jų noko uogos, o iš samanų matėsi grybų galvos. Čiulbėjo paukšteliai.

Dievai vis dažniau eidavo ir grožėdavosi savo sukurtais daiktais. Takas vis plėtėjo ir gilėjo. O dievai kūrė įvairiausius daiktus. Trūko tik žmonių. Vieną kartą dievai sušaukė pasitarimą. Jie norėjo kažko naujo ir nutarė persikelti į Dangų.

Po tokio jų sprendimo Žemėje kilo audra. Lijo kelis mėnesius. Dievų takas prisipildė vandens, nes žemelė nebespėjo sugerti. Vandenyje pradėjo gyventi žuvys. Žemėje atsirado žmonės.

Dievai nenorėjo, kad žmonės juos pamirštų, ir liepė žmonėms jų išmintą taką laikyti šventu, jį saugoti, neteršti. Žmonės sutiko, nes bijojo dievų rūstybės. Taip ir atsirado upė Šventoji.

Rokas BAKŠYS, A. Vienuočio gimnazija

IŠ KUR ATsirado PUNTUKO AKMUO

Puntuko akmuo gyvuoja jau nuo seno. Jis atsirado taip. Kartą ėjo milžinas, ir į batą jam įkrito akmuo. Milžinas pajuto, kad kažkas spaudžia didįjį pirštą. Ėjo ėjo milžinas ir atsibodo jam tas akmeniukštis. Spaudžia nykštį, nors pasiusk! Atsisėdo milžinas ir dejuoja. Tada jis nusiavė batą ir iškratė tą akmeniukštį. Žaidė žaidė ir numetė kažkur toli. Ir nuėjo savo keliu. O akmuo nukrito Anykščių užmiestini.

Taip ir liko toje vietoje stovėti akmuo. Jis dabar pavadintas Puntuko akmeniu, nes milžino vardas buvo Puntukas.

Justina DOVYDĖNAITĖ ir Ovidija ČEPAITĖ,
A. Vienuočio gimnazija

KAIP ATsirado ANYKŠČIŲ ŠILELIS

Prieš daug metų Dangaus karalystės rūmuose gyveno Perkūnas. Jo rūmai buvo gražūs, dideli, pastatyti iš debesų. Šalia rūmų stovėjo tvartelis. Tame tvartelyje Perkūnas augino vištas. Jis turėjo jų daug, gražių ir nuostabių.

Kartą, kaip visada, jis nutarė augintinėms paberti grūdų. Nuėjo į tvartelį ir išsigando, nes vištų ten nebebuvo.

Perkūnui iškart šovė mintis, kad tai velnio darbas, nes jam reikėjo maisto, kad galėtų išmaitinti žmones, kurie pateko į pragarą. Perkūnas supykęs su likusiais grūdais nuėjo pas velnią ir pasakė:

– Jeigu tu laikai mano vištas, tai šerk jas šiais grūdais, nes kitaip jos bus neskanos ir didelės neužaugės.

Velnias nekreipė dėmesio į Perkūno žodžius – juk jis tų vištų nevalgys. Ėmė grūdus ir išpylė lauk.

Grūdai pabiro ant žemės, o iš jų išaugo gražūs Anykščių šilelis, kuris yra ir dabar.

Akvilė DŪDAITĖ, A.Baranausko vid. m-kla

ILGIO EŽERAS

Seniai, labai seniai prie Ažuozerių kaimo telkšojo ežerėlis. Jis buvo nedidelis, apaugęs maurais ir nendrėmis. Žmonės sakydavo, kad tame ežerėlyje velniai gyvenantys. Bet niekas tuo netikėjo ir mėtė į ežerą šiukšles, akmenis. O tame ežerėlyje iš tiesų gyvenęs velnias, vardu Ilgis. Jis labai pykęs, kad žmonės primeto į ežero dugną akmenų, kartais net ir jam pataiko.

Kartą velnias nutarė žmones nubausti ir pasiuntė į krantą daugybę gyvačių. Jos smaugė galvijus, nuodijo maistą, todėl žmonės ėmė sirgti, kai kurie net mirdavo. Įbauginti gyvačių, gyventojai užsidarė namuose, į ežerą nedrįsdami net pažvelgti.

Vienais metais pasitaikė sausra. Pasėliai džiuvo, o vandens – nė lašo. Liko tik ežeras. Neištverė žmonės eidavo iš ežero semtis vandens, o tuomet ir išlisdavo velnias. Vanduo imdavo lietis iš krantų, o žmonės paskęsdavo.

Ir štai atsirado drąsuolis, kuris norėjo nudurti velnią. Pirmiausia jis pasidarė valtį ir, pasiėmęs žeberklą, išplaukė į ežerą. Vos tik velnias išlindo, drąsuolis

žeberklu nudūrė siaubūną. Staiga ežeras patvino, ištyso, pasidarė ilgas kaip gyvatė. Žmonės drąsuolį labai gerbė, o ežerą pavadino Ilgiu.

Andrius LAURIKĖNAS, A.Vienolio gimnazija,

PADAVIMAS APIE PUNTUKO AKMENĮ

Seniai seniai, kai dar Žemėje negyveno žmonės, kai vaikščiojo ir kalbėjo medžiai, akmenys, gyveno didelė akmenų šeima. Kiekvienas akmuo turėjo vardą. Akmens-mamos vardas buvo Dičkė, nes buvo labai didelė, akmens-tėvo vardas buvo Dundulis, nes riedėdamas labai dundėjo. O Dičkė ir Dundulis turėjo krūvą vaikų: Tidį, Likį, Mikį, Šilį, Dulį. Visų vyriausias sūnus buvo Puntukas. Šį vardą gavo todėl, kad nuo mažens labai daug valgė. Visi stebėjosi: „Žiūrėk, kiek jis punta!“ Jis buvo ne tik ēdrūnas, bet ir tinginys.

Kartą visa šeima sugalvojo pakeliauti po pasaulį ir aplankyti savo gimines. Puntukas jau taip nenorėjo keliauti, jog būtų viską padaręs, kad tik nereikėtų judintis. Bet kad tėvai liepė, tai ką darys. Puntukas labai pyko dėl tos kelionės, bet vienas namuose likti nenorėjo.

Bekeliaudamas per pasaulį, labai pavargo Puntukas, todėl nusprendė pailsėti. Atsigulė ir užmigo. Miegojo labai kietai beveik dvi dienas, o tas dvi dienas lijo ir lijo. Žemė ištežo. Kai jis pabudo, negalėjo nė pajudėti iš vietos. Visaip mėgino, visi jam padėjo, bet nieko neišėjo. Žemė išdžiūvo, o Puntukas, į ją įsmigęs, taip ir liko stūksoti. Panašiai nutiko ir vienam jo broliui, kuris taip pat buvo nusprendęs pailsėti.

Taip ir liko akmenys broliai gulėti. Vienas vienam Anykščių krašte, o kitas kitam.

Jolanta KLIMAŠAUSKAITĖ, A.Vienolio gimnazija

2003 m. sukanka

SAUSIS

65 metai, kai sausio 2 d. Žažumbrio k. gimė **Valentinas Algirdas ČERNIAUSKAS**. Technologijos mokslų daktaras, Matematikos ir informatikos instituto Mokslinių tyrimų automatizavimo laboratorijos vadovas, vyr. mokslinis bendradarbis, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie LR Seimo Koordinavimo tarybos, Technikos komiteto „Terminologija“ prie LR Standartizacijos departamento narys, Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo ekspertas.

130 metų, kai sausio 13 d. Butkiškių k. gimė **Pranas MORKŪNAS**. Inžinierius statybininkas. 1898 m. baigė Peterburgo technologijos institutą. Dirbo prie gelžbetonio darbų Rusijoje. 1923–1941 m. dėstė Kauno universitete. Suprojektavo ir pastatė pirmuosius Lietuvoje gelžbetoninius tiltus (per Šventąją, Nevėžį, Šešupę, Miniją, per Nemuną ties Prienais), projektavo įvairių pramonės įmonių pastatus. 1933–1937 m. savo lėšomis statė Andrioniškio bažnyčią. Mirė 1964 m. kovo 17 d. Kaune. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

80 metų, kai sausio 14 d. Branislaviškio vnsd. (Kurklių vls.) gimė **Antanas PAŠKEVIČIUS-PAŠKUS**. Kunigas. 1942 m. baigė Ukmergės gimnaziją ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1944–1945 m. mokėsi Eichstatto kunigų seminarijoje, 1945–1949 m. Romos Gregorianamo universitete. Kunigu įšventintas 1948 m. Miuncheno universitete 1949–1952 m. studijavo psichologiją. 1957 m. atvyko į JAV. 1964 m. dėstė šv. Jono universitete, Niujorke. Rašė „Ateityje“, „Aiduose“. Dirbo su studentais ateitininkais.

95 metai, kai sausio 18 d. Luciūnų k. gimė **Stasys YLA**. (slp. Juozas Ylvis). Kunigas, teologas, rašytojas, publicistas. Studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universitete, nuo 1932 m. kunigas, vienas iš ateitininkų vadovų. Kalintas Štuthofe, po karo gyveno JAV. Paskelbė teologijos ir bažnyčios istorijos darbų, atsiminimų iš Štuthofe „Žmonės ir žvėrys“, eilėraščių rinkinį „Sutryptame kely“, pjesių rinkinį „Aš nenoriu Jurgio“, knygą „Moderni mergaitė“ ir kt. Mirė 1983 m. kovo 24 d. Putname (JAV).

80 metų, kai sausio 23 d. Čekonių k. gimė **Ona SEDELSKYTĖ**. Muziejininkė, prozininkė, poetė. 1947–1952 m. VU studijavo lietuvių k. ir literatūrą. Dirbo bibliotekininke Vilniuje. 1958–1960 m. A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus Anykščiuose direktorė. Išspausdino kalbotyros darbą apie savo tarmę (1958), išleido apsakymus apie rašytoją A. Vienuolio vaikystę „Užuožerių Antaniukas“ (1967), parašė atsiminimų ir eilėraščių, kurių dalis paskelbta almanache „Anykščiai“ (1993, Nr. 4; 1997, Nr. 12). Eilėraščiai elegiški, skausmingi – išgyvenama vienišumas, artėjančios mirties nuojauta. Mirė 1970 m. vasario 19 d. Vilniuje, palaidota Čekonyse.

65 metai, kai sausio 26 d. Debeikiuose gimė **Palmyra Ona BUTKIENĖ-AUGUSTINAITĖ**. Medicinos mokslų daktarė, vyr. mokslo darbuotoja, tuberkuliozės ir plaučių ligų ligoninės Organizacinio metodinio skyriaus vedėja, Europos kvėpavimo ligų asociacijos (ERS) Lietuvos ERS narė. Nuo 1983 m. – Tuberkuliozės MTI (Respublikinė tuberkuliozės ir

plaučių ligoninė) Organizacinio metodinio skyriaus vedėja.

65 metai, kai sausio 26 d. Eikotiškių vnk. (Zarasų raj.) gimė **Jonas TVARDAUSKAS**. Tautodailininkas. Baigęs Kauno St. Žuko taikomosios dailės technikumą, vadovavo įmonės „Tulpė“ Šiaulių cechui, dirbo etalonų kūrėju įmonėje „Minija“. Nuo 1970 m. Jonas Tvardauskas gyvena ir kuria Anykščiuose. Jo medžio skulptūros, kryžiai, raižiniai puošia mūsų šalį, nemažai darbų iškeliavo ir už Lietuvos ribų. Čikagos lietuvių kultūros centre Lemonte įkurtame Liaudies meno muziejuje tenykščiai lietuviai gėrėsi šio tautodailininko sukurtais darbais: L. Šepkos portretu, paveikslais „J. Biliūno šeimyna“, „Sausio 13-oji“, autentiška Kančių kryžiaus kopija. Nuo 1967 m. Jono Tvardausko darbai eksponuojami rajoninėse, zoni- nės, respublikinėse parodose.

75 metai, kai sausio 31 d. Šaltinių k. gimė **Stasys KARANAUSKAS**. Tautodailininkas, literatas. Mokėsi Svėdasų progimnazijoje, dabar gyvena ir kuria Utenoje. Stasio Karanausko medžio skulptūrose įamžinta kaimo buitį, etnografija. Nemaža monumentalių paminklų sukūrė Anykščių ir Utenos krašto rašytojams, kultūros veikėjams. Tautodailininkas išleido beletristikos knygą „Skiedryno dainos“, parašė apybraižą „Šaltinių istorijos“, kuri buvo spausdinta periodinėje spaudoje.

VASARIS

130 metų, kai vasario 3 d. Trakinių k. gimė **Juozapas KUKTA**. Vyskupas. Kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, Kukta buvo pasiūlytas Apaštališkajam sostui kandidatu į Kaišiadorių vyskupus. 1926 m. balandžio 5 d. Popiežius Kuktos kandidatūrą patvirtino. Vyskupiją jis valdė 16 metų. Paskelbė per 17 ganytojiškų laiškų tikėjimo, dorovės, auklėjimo bei socialiniais klausimais. Mirė 1942 birželio 16 d. Kaune, palaidotas Kaišiadoryse.

95 metai, kai vasario 5 d. Mackonių k. gimė **Juozas STANKŪNAS** (slp. J. Stankus). Kunigas, prozininkas. Baigęs Kauno kunigų seminariją, dirbo kapelionu Kauno gimnazijoje. 1947–1956 m. kalintas Kazachstane. J. Stankaus slapyvardžiu išleido dviejų dalių romaną „Meksikos didvyriai“ (1932–1935). 1957 m. grįžo iš tremties. Buvo Lapių ir Babtų parapijų klebonas. Mirė 1968 m. liepos 30 d. Babbuose (Kauno raj.).

120 metų, kai vasario 6 d. Griežionių k. gimė **Antanas DIDŽIULIS**. Literatas, gydytojas. Paskelbė originalių ir vers- tų eilėraščių, straipsnių, atsiminimų. Mirė 1960 m. kovo 11 d. Panevėžyje.

85 metai, kai vasario 21 d. Anykščių raj. gimė **Steponas MATULIS**. Kunigas. Mokėsi Svėdasuose ir Užpaliuose. 1939 m. baigė Marijampolės gimnaziją. Kaune studijavo techniką, filosofiją ir teologiją. Vokietijoje ir Romoje baigė teologijos stu- dijas. 1946 m. įšventintas kunigu. Aktyviai bendradarbiavo spaudoje, padėjo rengti „Lietuvių enciklopediją“.

90 metų, kai vasario 21 d. Kunigiškių k. gimė **Jonas KUZ- MICKIS** (slp. Gailius). Kunigas, prozininkas, poetas, drama-

turgas. Baigė Kauno kunigų seminariją, Kaune dirbo kapelio nu ir mokytoju, redagavo vaikų žurnalą „Žvaigždutė“. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, nuo 1947 m. gyveno Anglijoje, Bratforde. Lietuvoje išleido keletą didaktinio turinio knygelių vaikams: „Be mamytės“, „Kalėdų karalaitė“ (1934), „Su Angelu Sargu“ (1935), eilėraščių rinkinį „Varpelių aidai“ (1934). Gyvendamas užsienyje, Jono Gailiaus slapyvardžiu išleido keletą prozos knygų suaugusiems, tarp jų ir teologines studijas „Marija mums kalba“, „Fatima ir mes“. Mirė 1982 m. kovo 20 d. Bratforde (Anglijoje).

KOVAS

115 metų, kai kovo 2 d. Griežionėlių k. gimė **Aldona DIDŽIULYTĖ-KAZANAČIENĖ**. Poetė, prozininkė. Mokėsi Mintaujoje, Peterburge, Maskvoje. Vėliau mokytojavo, dirbo MA Centrinėje bibliotekoje. Atskiromis knygėlėmis paskelbė eilėraščių, apsakymų, scenos vaizdėlių. Vaikams parašė poezijos ir prozos kūrinių. Mirė 1968 m. gruodžio 17 d. Vilniuje.

60 metų, kai kovo 10 d. Vaišvilėškių k. gimė **Rimvydas GABRILAVIČIUS**. Biochemijos mokslų daktaras, docentas, Lietuvos miškų instituto Miško genetikos ir atkūrimo skyriaus vedėjas, Baltijos šalių selekcininkų tarybos, Lietuvos genetikų ir selekcininkų draugijos tarybos, Miško genetikų išteklų ir sėklininkystės reikalų ekspertų komisijos narys. 1960 m. baigė Anykščių J. Biliūno vid. m-klą. 1960–1965 m. studijavo LŽŪA Miškų ūkio fakultete. 1969–1972 m. – Lietuvos miškų ūkio MTI aspirantas. Dalyvavo Lietuvos ir tarptautinėse mokslinėse konferencijose. Tyrinėja miško genetiką ir praktinę selekciją. Parašęs apie 100 straipsnių bei mokslinių darbų, daugiau kaip 20 rekomendacijų gamybai.

BALANDIS

105 metai, kai balandžio 8 d. Kurklių dvare gimė **Pranas MILIŪNAS**. Lietuvos savanoris. 1919–1921 m. tarnavo pirmajame pėstininkų pulke jaunesniuoju puskarininkiu ir dalyvavo Lietuvos Nepriklausomybės kovose. Už narumą į drąsą apdovanotas Vyčio kryžiumi. Vėliau ūkininkavo ir dirbo savivaldybininko darbą.

90 metų, kai balandžio 11 d. Papiškių k. (Utenos raj.) gimė **Eleonora TELKSNINĖ**. Tautodailininkė-audėja. Nuo 1970 m. gyveno Anykščiuose. Parodose dalyvavo nuo 1959 m. Mirė 1998 m. rugsėjo 14 d. Anykščiuose.

80 metų, kai balandžio 13 d. Anykščiuose gimė **Bronius STRAZDAS**. Biržų parapijos klebonas, Biržų dekanato dekanas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. 1931–1935 m. mokėsi Anykščių pradžios m-kloje, 1935–1939 m. Anykščių progimnazijoje. Vėliau mokėsi Panevėžio gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1947 m. Kunigavo Užpaliuose, Šimonyse, Rokiškyje, Vadokliuose, Salake. Nuo 1970 m. Biržų parapijos klebonas, dekanas. Pagal Broniaus Strazdo pasiūlytą idėją skulptorius Antanas Kmieciauskas sukūrė paminklą žymiųjų Anykščių krašto žmonių tėvų atminimui. Atgimimo laikais rėmė anykštėnų laikraščius „Žiburį“, „Kregždutę“, vertingomis publikacijomis talkino almanachui „Anykščiai“. Mirė 1996 m. rugpjūčio 14 d. Biržuose.

115 metų, kai balandžio 13 d. Zabelynės k. gimė **Gasparas BALTAKIS** (slp. G.B. Raitelis). Poetas. Dalyvavo 1905 m. tautiniame judėjime. 1909 m. emigravo į JAV. Poeziją skelbė „Vilniaus žiniose“, „Vienybėje lietuvininkų“ ir kitur. Mirė 1912 m. kovo 1 d. Čikagoje.

90 metų, kai balandžio 23 d. Varkujų k. gimė **Jonas SKAR-DŽIUS**. Ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras. 1950 m. baigė VU, 1955 m. – Leningrado finansų akademiją, 1963–1985 m. Lietuvos Mokslų akademijos ekonomikos instituto Prekių ir pinigų apyvartos skyriaus vadovas. Parašė „Daugiau gaminsime – daugiau vartosime“ (su K.Meškauskų, 1983) ir kitas knygas ekonomikos klausimais.

65 metai, kai balandžio 26 d. gimė **Povilas VAINIŪNAS**. Technologijos mokslų daktaras, VGTU Statybos fakulteto dekanas, Europos statybos fakultetų, dalyvaujant ir ne Europos statybos fakultetams, asociacijos viceprezidentas, VGTU tarybos ir rektorato narys, Lietuvos statybos inžinierių sąjungos narys. Vadovėlių „Gelžbetoninės konstrukcijos“ (1978), „Gelžbetoninės ir mūrinės konstrukcijos“ (1992) bendraautorius, daugiau kaip 40 straipsnių gelžbetoninių konstrukcijų stiprumo, patikimumo bei statybos normavimo klausimais autorius.

70 metų, kai balandžio 27 d. Čiuladų k. (Kupiškio raj.) gimė **Jonas MAKŠTELĖ**. Buvęs AB „Anykščių vynas“ generalinis direktorius. 1945–1953 m. mokėsi Kupiškio vid. m-kloje, 1953–1958 m. studijavo KPI. 1958–1963 m. dirbo vyr. inžinieriumi mechaniku, 1963–1986 m. „Anykščių vynas“ direktoriumi, nuo 1986 m. – Lietuvos agropramoninio k-to Gėrimų skyriaus viršininku, nuo 1995 m. AB „Anykščių vynas“ generaliniu direktoriumi. Šiuo metu gamykloje jau nebedirba.

GEGUŽĖ

110 metų, kai gegužės 2 d. Grikienių k. gimė **Vincas AUGULIS-KAZLAUSKAS**. Teisininkas. Mokėsi Ukmergėje ir Arensburgo (Estijoje) gimnazijose, Rygos politechnikume, Maskvos žemės ūkio institute, Lietuvos universiteto Teisės fakultete (baigė 1925 m.). Nuo 1916 m. mobilizuotas į rusų kariuomenę. Nuo 1926 m. dirbo Kauno apygardos teisme taikos teisėju, notaru. Bendradarbiavo „Laisvėje“, „Tėvų žemėje“, „Lietuvos aide“. 1933 m. išspausdino „Visiems žinotini teisės dalykai“. Mirė 1938 m. gruodžio 8 d. Kaune.

70 metų, kai gegužės 4 d. Anykščiuose gimė **Henrikas KARVELIS**. Inžinierius statybininkas. 1958 m. baigė KTU, dirbo Miestų statybos projektavimo institute. Parengė Miestų statybų projektavimo instituto rūmų, klinikinės ligoninės, Sporto rūmų (kartu su kitais), Valkininkų vaikų sanatorijos ir daugelį kitų projektų Vilniuje. Išrado (1966) ir pritaikė Vilniaus sporto rūmams mišriąją įtemptą kabančią konstrukciją.

85 metai, kai gegužės 9 d. Rygoje gimė **Bronius ZABIELA**. Dramos mėgėjų teatro Anykščiuose įkūrėjas, režisierius. Bronius Zabiela rašė ir eiles, proginis posmus. Parašė pjesę „Tikroji motina“, kurią pastatė 1963 m. Ji apie 50 kartų parodyta Aukštaitijoje, Žemaitijoje, Suvalkijoje. Inscenizavo J.Biliūno „Liūdną pasaką“, kurią „Juozapotos“ pavadinimu mėgėjų teatro aktoriai suvaidino rašytojo 85-ųjų gimimo me-

tiųjų proga. Per režisieriaus darbo dešimtmetį įvyko per 30 premjerų, suvaidinta apie 500 gastrolinių spektaklių. Mirė 1970 m. vasario 14 d., palaidotas Anykščių kapinėse.

60 metų, kai gegužės 13 d. Germonių k. gimė **Liudvika DANIELIENĖ**. Tremtinė. Baigė Vilniaus kooperacijos technikumą. Dirbo Kėdainiuose ekonomiste planuotoja. Šiuo metu gyvena Debeikių seniūnijoje. Pradėjo rašyti eilėraščius besimokydama vidurinėje mokykloje. Eilėraščius spausdino Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos Anykščių rajono almanache „Prie Šventosios“ ir periodinėje spaudoje.

65 metai, kai gegužės 18 d. Žliobiškių k. gimė **Jadvyga GERVYTĖ-TVARIJONAVIČIENĖ**. Dailininkė. 1964 m. baigė tekstilės studijas Vilniaus dailės institute. Nuo 1967 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Kuria monumentalius gobelenus visuomeniniams interjerams, vėliavas bažnytinėms procesijoms, miestų, miestelių vėliavas. Yra dalyvavusi parodose Lietuvoje ir užsienyje.

BIRŽELIS

65 metai, kai birželio 1 d. Daujočių k. gimė **Juozas LAPIENIS**. Biomedicinos mokslų daktaras, LVA Vidaus ligų katedros docentas, LR valstybinio patentų biuro patentinis patikėtinis, Lietuvai pagražinti draugijos narys. 1957 m. baigė Svėdasų vid. m-klą, studijavo LVA. 1969–1973 m. Lietuvos veterinarijos MTI aspirantas. Nuo 1969 m. dirba mikrotoksikologijos mokslo srityje, apgynė disertaciją „Gyvulių apsinuodijimai pašarais, apkrėstais toksinu *Fusarium sporitrichilla* grybu, ir jų gydymas“, vadovėlio „Toksikologija“ (1987) bendraautorius, leidinio „Gyvulių apsinuodijimai“ bendraautorius. Išspausdino mokslinių straipsnių gyvulių apsinuodijimo, gydymo, fermentų veikimo klausimais.

65 metai, kai birželio 22 d. Anykščiuose gimė **Jonas Petras JANKAUSKAS**. Socialinių bei edukologijos mokslų daktaras, VU Kūno kultūros centro profesorius, Lietuvos olimpinės akademijos, Europos olimpinio komiteto (EOC) komisijos „Sportas ir aplinka“ narys, LTOK mokslo patarėjas. 1957 m. baigė J.Biliūno vid. m-klą. Studijavo VPI, TSRS Kūno kultūros institute, Vokietijos sporto universitete Kelne (1998). Parašė daugiau kaip 190 mokslinių darbų (dalis paskelbta tarptautiniuose mokslo žurnaluose ir leidiniuose), knygų „Specialiųjų grupių studentų fizinis lavinimas“ (1982), „Augancio moters organizmo motorika“ (1984), „Gydomoji kūno kultūra“ (1995), „Sportininkų jėgas gražinančios priemonės ir medikamentai“ (1996) autorius ir bendraautorius.

70 metų, kai birželio 23 d. Pavirinių k. gimė **Janina VAIČIŪNIENĖ-NAIDUKIČIŪTĖ**. Biomedicinos mokslų daktarė, Botanikos instituto Ekonominės botanikos laboratorijos vadovė, asociacijos „Apiflora“ prezidiumo narė, Vaistinių ir prieskoninių augalų draugijos pirmininkė. Apie 100 mokslinių straipsnių autorė, knygų apie vaistinius augalus bendraautorė, seminarų organizatorė, TV ir radijo laidų dalyvė. Mokslinio darbo kryptis – vaistinių augalų tyrimai.

LIEPA

80 metų, kai liepos 1 d. Rubikių k. gimė **Juozas TYLA**. Agronomas, žemės ūkio mokslų daktaras (1973). 1950 m. baigė Žemės ūkio akademiją. 1951–1952 m. dirbo Hidrometeorologijos tarnybos valdyboje agrometeorologu, vėliau Žemės

dirbystės ir dirvožemio institute. Paskelbė darbų apie bulvių bei pašarinių augalų agrotechniką lengvose dirvose. Parašė knygą „Bulvių kultūra Lietuvoje“.

125 metai, kai liepos 5 d. Griežionėlių k. gimė **Ona DIŽIULYTĖ-SKETERIENĖ**. Literatė. Baigusi akušerių ir feldčerų kursus, dirbo medike. Parašė eilėraščių, išvertė iš lenkų kalbos prozos ir mokslo populiarinimo darbų. Mirė 1960 m. rugsėjo 7 d. Antaviliuose, Vilniaus raj.

75 metai, kai liepos 15 d. Kanapynės-Ipolišio k. gimė **Feliksas VAITIEKŪNAS**. Vertėjas, tekstologas. 1951 m. baigė VPI. Dirbo Grožinės literatūros leidykloje (1952–1960), „Pergalės“ redakcijoje (1960–1991). Rusų rašytojų J.Kazanovo, V.Šukšino, V.Rasputino ir kt. prozos, G. Kanovičiaus romanų ir pjesių vertėjas.

50 metų, kai liepos 31 d. Papilių k. gimė **Jonas ŠIMĖNAS**. Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atkūrimo Akto signataras, LR Seimo narys, LKDP valdybos narys. 1973–1978 m. studijavo VU Gamtos mokslų fakultete, 1978–1980 m. dirbo Vilniaus kompleksinės geologų ekspedicijos geologu, 1982–1990 m. jūrinio geologinio būrio viršininku. 1990–1992 m. LR Atkuriamojo Seimo deputatas, Gamtos apsaugos k-to pirmininkas, nuo 1996 m. LR Seimo narys. Atliko Baltijos jūros dugno Lietuvos ekonominės zonos geologinę nuotrauką (1980–1990). Kartu su autorių kolektyvu parengė Valstybinės aplinkos apsaugos strategiją (1996), kartu su AT kraštovaizdžio specialistais įteisino 3 nacionalinius parkus, vieną gamtos rezervatą (1992).

RUGPJŪTIS

125 metai, kai rugpjūčio 6 d. Želvos parapijoje (Ukmergės aps.) gimė **Jonas MACIEJAUSKAS**. Prelatas. Tėvams persikėlus į Kurklių vls., augo Staškūniškių dvare. Baigė Žemaičių kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1901 m. ir paskirtas į Liepoją vikaru. Vėliau buvo klebonas Šiaulių, Lapių, Panevėžio, Raguvos bažnyčiose. Aktyviai reikšėsi visuomeninėje veikloje. Bendradarbiavo „Lietuvių laikraštyje“, „Vie-nybėje“, „Panevėžio balse“ ir kt. Mirė 1938 balandžio 1 d. Kaune.

60 metų, kai rugpjūčio 6 d. Steponavos k. gimė **Aloyzas GIRGŽDYS**. Fizikos mokslų daktaras, vyr. mokslinis bendradarbis, Fizikos instituto direktoriaus pavaduotojas, VGTU vyr. asistentas, Tarptautinio aerolio tyrimų asociacijos narys, mokslinio žurnalo „Atmospheric Physics“ vyr. redaktorius. 1961 m. baigė Debeikių vid. m-klą, 1965–1970 m. studijavo VU. Paskelbė daugiau kaip 135 mokslo darbus aplinkos fizikos, atmosferos fizikos, aerolio fizikos ir priemaišų kaitos aplinkoje tyrimų klausimais. Sukūrė ir patobulino aerolio ir kt. atmosferos priemaišų tyrimo metodus bei prietaisus, įvairius matavimo įrenginius.

70 metų, kai rugpjūčio 8 d. Sirvydų k. gimė **Antanas ŠLEIKUS**. Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narys, pedagogas. Mokėsi Kavarsko vid. m-kloje. Baigė VU istorijos-filologijos fakultetą. Dirbo Kavarsko vid. m-klos direktoriumi, Ukmergės A.Smetonos ir 5-osios vid. m-klų direktoriaus pavaduotoju, Ukmergės J.Basanavičiaus vid. m-klos direktoriumi. Eilėraščius spausdina rajoninėje ir respublikinėje

spaudoje, 1987 m. pluoštas eilėraščių išspausdintas respublikinėje mokytojų poezijos rinktinėje „Pabūk džiaugsmu“. 1995 m. išleido poezijos rinkinį „Gimtinės vėjas“.

70 metų, kai rugpjūčio 13 d. Juostininkų k. gimė **Augustinas Zenonas MACIONIS**. Chemikas, chemijos mokslų daktaras. 1957 m. baigė VU, nuo 1962 m. jame dėstė, docentas. Svarbiausi darbai iš amino akrolatinių kopolimerų sintezės, indeno kumaroninių dervų modifikavimo. Parašė mokomųjų priemonių „Stambiamolekuliinių medžiagų tyrimas“ (su L. Radžiūnu, 1976), „Chemijos ištakos Lietuvoje“ (su J. Kudaba, 1984) ir kt.

100 metų, kai rugpjūčio 20 d. Svėdasuose gimė **Jonas RIMŠA**. Tapytojas, dailininkas. Mokėsi Kauno ir Charkovo gimnazijose, kartu lankė ir meno mokyklą. 1920 m. drauge su tėvais grįžo į Kauną. Vėliau Vienoje mokėsi siuvinimo, laisvu laiku lavinosi dailės srityje. 1929 m. persikėlė į Argentina, ten baigė tris Meno akademijos kursus. 1935 m. Buenos Airėse suruošė savo darbų parodą. J. Rimšos nutapyti darbai pabuvojo įvairiose Amerikos šalyse. Dailininko kūryboje vyrauja trys pagrindiniai teminiai objektai: portretas, figūrinių kompozicijų ir peizažai. Gyvendamas Pietų Amerikoje, savo darbuose atspindėjo indėnų dvasios taurumą, papročius. J. Rimša mirė 1978 m. gegužės 13 d. Santa Monikoje.

105 metai, kai rugpjūčio 21 d. Kunigiškių k. gimė **Povilas SKLĖRIUS**. Inžinierius melioratorius, žemės ūkio mokslų kandidatas. Mokėsi Dotnuvos žemės ūkio technikume. 1933 m. baigė Vienos aukštąją žemės ūkio mokyklą. 1934–1940 m. Žemės ūkio rūmų Kaune inžinierius melioratorius. 1947–1972 m. – Žemės ūkio akademijos Melioracijos katedros vedėjas. Bendradarbiavo JAV lietuvių laikraščiuose „Laisvė“, „Vilnis“. Mirė 1979 m. gegužės 14 d. Kaune.

55 metai, kai rugpjūčio 28 d. Pašvenčio k. gimė **Gediminas PURLYS**. KU Menų fakulteto chorvedybos katedros profesorius, šios katedros studentų mišraus choro vadovas, Klaipėdos Marijos Taikos Karalienės bažnyčios vargonininkas. 1967–1971 m. studijavo LVK, 1975–1978 m. stažavosi Maskvos P. Čaikovskio konservatorijoje. 1965–1967 m. Vilniaus profsąjungų kultūros rūmų mišraus choro koncertmeisteris, 1985–1992 m. LVK chorvedybos katedros docentas, nuo 1992 m. KU Menų fakulteto Chorvedybos katedros profesorius, nuo 1999 m. – Kretingo kamerinio choro vadovas. Su choralais koncertavo Lietuvoje, Rusijoje, Estijoje, Amerikoje. Respublikinių bei rajoninių dainų švenčių vyriausiasis dirigentas.

RUGSĖJIS

55 metai, kai rugsėjo 6 d. Vilniuje gimė **Irena ANDRUKAITIENĖ**. Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atkūrimo Akto signatarė, Anykščių J. Biliūno gimnazijos direktorė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė. Baigusi Anykščių J. Biliūno vid. mklą, studijavo VU. Dalyvavo Sąjūdžio veikloje, buvo išrinkta Anykščių Sąjūdžio tarybos pirmininke, sąjūdžio suvažiavimų dalyvė. Būdama LR AT deputatė, priklausė Sąjūdžio deputatų klubui. Liberalų partijos narė.

95 metai, kai rugsėjo 13 d. Repšėnų k. gimė **Aleksandras ŠEŠTOKAS**. Agronomas. 1930 m. pasitraukė į Vokietiją. 1947 m. Bonos universitete apsigynė agronomo daktarą. Čikagoje dalyvavo Lietuvos agronomų sąjungos veikloje. Mirė 1979 m. spalio 14 d. Čikagoje.

80 metų, kai rugsėjo 16 d. Elmininkų k. gimė **Juozas BULOTA**. Agronomas, žemės ūkio mokslų daktaras (1961). 1950 m. baigęs Žemės ūkio akademiją, dirbo žemdirbystės instituto Vokės filiale, nuo 1967 m. Dirvožemio skyriaus vedėjas, vyr. mokslinis bendradarbis (1972). Parašė knygas „Dirvožemio tyrimo medžiagos panaudojimas gamyboje“, „Žemėtvarkos planų ir dirvožemio tyrimo duomenų panaudojimas“ (su kitais autoriais). Mirė 2001 m. spalio 5 d. Palaidotas Vilniuje.

105 metai, kai rugsėjo 19 d. Bečerninkų k. gimė **Jonas DOGELIS**. Žurnalistas, visuomenininkas. 1920 m. baigė Kauno gimnaziją, Kauno universitete studijavo filosofiją ir teisę. 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyvis. 1925 m. pradėjo dirbti „Ūkininko“ redakcijoje, vėliau tapo šio laikraščio redaktoriumi. Dalyvavo Ateitininkų sąjungos, Ūkininkų sąjungos, Lietuvių vyrų katalikų organizacijos veikloje. Bendradarbiavo „Laisvėje“, „Ryte“, „XX amžiuje“, buvo vienas iš satyrinio leidinio „Yla“ redakcijos narių. 1941 m. išvežtas į Sibirą. Tolimesnis likimas nežinomas.

SPALIS

60 metų, kai spalio 5 d. Vikonių k. gimė **Elena KAZLAUSKAITĖ**. Technologijos mokslų daktarė, vyr. mokslinė bendradarbė, Lietuvos maisto instituto mokslinė sekretorė, instituto tarybos pirmininkė, Žemės ūkio kooperacijos ir verslo mokymo centro bei KTU chemijos technologijos fakulteto dėstytoja, LR ŽŪM užsakomųjų mokslinių tyrimų programos „Žemės ūkio produkcijos ir maisto produktų kokybės valdymo ir sertifikavimo sistemos“ vadovė. LR ŽŪM Maisto pramonės ekspertų komisijos narė. 1954–1957 m. mokėsi Ažuotų septynmetėje m-kloje, 1957–1961 m. J. Biliūno vid. m-kloje, 1961–1966 m. studijavo VU Fizikos fakultete. 1967–1968 m. dirbo Sąjunginio sviesto ir sūrinių pramonės MTI Lietuvos filialo jaun. mokslinė bendradarbe. 1968–1970 m. Tarpšakinio vadovaujančių ir inžinerijos technikos darbuotojų kvalifikacijos instituto vyr. dėstytoja, nuo 1988 m. mokslinė sekretorė, nuo 1997 m. Lietuvos maisto instituto tarybos pirmininkė. Mokslinio darbo kryptis – hemogenizacijos proceso ir jo efektyvumo tyrimai, jų taikymas nenugriebto pieno produktų gamyboje. Parašė daugiau kaip 100 straipsnių, konferencijų pranešimų tezių, publikuotų įvairiuose mokslo populiarinimo leidiniuose.

80 metų, kai spalio 6 d. Bebarzdžių k. gimė **Antanas PUODŽIUKAS**. Agronomas, žemės ūkio mokslų daktaras (1968). 1950 m. baigė žemės ūkio akademiją. 1952–1985 m. Elmininkų bandymų stoties direktorius, nuo 1985 m. skyriaus vedėjas, vyr. mokslinis bendradarbis (1980). Pirmasis Lietuvoje ėmė propaguoti specializuotą bulvių sėjomainą ir įdiegė ją Elmininkų eksperimentiniame ūkyje. Paskelbė darbų apie derliaus nuėmimą ir laikymą, bulvių sėklininkystę, bulvių auginimo ir dorojimo technologiją. Parengė mokomąją priemonę „Žemdirbystės pagrindai“ (1952, kartu su kitais). Vienas iš Arklio muziejaus kūrėjų.

80 metų, kai spalio 8 d. Vaisiutiškio k. gimė **Kazys DABUŽINSKAS**. Hidrotechnikas, technikos mokslų daktaras. 1950 m. baigęs Kauno universitetą, iki 1957 m. dirbo Fizikos technikos, Energetikos ir elektrotechnikos institute. 1957–1966 m. Hidrotechnikos ir melioracijos instituto direktoriaus

pavaduotojas mokslo darbui. Nuo 1976 m. Hidromelioracijos ir žemėtvarkos fakulteto dekanas, docentas (1968). Pagrindinės mokslo darbų sritys: hidrotechninių statinių eksploatacija, jų hidraulinis modeliavimas, drenažo nuotėkio formavimas ir vandens tekėjimas į drenas. Mirė 1985 m. gegužės 5 d. Kaune.

55 metai, kai spalio 10 d. Peslių k. gimė **Rimantas VAGAS**. Poetas, prozininkas, vertėjas. 1971 m. baigė VU. Dirbo „Jaunimo gretų“, „Moksleivio“ redakcijose. Išleido eilėraščių rinkinius „Autobiografijos pradžia“ (1978), „Šita žemė“ (1983), „Triskart lietus“ (1996). Paskelbė apybraižų „Kelių vardai“ (1984), „Karas mūsų nepamiršo“ (1987), „Nenu-sigręžk nuo savęs“ (1995), „Iš vieversių gyvenimo“ (2002), daugelį kitų kūrinių. Parašė knygas vaikams „Penketas šauktukų“, „Pasaka apie šapalą, sakalą ir mažytę mergaitę“, išvertė V.Jefremovo, V.Pelevino ir kitų autorių knygas.

115 metų, kai spalio 12 d. Desiukiškių dvare gimė **Juozas Justinas MILIŪNAS**. Metalo meninio apdirbimo specialistas, visuomenės veikėjas. Baigė amatų mokyklą Daugpilyje. 1913 m. išvyko į JAV. Rūpinosi lietuvių tremtinių kvietimu, įkurdinimu ir šelpimu. Bendradarbiavo JAV lietuvių spaudoje. Nuo 1951 m. dirbo Santa Monica lietuvių įmonėje, eksperimentinių tyrinėjimų skyriuje.

100 metų, kai spalio 12 d. Narbučių k. gimė **Vladas BUBLYS**. Agronomas. 1947 m. apsigynė doktoratą, rašė ūkio klausimais „Žemės ūkyje“, „Ūkininke“. „Lietuvių Enciklopedijos“ bendradarbis.

55 metai, kai spalio 19 d. Aušros k. gimė **Albertas BRILINGAS**. Inžinierius geologas, geologijos ir mineralogijos mokslų daktaras, Vilniaus inžinerinių tyrinėjimų instituto vyr. inžinierius. 1971 m. baigė VU, dirbo inžinerinių tyrinėjimų institute geologu, vėliau vyr. inžinieriumi. Mokslinio darbo sritis – inžinerinių geologinių tyrinėjimų metodologija, specialiųjų grunto tyrimų organizavimas.

95 metai, kai spalio 24 d. Klevėnų k. gimė **Rapolas ŠALTENIS**. Literatūros tyrinėtojas, vertėjas, beletristas. Baigė Lietuvos Universitetą, mokytojavo Kaišiadoryse, Anykščiuose, Ukmergėje, Utenoje. Paskelbė straipsnių visuomenės ir religijos klausimais, recenzijų. Išleido beletrizuotas apybraižas „A.Vienuolio gyvenimo pėdsakais“ (1982), „Mūsų Baranauskas“ (1985), studijas „Tarp dangaus ir žemės“ (apie J.Lindę-Dobilą) (1990), „Tikras netikras Vienuolis“ (1994). Išvertė Vydūno, L.Rėzos vokiškų veikalų. Parašė memuarų knygas „Jau skleidės burės“ (1991), „Gaudeamus igitur“ (1992), pjesę „Gimnazijos kasdienybė“ (1944).

LAPKRITIS

90 metų, kai lapkričio 1 d. Džiugų k. gimė **Rapolas KRAUSKAS**. Kunigas. 1937 m. baigė VDU Teologijos-filosofijos fakultetą. 1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, gyveno Austrijoje, Vokietijoje. 1950–1952 m. Grigaliaus universitete Romoje studijavo bažnyčios istoriją. Persikėlęs į JAV, buvo J.Matulaičio slaugos namų kapelionas, tvarkė „Alkos“ biblioteką, bendradarbiavo spaudoje, padėjo rengti „Lietuvių enciklopediją“.

125 metai, kai lapkričio 11 d. Grikiapielių kaime gimė **Adomas PRŪSAS**. Finansistas, visuomenininkas. Baigė Svėdasų pradžios m-klą, 1905 m. Petrapilyje išlaikė 6 kl. egzaminus, 1906 m. baigė Babenkos buhalterijos kursą. 1918 m. kartu su kitais Vilniuje įsteigė Lietuvos prekybos banką ir buvo ilgametis to banko direktorius. Finansiniais ir kitais klausimais rašė „Vilniaus žiniose“, „Viltįje“, „Lietuvos žiniose“, „Lietuvos aide“. Mirė 1939 m. balandžio 6 d. Kaune.

60 metų, kai lapkričio 14 dieną Traupio sen. gimė **Janina KONSTANTINAVIČIŪTĖ-PLIUGŽMIENĖ**. Biomedicinos mokslų daktarė, aukščiausios kvalifikacinės kategorijos gydytoja, Vilniaus universitetinės Antakalnio ligoninės Klinikinės elektrofiziologijos skyriaus vedėja. 1961 m. baigė Traupio vid. m-klą. 1961–1967 m. studijavo KMI. 1970–1972 m. VU Hospitalinės teorijos katedros klinikinė ordinatorė, nuo 1981 m. Klinikinės elektrofiziologijos skyriaus vedėja. Publikacijų mokslinės medicinos temomis autorė.

85 metai, kai lapkričio 20 d. Traupyje gimė **Stasys SLIŽYS**. Muzikos mokytojas, chorvedys. Muzikos mokėsi pas A.Piešinę, M.Karką, J.Motiekaitį. Baigęs Panevėžio gimnaziją ir Švietimo ministerijos pedagoginius kursus, mokytojavo Ukmergės ir Panevėžio apskrityse, vadovavo chorams. Vėliau išvykęs į Vokietiją, dirbo Weideno lietuviškos vidurinės mokyklos mokytoju ir inspektoriumi. Vėliau išvyko į JAV, apsigyveno Detroite. Bendradarbiavo lietuvių spaudoje.

75 metai, kai lapkričio 3 d. Panevėžyje gimė **Teresė MIKELIŪNAITĖ**. Muziejininkė, prozininkė. 1953 m. baigė VU. Mokytojavo Troškūnuose, nuo 1960 m. Anykščių A.Baranausko ir A.Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus direktorė. 1990 m. išleista jos kūrybinio palikimo, straipsnių, laiškų knyga „Marčiupio eglė“. Apsakymams būdinga konfliktiška tikrovės samprata, psichologinis veikėjų traktavimas, tvirta kompozicija. Mirė 1984 m. gegužės 18 d. Anykščiuose, palaidota Panevėžyje.

GRUODIS

65 metai, kai gruodžio 3 d. Svėdasuose gimė **Valerija ZOVTĖ-BRAŽENIENĖ**. Biomedicinos mokslų daktarė, imunologijos instituto vyr. mokslinė bendradarbė, mokslinė sekretorė. 1971–1975 m. Lietuvos MA Biochemijos instituto jaun. mokslinė bendradarbė, 1975–1990 m. vyr. mokslinė sekretorė, vyr. mokslinė bendradarbė. Mokslinio darbo kryptys: piktybinio navikinio proceso organizme įtaka baltymų apykaitai ir oksidaciniam fosforinimui kepenų mitochondrijose.

205 metai, kai gruodžio 8 d. Pavirinių dvare gimė **Antanas PIOTTUCH-KUBLICKIS**. Teisininkas. Studijavo Vilniuje. Buvo Vilniaus tribunolo teisėjas. Kėlė baudžios panaikinimo idėjas. Mirė 1888 m.

70 metų, kai gruodžio 10 d. Gilvydžių k. gimė **Malvina MEŠKAUSKIENĖ**. Ekonomistė, ekonomikos mokslų daktarė. 1958 m. baigė VU. Nuo 1958 m. dirbo Ekonomikos institute vyr. mokslinė bendradarbė (1973). Veikalų ekonomikos tema autorė.

80 metų, kai gruodžio 18 d. Viešintose gimė **Ona ŠAKĖNIENĖ**. Pedagogė, literatė. Baigė Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą. Eilėraščiai spausdinti literatų almanache „Marčiupys“ bei periodiniuose leidiniuose. 2002 m. išleista jos kūrybinio palikimo, memuarų, publicistikos knyga „Stebuklas eit žeme“. Mirė 1999 m. balandžio 17 d. Anykščiuose.

75 metai, kai gruodžio 25 d. Pavartyčių k. (Panevėžio raj.) gimė **Aleksas NAVICKAS**. Literatas. Baigęs Kauno žemės ūkio akademiją. Gyvena ir kuria Anykščiuose, literatų klubo „Marčiupys“ narys. Išleistas jo kūrybos knygelės „Gandro mirtis“ (1997), „Pirmosios vagos“ (1999). Prozos ir poezijos kūriniai buvo publikuoti rajono spaudoje, spausdinti literatų almanache „Marčiupys“.

80 metų, kai gruodžio 25 d. Juostininkų k. gimė **Alfonas Dagelis**. Žurnalistas, „Tiesos“ korespondentas, „Panevėžio tiesos“ redaktorius. Išspausdino brošiūrą „Panevėžys“ (1960 m.), parašė propagandinį leidinį „Dviveidžiai“. Mirė 1982 m. vasario 1 d.

100 metų, kai gruodžio 28 d. Leičių k. gimė **Povilas PETRONIS**. Visuomenės veikėjas. 1928 m. atvyko į Kanadą ir apsigyveno Montrealyje. Ilgametis Lietuvių darbininkų draugijos pirmininkas, Vytauto Didžiojo klubo valdybos narys, Montrealio leidinio „Naujienos“ korespondentas.

140 metų, kai Malaišių k. gimė **Antanas ANTANĖLIS**. Kunigas. Baigė Kauno kunigų seminariją, 1887 m. įšventintas į kunigus. Buvo vikaras Grinkiškyje, Utenoje, filialistas Žeimiuose ir kt. Spaudos draudimo metais bendradarbiavo „Tėvynės sarge“ ir kt. periodiniuose leidiniuose. Mirė 1908 m. vasario 15 d. Utenoje.

50 metų, kai Dvarionių k. gimė **Kazys STROLIA**. Fotografas. Fotografuoja iš lėktuvo. Apie 1975 m. pakilo nuo žemės su paprasčiausia skraidykle. Sukūrė lėktuvą, sveriantį 110 kg ir galintį skristi 80–120 km/val. greičiu, pakilti į 2 kilometrų aukštį.

55 metai, kai Klaibūnų k. gimė **Povilas ŠIAUČIŪNAS**. Dailininkas. 1971 m. baigė Kauno St. Žuko taikomosios dailės technikumą, 1974–1978 m. studijas tęsė Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos kultūros fakulteto dailės skyriuje. Nuo 1990 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Yra sukūręs įvairių plakatų, kvietimų, parodų katalogų, estampų karikatūrų, per 800 ekslibrisų. Ekslibrisai buvo eksponuoti Lietuvoje, Rusijoje, Lenkijoje, Italijoje, Prancūzijoje, JAV ir kitur. Dalyvavo daugiau kaip 70 tarptautinių konkursų Lietuvoje ir užsienyje. Jo darbai buvo įvertinti įvairiomis premijomis.

65 metai, kai Anykščių apyl. gimė **Boleslovas ZABULIS**. Architektas. 1964 m. baigęs Kauno politechnikos institutą, dirbo Miestų projektavimo institute. Suprojektavo Kaune klinikinę ligoninę, viešąją biblioteką, Janonio aikštės išplanavimą, keliuose miestuose gydymo įstaigų pastatus. Apdovanotas respublikine premija.

Šiemet sukanka:

750 metai, kai kunigaikštis Mindaugas tapo karaliumi.

540 metų, kai pastatyta seniausia Anykščių krašte Kavarsko Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia.

500 metų, kai paminėtas Svėdasų vardas (1503 m. rugpjūčio 15 d.).

435 metai, kai Traupis gavo miestelio kūrimo privilegiją (1568 m. rugpjūčio 30 d.).

305 metai, kai Troškūnuose vienuoliai bernardinai pastatė pirmąją medinę bažnyčią.

180 metų, kai Anykščiuose pastatyta 4 aukštų balta varpinė.

150 metų, kai Burbiškyje įsikūrė dvaras.

140 metų, kai Anykščių mieste lankėsi A. Mackevičiaus vadovaujamas sukilėlių būrys (1863 m. balandžio 19 d.).

120 metų, kai pastatyta Anykščių pradžios mokykla.

105 metai, kai per miestą nutiestas geležinkelis Panevėžys–Švenčionėliai.

70 metų nuo lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio „Lituanika“ per Atlantą (1933 m. liepos 15).

Prieš 70 metų nustatyta, kad Anykščių kvarcinis smėlis tinka stiklo gamybai.

70 metų, kai pastatyta Burbiškio bažnyčia.

60 metų, kai skulptorius Bronius Pundzius Puntuko akmenyje baigė kalti lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno bareljefus bei jų testamentą žodžius (1943 m. liepos 15 d.).

55 metai, kai išleistas pirmasis rajoninio laikraščio numeris (1948 m. lapkričio 7 d.).

50 metų, kai Anykščių senajai mokyklai suteiktas J. Biliūno vardas (1953 m. gruodžio 7 d.).

50 metų, kai rašytojo Jono Biliūno palaikai buvo perlaidoti Liudiškių kalvoje (1953 m. liepos 1 d.).

45 metai, kai ant rašytojo Jono Biliūno kapo pastatytas paminklas (aut. A. Gabriūnas, B. Vyšniauskas) (1958 m. birželio 30 d.).

25 metai, kai Niūronyse įkurtas Arklio muziejus (1978 m. birželio 15 d.).

10 metų, kai Anykščiuose atidengtas poeto ir vyskupo Antano Baranausko paminklas (1993 m. rugpjūčio 29 d.).

Spaudai parengė Anykščių rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Kraštotyros ir leidybos skyriaus bibliotekininkė **Bronė GVOZDIENĖ**

Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus Kopolyčioje surengtoje dailininko Jono Rimšos tapybos darbų parodoje supažindino anykštėnus su šio jų tėviškėno, garsaus menininko kūrybiniu palikimu

2002 m.

VASARIS

5 d. Kopolyčioje susitikimas su kino režisieriumi Audriumi Stoniu, dokumentinių filmų demonstravimas. Vakaražą vedė aktorius Česlovas Stonys.

7 d. Kopolyčioje smuikininko Algimanto Pesecko koncertas. Dalyvavo Algimantas Pauliukevičius (gitara), Nina Golubeva (fortepijonas).

10 d. Kultūros rūmuose kaimo kapelių šventė „Gaida“.

16 d. Kultūros rūmuose šventinis koncertas, skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo dienai.

19 d. Viešojoje bibliotekoje literatės Janinos Cibienės jubiliejinis vakaras, knygų „Mano rudens medžiai“ ir „Saulėlydžio skiautės“ pristatymas.

23 d. Jo Ekscelencijos Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus viešnagė Anykščiuose. Kopolyčioje Prezidentas dalyvavo dailininko Jono Rimšos tapybos darbų parodos atidaryme.

Anykštėnams padovanojęs garvežį „Kukuška“ Jozef Fiedorowicz kalbasi su A.Baranausko ir A.Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus darbuotoju Aloyzu Janušiu

KOVAS

7 d. Muzikos mokykloje jaunųjų talentų koncertas ir paroda „Mūsų viltys“.

8 d. Viešojoje bibliotekoje literato Algirdo Ražinsko knygos „Vystančio žiedo viltis“ pristatymas, Loretos Uzdrailės estampų parodos atidarymas.

11 d. Kultūros rūmuose miesto mokyklų moksleivių kūrybos ir meno šventė „Dainuoju Lietuvą kaip džiaugsmą“, skirta Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai.

15 d. Anykščių rajono savivaldybės viešojoji biblioteka paminėjo įkūrimo 65-meį.

16 d. Kopolyčioje atidaryta Rokiškio dailės klubo „Roda“ tapybos paroda.

Didžiulių sodyboje Griežionėlėse muziejininkai ir Andrioniškio moksleiviai paminėjo Knygnešio dieną.

19 d. Į geležinkelio stotį iš Švenčionėlių atgabentas Jozefo Fiedorovičiaus muziejui padovanotas garvežys „Kukuška“.

26–28 d. A. Vienuolio muziejuje rašytojo A. Žukausko-Vienuolio 120-osioms gimimo metinėms skirti susitikimai: „Senieji anykštėnai prisimena rašytoją“, „A. Vienuolis – žurnalistas“, „A. Vienuolis – verslininkas“.

BALANDIS

1 d. Kultūros rūmuose Anykščių krašto tautodailės darbų parodos atidarymas. Velykinis pasilinksminimas su folkloriniais ansambliais „Puntukis“ ir „Valaukis“ bei kapela „Grieža“. Ažuožerių kultūros namų mėgėjų spektaklis L. Didžiulienės „Paskubėjo“.

2 d. Kultūros rūmuose muzikinis jūmoro vakaras koncertas „Juozo Erlicko trio“.

3 d. A. Vienuolio muziejuje popietė rajono bibliotekininkėms „A. Vienuolis – knygos žmogus“, skirta A. Žukausko-Vienuolio 120-osioms gimimo metinėms.

5 d. Kultūros rūmuose Rokiškio meno saviveiklos kolektyvų ir atlikėjų koncertas.

A. Vienuolio gimnazijoje virtuali viktorina „120-asis Vienuolio balandis“.

6 d. Ažuožeriuose rajono teatrų šventė „A. Vienuolio kūrinių puslapias“.

7 d. A. Vienuolio muziejuje rašytojo giminių ir augintinių susitikimas „120-asis Vienuolio gimtadienis“.

Koplyčioje Dainos diena „Kaipgi gražus gražus...“, knygos „Atsiminimai apie Antaną Žukauską-Vienuolį“ pristatymas, parodos „Kas netilpo į ekspoziciją“ atidarymas.

9 d. Koplyčioje susitikimas su Dailės akademijos rektoriumi Arvydu Šalteniu.

11 d. Koplyčioje kamerinio ansamblio „Musica humana“ ir solistės Reginos Maciūtės koncertas.

12 d. Kultūros rūmuose A. Vienuolio 120-ųjų gimimo metinių minėjimas: filologijos mokslų daktaro Regimanto Tamošaičio pranešimas, mokytojos Sofijos Pakalnienės prisiminimai, Šiaulių dramos teatro spektaklis „Veronika“ (rež. R. Steponavičiūtė).

13 d. A. Vienuolio muziejuje Anykščių rajono vaikų globos namų auklėtinių popietė „Rašytojas – našlaičių globėjas“.

14 d. Koplyčioje Žemės ūkio akademijos studentų mišraus choro „Daina“ (vad. R. Navickienė) koncertas.

15 d. A. Vienuolio muziejuje pokalbis su Anykščių farmacininkais „A. Vienuolis – vaistinininkas“.

18 d. Muzikos mokykloje smuikininkės Ingridos Armonaitės ir klavesinininko Tomo Bakučionio koncertas.

19 d. Mokytojų namuose Vilniuje 5-ajame Knygų pavasaryje prisiminimų apie A. Vienuolį popietė, knygos „Atsiminimai apie Antaną Žukauską-Vienuolį“ pristatymas. Dalyvavo mokytoja S. Pakalnienė, rašytojas R. Vanagas, muziejaus direktorius A. Verbickas.

19 d. Viešojoje bibliotekoje Romualdo Rakausko fotografijų parodos atidarymas.

19–20 d. A. Vienuolio gimnazijos 80-mečiui ir A. Vienuolio vardo suteikimo 20-mečiui skirti jubiliejiniai renginiai: šventinė eiseną miesto centre, koncertas Kultūros rūmuose.

20 d. Prie A. Vienuolio kapo A. Vienuolio gimnazijos mokytojų susikaupimo valanda.

24 d. A. Baranausko vidurinėje mokykloje konferencija „Žydai mūsų tėvų ir senelių atsiminimuose“ (pagal bendrą mokyklos ir muziejaus projektą).

26 d. Kultūros rūmuose žydų ansamblio „Fajerlech“ koncertas.

27 d. Geležinkelio stotyje „Siauruko atgimimo“ šventė – siaurojo geležinkelio sezono atidarymas, naujos geležinkelio muziejaus ekspozicijos pristatymas.

29 d. Debeikių pagrindinėje mokykloje Aleksandro Guobio ir Antano Saulaičio knygos „Lietuvių misijos Amazonėje“ pristatymas.

Išleistas bukletas apie Anykščių žydus „Atminties žemė Anykst“.

GEGUŽĖ

2 d. Koplyčioje atidaryta Anykščių dailės mokyklos moksleivių darbų paroda. Aktorius Tomas Vaisieta skaitė Vinco Mickevičiaus-Krėvės kūrybą.

5 d. Anykščių šv. Mato bažnyčioje giedojo Kauno sakralinės muzikos choras „Pastoralė“ (vad. N. Jautakienė).

120-ąsias A. vienuolio gimimo metines paminėjo į Anykščius susirinkę rašytojo giminės. Nuotraukoje: A. Vienuolio anūkas Antanas Žukauskas su žmona Margarita, dukra Rasa, sūnumi Juliumi

Žirgas – žmogaus draugas

Koplyčioje koncertavo ansamblis „Vilniaus arsenalas“. Koncertas skirtas Motinos dienai.

7 d. A. Vienuolio memorialiniame kambaryje popietė „A. Vienuolis – rašytojas“. Savo kūrybos legendas skaitė Anykščių moksleiviai. Dalyvavo rašytojas Rimantas Vagnas.

16 d. Koplyčioje Anykščių vaikų muzikos mokyklos smuiko ir fortepijono klasės moksleivių koncertas.

BIRŽELIS

1 d. Koplyčioje vyrų choro „Sakalas“ (vad. V. Makarevičius) koncertas Tėvo dienai.

7 d. Koplyčioje Anykščių muzikos mokyklos pianistų koncertas.

8 d. Niūronyse tradicinė žirginio sporto ir saviveiklos meno kolektyvų šventė „Bėk bėk, žirgeli“.

15–16 d. Troškūnuose šv. Antano atlydai. Mokslinė konferencija, jaunimo teatrų festivalis „Troškimai“.

16 d. Koplyčioje moterų choro (vad. G. Pileckienė) ir dainų kūrėjo bei atlikėjo mokytojo Broniaus Petroko koncertas.

17 d. Anykščiuose, Sinagogos gatvėje, pastatytas paminklinis akmuo su užrašu, kad čia iki 1941 m. veikė 6 žydų sinagogos.

LIEPA

6 d. Ant Vorutos piliakalnio archeologinių radinių paroda, skirta Valstybės dienai.

16 d. Prie Puntuko akmens Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio atminimo valanda.

25 d. Koplyčioje susitikimas su Pasaulio anykštėnų bendrijos viceprezidentu prof. Algirdu Avižieniu.

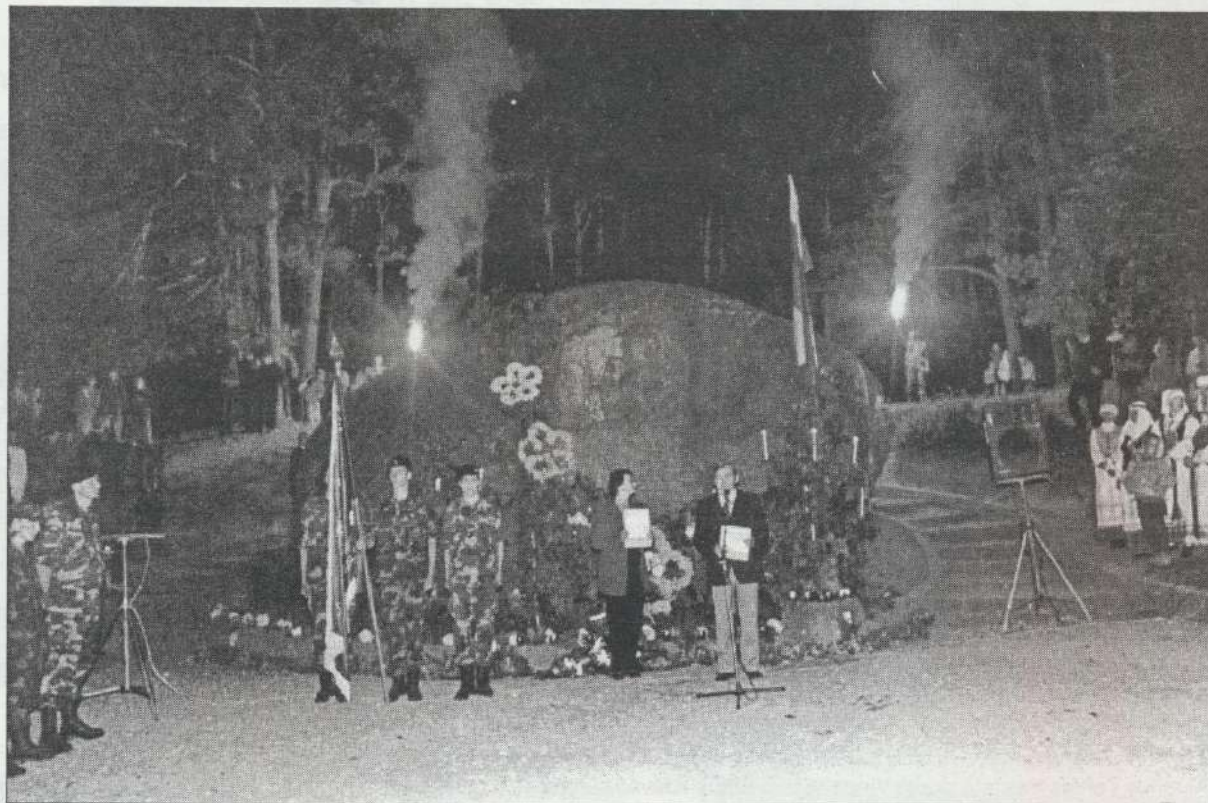

Anykštėnų svečias kardinolas Audrys Juozas Bačkis

26–28 d. Anykščių miesto šventė. Tradiciniai šv. Onos atlydai. Šventosios krantinėje meninė programa „Fantazija prie upės“. Kultūros rūmuose – šv. Kristoforo kamerinio orkestro (vad. D. Katkus) koncertas. Koplyčioje – nakties serenados „Širdis liepsnoja aistromis“ (atliko aktorė Virginija Kochanskytė, pianistė Rūta Blaškytė, solistė Rita Preikšaitė) bei Domicelės Tarabildienės parodos atidarymas. Koncertavo Viktorija Gurskytė (smuikas) ir Gintaras Mameniškis (akordeonas).

28 d. Storių kaime tėviškėnų susijėjimas, Veronikos Dikčiuvienės knygos „Ten, kur stūkso Storių kalnai“ pristatymas.

Išleista mokytojos Onos Šakėnienės knyga „Stebuklas eit žeme“.

Paminėtas S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą

RUGPJŪTIS

1 d. Burbiškio dvare kamerinio ansamblio „Vilniaus arsenalas“ koncertas.

11–12 d. Šv. Mato bažnyčioje tarptautinis jaunųjų vargonininkų festivalis.

12–16 d. Poilsio namuose „Anykščių šilelis“ respublikinis muziejininkų seminaras „Aukštaitijos kryždirbystė“.

RUGSĖJIS

1 d. Muzikos mokykloje vargonininko Juozo Alekno 100-ųjų gimimo metinių paminėjimo koncertas ir paroda.

2 d. A. Baranausko aikštėje paminklo Laisvei atidengimo iškilmės. Dalyvavo Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, skulptorius Vladas Vildžiūnas.

26–27 d. Knygos šventės Anykščiuose renginiai: viešojoje bibliotekoje Onos Pajėdaitės fotoparoda „Visada su Lietuva“, Kopyčioje vakaras „Mano didieji mažieji anykštėnai“ (Rimanto Vanago knygos „Iš viersių gyvenimo“ pristatymas), J. Biliūno gimnazijoje „Elegija Jonui Biliūnui „Baltas liūdesio balandis“, Kopyčioje literatūros ir muzikos vakaras „Su klausančia ir klausiančia dvasia“ (dalyvavo rašytojai Jonas Mikešinskas, Antanas Drilinga, Algimantas Zurbas, Algimantas Baltakis, Rimantas Vanagas).

28 d. Kopyčioje Vilniaus pedagoginio universiteto mišraus choro „Ave vita“ koncertas.

Akimirka iš miesto šventės renginių „Fantazija prie upės“

Kas vasarą tęsiami Šeimyniškių piliakalnio archeologiniai tyrinėjimai

Griežia kapela „Anykšta“

Dainuoja Koplyčios mergaičių choras (vadovė Gražina Pileckienė)

SPALIS

8 d. Koplyčioje ukmergiškio Vytauto Mackevičiaus tapybos darbų parodos atidarymas.

17 d. Koplyčioje koncertavo Dalia Jatautaitė (vargonai), Onutė Zolotavaitė (fleita), Mindaugas Zinkus (tenoras).

24 d. Viešojoje bibliotekoje rašytojo Vytauto Bubnio knygos „Balandžio plastėjime“ pristatymas.

25 d. Kultūros rūmuose tradicinis meno mėgėjų koncertas „Senų gerų draugų būrys“.

LAPKRITIS

5 d. Kultūros rūmuose J. Biliūno gimnazijos bendruomenės teatro spektaklis B. Šo „Pigmalionas“.

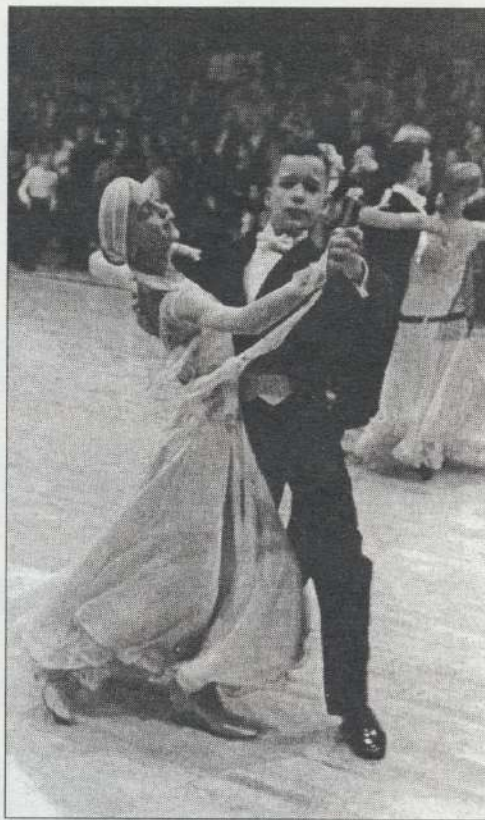
10 d. Koplyčioje Čiurlionio kvarteto ir akordeonisto Genadijaus Savkovo koncertas iš renginių ciklo „Muzika mano miestui“.

15 d. Kultūros rūmuose Lietuvos kamerinio orkestro (meno vadovas ir dirigentas Saulius Sondeckis) koncertas.

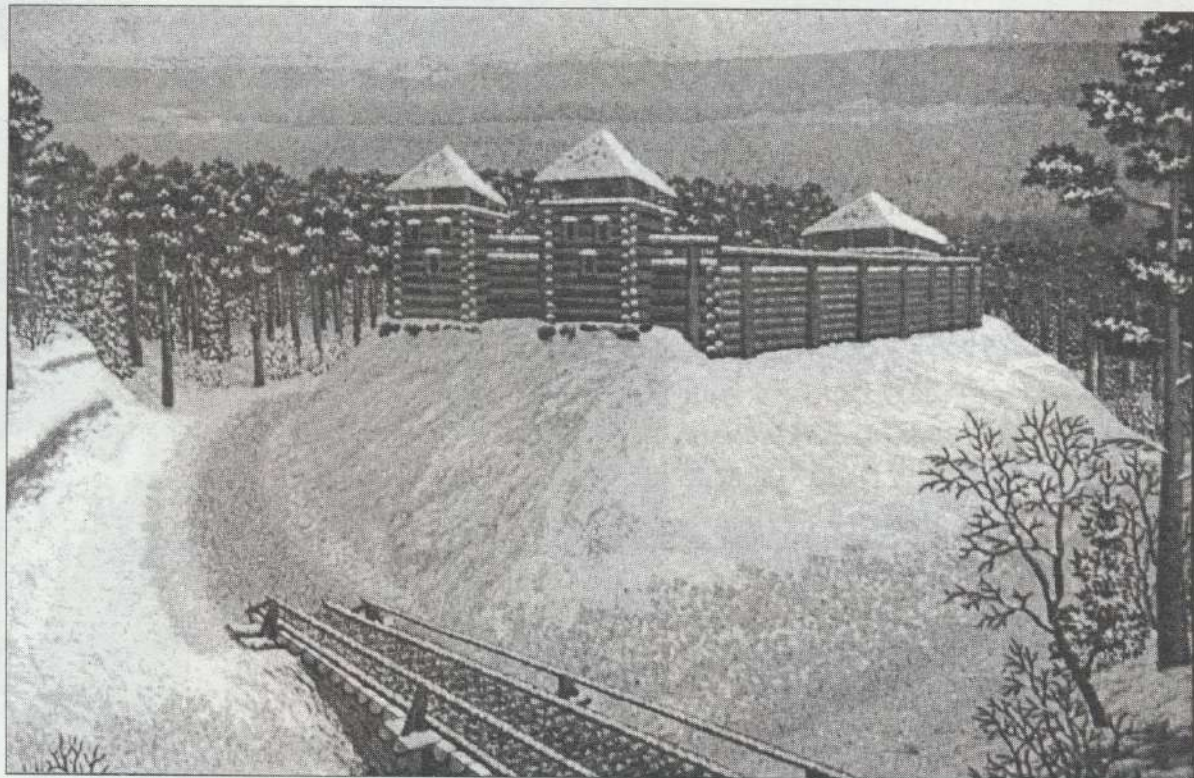
21 d. Koplyčioje atidaryta Laimono Šmergelio tapybos ir grafikos paroda.

26 d. Kultūros rūmuose poeto ir vyskupo Antano Baranausko 100-ųjų mirties metinių minėjimas. Pranešimus skaitė Vilniaus universiteto docentas dr. Paulius Subačius ir A. Baranausko vidurinės mokyklos moksleivė Kristina Šiaučiulytė. Poezijos spektaklyje pagal Antano Baranausko, Klemenso Kairio ir Karolinos Praniauskaitės eiles „Lelija. Trys žiedai ant vieno stiebo“ dalyvavo Kauno dramos teatro aktoriai Giedrė Ramanauskaitė, Egidijus Stancikas, Dainius Svobonas. A. Baranausko giesmes giedojo folklorinis ansamblis „Valaukis“ ir A. Baranausko vidurinės mokyklos ansamblis. Vakarą vedė mokytoja Birutė Čielienė.

29 d. Koplyčioje moterų choro, vadovaujamo Gražinos Pileckienės, koncertas.

Anykščiuose vyksta ir respublikiniai pramoginių šokių konkursai

Tautodailininko S. Petrakos akmens tapybos darbas „Vorutos pilis“

GRUODIS

5 d. Anykščių rajono Kultūros taryba išrinko T. Mikeliūnaitės premijos laureatus: mero patarėją Bronę Lukaitienę, rašytoją Rimantą Vanagą, Anykščių muzikos mokyklos mokytoją Ireną Meldaikienę.

10 d. Bronės Buivydaitės muziejuje paminėtas rašytojos 107-asis gimtadienis. Dalyvavo Katlėrių pradinės mokyklos moksleiviai ir mokytojai.

21 d. Koplyčioje atidaryta Danijos dailininkų paroda „Danijos ženklai“. Eksponuojami Mogens Leander, Lene Fre-

deriksen, Gerd Baarstrom, Tina Gjerulff darbai.

Koplyčioje susitikimas su kunigu prancišku brolu Astijumi.

26 d. Kultūros rūmuose popietė „Kalėdinės vilties sušildyti“. Dalyvavo Koplyčios mergaičių choras ir choro grupė „Giesmė“ (vad. G. Pileckienė), miesto berniukų choras ir šv. Mato bažnyčios kamerinis choras „Salve cantus“ (vad. R. Griauzdė), jaunosios muzikantės Guoda Indriūnaitė ir Paulina Dūmanaitė.

Išleista Vygando Račkaičio eilėraščių knyga „Atodangos“.

2003 m.

SAUSIS

24 d. Koplyčioje buvusios muziejaus direktorės litetės Onos Sedelskytės 80-mečio minėjimas. Pristatytas jos knygelės „Užuožerių Antaniukas“ antrasis papildytas ir pataisytas leidimas. Literatūrinę-muzikinę kompoziciją „Dainos nemiršta“ parengė Debeikių pagrindinės mokyklos ir A. Vienuolio gimnazijos moksleiviai.

30 d. Viešojoje bibliotekoje tautodailininko Jono Tvardausko drožinių parodos „Antrasis medžio gyvenimas“ atidarymas.

VASARIS

4 d. Koplyčioje Danijos dailininkų parodos „Danijos ženklai“ uždarymas. Dalyvavo Danijos ambasadorės patarėja kultūrai Pernille Schultz ir Danijos kultūros instituto programų koordinatorė Sonata Adomaitienė.

7 d. Koplyčioje rusų romansų vakaras, solistė Judita Leitaitytė, pianistė Lija Neugasimova.

16 d. Kultūros rūmuose Valstybės atkūrimo dienos minėjimas, šventinis koncertas. Dalyvavo Madonos (Latvija) saksofonistų kvartetas ir vokalinis ansamblis, Anykščių meno mėgėjų kolektyvai. Koplyčioje latvio dailininko Andrio Beitanso grafikos darbų parodos atidarymas.

20 d. Viešojoje bibliotekoje Broniaus Šablevičiaus knygos „Gyvenimas dugne kitoks“ pristatymas.

23 d. Koplyčioje Vilniaus universiteto kamerinės muzikos ansamblio koncertas (meno vadovas P. B. Koncė).

KOVAS

9 d. Koplyčioje mokytojos Onos Šakėnienės knygos „Stebuklas eit žeme“ pristatymas. Dalyvavo prof. Juozas Adomonis, Viešintų teatro aktoriai, J. Biliūno gimnazijos moksleiviai.

11 d. Kultūros rūmuose miesto moksleivių koncertas, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai.

15 d. Koplyčioje Antano Paulavičiaus knygos „Per kryžių ir kalaviją“ pristatymas. Dalyvavo prof. Antanas Tyla, gen. Jonas Andriškevičius, aktorius Petras Venslovas, solistas Tomas Ladiga, šv. Mato bažnyčios kamerinis choras „Salve cantus“ (vad. R. Griauzdė).

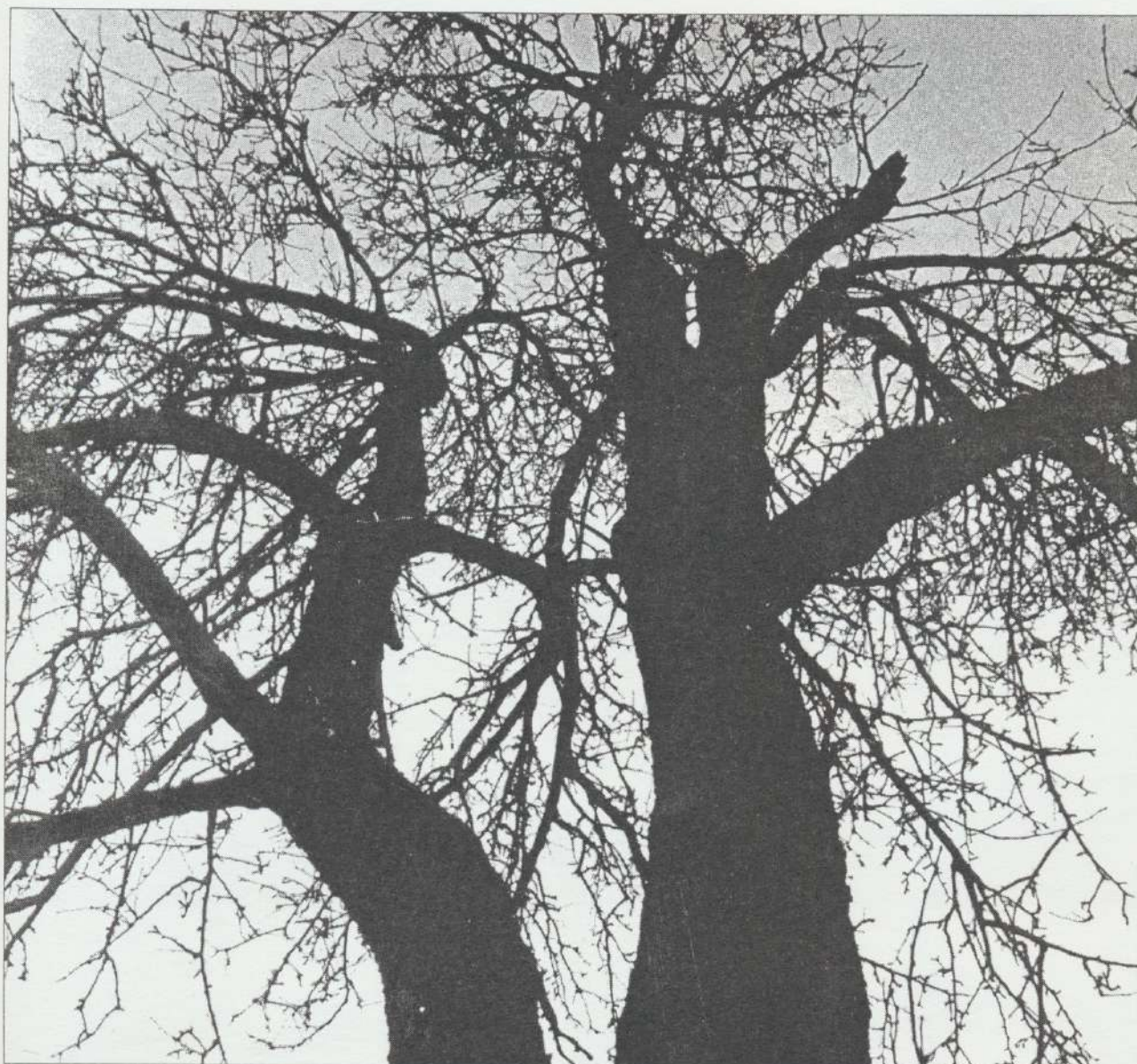
16 d. Koplyčioje rajono tautodailininkų darbų parodos atidarymas.

28 d. Koplyčioje operų arijas ir duetus iš miuziklų dainavo Kauno muzikinio teatro solistai Kristina Siurbytė ir Žanas Voronovas, akompanavo Beata Andriškevičienė.

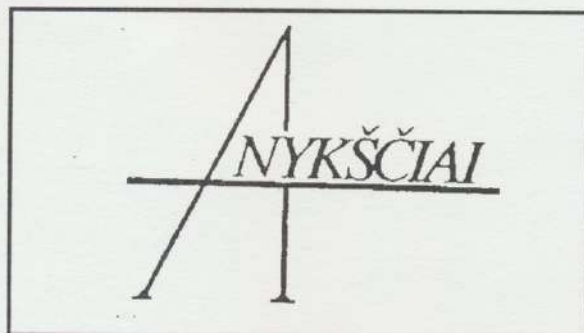
Tautodailininkas Jonas Tvardauskas

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

Algimanto ŽIŽIŪNO nuotrauka

Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio -
Žukausko memorialinio muziejaus leidinys

RENGĖ:

Alma AMBRAŠKAITĖ (palikimas)
Rasa BRAŽĖNAITĖ (lituanistika)
Daiva GADLIAUSKAITĖ (palikimas)
Jonas JUNEVIČIUS (fotografas)
Skaidrė RAČKAITYTĖ (dailininkė)
Vygandas RAČKAITIS (redaktorius)
Milda TELKSNYTĖ (red. pavaduotoja)
Antanas VERBICKAS (istorija)
Vida ZASIENĖ (personalijos, kronika)

Redakcijos adresas: A. Vienuolio 4, 4930 Anykščiai, tel. 5 80 15. LS 684.
Spaudė AB "Utenos spaustuvė", Kauno 33, 4910 Utena. Tiražas 500 egz. Užsakymo Nr. 1949

